

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן העורך: חיים טשרנוביץ (רב צעיר)

הוכרת א (73)

תשרי, תש"ו

שנה ז'

ה ת ו כ ן :

- סדר תפלה של תועים ומתעים . . . . . רב צעיר 1
- המעצורים לשלום . . . . . ד. גברונסקי 25
- רבי יהודה החסיד על הנגינה . . . . . מ. ש. גשורי 33
- נמלאה פנימת לבנה (שיר) . . . . . אברהם צבי הלוי 41
- קינות ב„שיא הפסגה“ (תמונה) . . . . . ז. וורבה 42
- רשימות ופקירות : 48
- (א) בין הזמנים — ל. בירותי; (ב) מכתבים מן המולדת — מר זוטרא.
- בעתונות : . . . . . כ. מודכי 58
- בקורת ספרים : 62
- (א) תשובה למבקרי — פלטיאל בירנבוים; (ב) הערות להערות — מ. גליק.
- ידיעות ושמועות : 66
- תמצית המאמרים באנגלית 68

צרון
1 ברודווי
ר-יורק

יאנג איזראעל אינסטיטוט פאַר דזשואיש סטאַדיס
מכריו בזה על

שיעור בתנ"ך

ש ל

רבן של כל ישראל מורינו ורבינו

הגאון ר' חיים העליר שליט"א

שינתן

בקארנעג האל

ביום א', ראש חודש חשוון, אקטאבער 7, בשעה 8:30 בערב

בדבר פרטים נוספים לפנות אל:

לשכת יאנג איזראעל

8 רחוב 16 מערבה, ניו-יורק

טלפון: טשעלסי 2-1918

לשנה טובה תכתבו ותחתמו

1945 — 5706

אנו משתמשים בהזדמנות זו
להביע לידינו ולקוחותינו היהודים
את מיטב ברכותינו לשנה החדשה!
שתהיה להם שנת אושר והצלחה.

הכשרות של פעפסי-קולא מאושרת
ע"י אנודת הקהילות הארטודוקסיות
בארצות הברית דאמריקה.

כשר

פעפסי-קולא נעשה רק על ידי "חברת פעפסי-קולא", לונג איילאנד סיטי, נ. י.
מושם בבקבוקים מקומיים ושמיים בכל רחבי אמריקה.

בְּצֵרוֹן

חוברת א (73)

תשרי, תש"ו

שנה ז'

סדרון תפלה של תועים ומתעים

(על הסידור החדש של הפרופ. מרדכי קפלן וסיעתו)

מאת רב צעיר

הם קנאוני בלא אל ...

ואני אקניאס בלא עם

(דברים ל"ב, כ"א)

א.

ס גדול נעשה שם לפרופ. מרדכי קפלן וחבורתו, שאגודת הרבנים הכריזה עליו
חרם ויש אומרים שגם גזרו שריפה על הסידור שלו, ובכן הרי הוא „נרדף“
ממחנה של קנאים, מורדי אור, ומנרדף נהפך לרודף בטענה הישנה „רבנים קנאים
עליך ישראל“, יושבי חושך וצלמות שלא ראו מאורות מימיהם שאינם מודים
„בזכויות האנושיות שנתקבלו אצל כל עמי התרבות כיסוד לחיי החברה“. ובכן
הגייעה השעה להפטר מעול הברזל של קנאי הדת ומן המסורות שכבר אבד עליהן
כלח „ולצאת מחשכת העבדות הרוחנית ולראות את אור החופש“ (לשונו של קפלן
בתשובתו בהדואר, גליון ל"ג) כו' בנוסח הידוע מימי מלחמת „הדת והחיים“ בתקופת
ההשכלה. על ידי הטענות הללו נפטר פרופ. קפלן מלומר מה נשתנה סידורו מכל
הסידורים, המקובלים ואף המתוקנים, ולהתנצל על עצם העניין, גם חבורת הרבנים
הקונסרבטיבים, אף היא נפטרה בתשובת „אדרבה“ והפכה את טענותיה כנגד אגודת
הרבנים שלא היתה לה הרשות לדון את אחד מן החברים שלהם, כי שתי האגודות
הללו יש להן דין של שני בתי דינים בעיר אחת שאינם כפופים זה לזה וכדומה
טענות של „איפכא מסתברא“, ועל ידי כך ממילא השתטמו מלהשיב תשובה לעצם
הענין ולגלות דעתם מפורש אם הם מסכימים להסידור או לא.

על ידי המצב הזה נעשה כבר כל הענין מסובך, כי כל הנוגע בזה לא ינקה מחשדות ותרעומות של "הצדדים" שיש להם חשבונות ישנים, של דעות ומסורות וגם של מ ע מ ד ו ת, באופן שקשה כמעט להחולך לתומו ללכת באמצע הדרכים ולא יכשל מצד זה או מצד זה. ולהגדיל המדורה בא הפרופ. קפלן בעצמו בתשובתו (בהדאר הנ"ל) והפך את כל הפולמוס הזה לצד פוליטי-כלכלי, לענין של "שלטון הדת" שהוא, קפלן, נעשה קרבנו, כי הרבנים השתמשו בכח ב"ד "שיש לו רשות להלקות מי שאינו מחויב מלקות" ... ולפיכך הוא בא לידי החלטה, שאין כאן אלא "שרידים מהמסורת התלמודית שהנפש נוקעת מהם", שכל מי שמעשה זה מזעזע אותו צריך להתריס לא נגד הרבנים, אלא נגד "המשכת אותן ההשקפות ואותם הדינים שבמסורת, שאינם הולמים את תקופתנו אנו". ולא עוד אלא שהוא בא ללמד מן הפרט הזה על הכלל, שמעשה זה של הרבנים מוכיח, לפי דבריו, שאין אנו ראויים למלוכה ושלטון עצמי, "כי הכרות החרם הזה מסוגלה להפוך נגדנו את לב העמים הנוטים שיתנו לנו מדינה לשלטון עצמי".

כנראה רואה מר קפלן את חרם הרבנים עליו כמאורע היסטורי חשוב מאד, שישפיע על כל מהלך החיים שלנו, הצבוריים ואף המדיניים. יכול אני להרגיע את פרופ. קפלן "ששלשת הגדולים" לא דנו ולא ידונו בסידורו ובהכרות החרם, ומסופקני אף אם יגיע כל המאורע הזה לדאונינג סטריט, ואם שם מתנגדים — ויתנגדו — למדינת היהודים, יש להם בודאי טעמים ונמוקים אחרים לגמרי הרחוקים מאד ממחלוקת רבנים בישראל. גם בזה שמר קפלן רואה כאן יוצא מן הכלל "שאומתנו תשאר היחידה שבאומות שלא תכיר בזכויות האנושיות שנתקבלו אצל כל עמי התרבות", הוא מגדיש, כמדומני, את הסאה. כל מי שלמד את דברי ימי העמים יודע שמלחמות דתיות היו לעולמים בין אומות ומדינות גדולות, שהודעזע עליהן העולם, ואעפ"כ לא חרבו המדינות ההן. גם בזמן שהיינו במדינתנו, בבית ראשון ובבית שני, היו בינינו מלחמות דתיות, מלחמות ממש, לא רק חרמות ונידויים, והמדינה אעפ"כ התקיימה ועולם כמנהגו היה נוהג. ובכן לחנם הוציא קפלן את כל הענין הזה מרשות היחיד לרשות הרבים ומוכיח מזה שצריכים אנו להשתחרר "ממסורות שכבר אבד עליהן כלח", שעל נמוק זה עומד כל יסוד סידורו החדש.

אני מוכרח להגיד שכשקראתי את "התנצלותו" של פרופ. קפלן ב"הדואר", היתה נפשי סולדת מזו עוד יותר כמעט מעצם הענין, כי הוא הפך את כל הפולמוס לצד אינטרסים כלכליים ו"מלחמת המעמדות", ולא נקף אף באצבע קטנה לעצם ענין סידורו החדש, כאילו אינו מרגיש כלל, שסידורו ראוי לעורר תרעומת מצד בעלי הדת והמסורת הישרים, שאין להם שייכות למלחמת "המעמדות". עובדה היא שנגד הסידור הזה יצאו בעתונות היהודית החפשית גם סופרים הרחוקים מהשקפת הרבנים ושלטונם. אבל מר קפלן פוסל אותם למפרע ואומר שהעתונים משמשים מבצר לרבנים, וממבצרים אלה הם אוסרים מלחמה על כל מי שעלול לסכן את מעמדם או לחדור לתוך תחומם של עניני דת מבלי להכיר את אדנותם". אין אני בקי במלחמת ה מ ע מ ד ו ת של שני סוגי הרבנים הללו, כמדומני שאין מלכות

אחת נוגעת בחברתה ואין רב זה נוגע במה שמוכן לחבירו. אבל לשלול מכל וכל קנאת הדת כאן ולחשוב בתמימות שהסידור הזה הוא סידור רגיל כ"בית רחל" או כ"יעבץ" וכ"קרבת מנחה" וכדומה, שראוי להתקבל על כל יהודי אדוק המתפלל בכוונה, הוא או תמימות יתירה או התחכמות יתירה...

מר קפלן מביא ראיה לדבריו. עד היכן אין לסמוך בשאלות כאלו על "המסורות שאינן הולמות את תקופתנו", מן הרמב"ם הפוסק ב"משנה תורה", שיש לבי"ד להלקות מי שאינו מחויב מלקות... וכן יש לדיין לעשות מריבה עם הראוי לריב עמו ולקללו ולהכותו ולתלוש שערו ולאסרו בבית האסורים וכו'. אבל אין הנידון דומה לראיה. אין הרמב"ם מדבר בדיינים כרבני זמננו, שאין כחם אלא בהוראת איסור והיתר, אלא כוונתו לבית-דין סמוכין שהיה כחם יפה לדון דיני נפשות ודיני קנסות. שהרי הוא מביא שם ראיה משמעון בן שטח. מזמן הסנהדרין. ואף כשהוא אומר שם: וכן יש לבי"ה בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם כו', בודאי אין כוונתו אלא לתקופה שהיתה לנו אוטונומיה רחבה, כמעט מדינית, עם שלטון צבורי חזק, שבכחו וגבורתו התקיימה הקהלה היהודית האוטונומית, שהיתה מסודרה והתקיימה כעם בתוך עם, באופן שכח בי"ד היה ככחו של משפט עליון. המסודר על פי חוקי המדינה, אבל רבני זמננו אין כחם אלא לפסוק שאלות לשואליהם. וכבר נפסק הדין בשו"ע שאין דין ת"ח בזמן הזה לענין נידוי (יו"ד סי' רמ"ב וסוסי' של"ד ועי' שו"ת מהרי"ק סי' קס"ג) ואפילו כשהיה כח בי"ד יפה פוסק הרמב"ם: "וכן כל ת"ח שנתחייב נדוי אסור לבי"ד לקפוץ ולגדוהו במהרה אלא בורחין מדבר זה ונשמטין ממנו וחסידים החכמים היו משתבחין שלא נמנו מעולם לנדות תלמיד חכם" כו' (ה' ת"ת פ"ח, ה"א). הלואי והיתה לנו היום קהלה מסודרה עם כח שלטון כמו שהיה לנו לפנינו ולא היינו מתפוררים לרסיסים ול"מנינים" פעוטים ולקהליות מפוזרות, שכל אחת מתנשאה למלוך וכל אחת נכזית מחופתה של חברתה. כמדומני שמר קפלן עצמו מתלבט בסידור הקהלה. יש להצטרף ג"כ שפרופ. קפלן מתוך שבא לכלל כעס בא לכלל טעות ומשתמש בביטוי גס כזה "שרידים מהמסורת התלמודית שהנפש נוקעת מהם", ביטוי שבא שלא במקומו כלל ואינו הולם את האיש שבעצמו נתחנך על המסורת התלמודית ומשמש בכתרה. מר קפלן אומר הלאה שם "שבכל פינה שאנו פונים במסורתנו נתקלים אנו בחשיבותה של הצייתנות המוחלטת והעוורת (2) לדברי קדמונו". הוא מביא ראיה להנחתו זו מזה שחז"ל הסבירו את הלאו של "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך — אפילו מראין בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם (ספרי, דברים יו, יא). אבל נעלם ממנו מקור אחר, ששם נאמר להיפך: יכול אם אמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין תשמע להם? תלמוד לומר ללכת ימין ושמאל — שיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל (ירושלמי, הוריות פ"א ה"א ועי"ש במפרשים). בכל אופן שוב אין הלכה זו נאמרה אלא בבית דין הגדול ובדין זקן ממרא ועי' ברמב"ם ה' ממרים פ"א שאף הוא מטעים את הירושלמי שרק כשהם פוסקים על פי דין (דברים שלמדו מפי השמועה,

או באחת מן המדות או לעשות סיג לתורה) מצוה לשמוע להם, אבל לא כשיאמרו על שמאל שהוא ימין ולהיפך.

אין אני יודע ומכיר את כל הרבנים שהיו באותו מעמד, אבל אין ספק אצלי שרובם היו קרואים והולכים לתומם, שנפשם היתה סולדת מן הסידור הזה ושקנאת הדת אכלתם. ודאי שמנהיגיהם עשו שלא בחכמה שהשתמשו בכלי נשק שכבר „עבר עליו כלה“, ולא עוד אלא שאם כבר יצאו בחרם, היו צריכים להכריזו בבית כנסת עם כל האיומים המקובלים בזה, ולא בהוטל מק'אלפין ובמעמד עתונאים שנקראו לכך משום פרסום, באופן שכל הטכס הזה קבל אופי תיאטרלי במדה ידועה שעל ידי כך נטשטש הרושם הטבעי המלווה את המלה „חרם“, הנשק הדתי החזק ביותר שהשתמשו בו לפניו. אמנם אפשר שהרבנים לא השתמשו בחרם אלא משום „אושא מילתא“ ובעצם לא בקשו אלא להביע את עוז מחאתם. איך שיהיה — אבל הרי בזה רק חזקו ידי קפלן וחבורתו ונתנו חרב בידו כנגדם. אלמלי היו הרבנים מכריזים סתם „איסור“ על הסידור או מחאה נגדו וגם היו מנמקים את דבריהם ב„מלות ההגיון“ ובדברי חכמים שבנחת נשמעים, או אלמלי היו מניחים את המכשלה הזאת תחת ידי הרבנים הקונסרבטיבים, והיו שואלים אותם: סידור זה של קפלן שלכם, אסור או מותר? ואם תמצא לומר אסור, למה אין אתם מוחים? היתה אגודת הרבנים יוצאת מן המלחמה הזאת בור נצחון. אבל מכיון שיצאו ב„חרם“, כבר קפחו את מעשיהם, כי חבריו של קפלן כבר מצאו עילה לחפות עליו. אולם וכי בשביל שהללו עשו שלא כשורה או בשביל שאינם יודעים דרך אחרת כיצד להביע את מחאתם אלא על ידי הכרזת חרם, כבר נעשה הסידור כשר וישר? בכל אופן, מה שלא היתה כוונתם של המחרימים — אין זה מחפה על מעשה הסידור. משל העולם אומר: אין עולה אחת מצדיקה עולה אחרת. פרופ. קפלן משתמש „בזכויות אנושיות של עמי התרבות“, כלומר בחופש הדבור אינו נותן לאדם רשות להרים קולו בתיאטרון או בכל מושב קהל גדול ולצעוק „אש, אש“, ולסכן על ידי כך נפשות בני אדם... המחאה של הרבנים נגד הסידור, לולא החרם, היא טבעית מנקודת ההשקפה הדתית המסורתית שלהם. אף קפלן בעצמו מודה שהרבנים כדין עשו, שהרי „ספר תורה שכתבו מין, ישרף“.

אמנם בזה טעה מר קפלן. שמה שהחכמים גזרו על ס"ת שכתבו מין שישרף, אינו אלא מפני שהם לא נכתבו בקדושה, ואפשר שנכתבו לשם ע"ז, אבל בנידון דידן הרי לא את כה"י של קפלן שרפו, אלא את הסידור, שסידר אותו יהודי תמים, שבידוע שלא כוון לשום דבר אחר כשסידר את אותיות השם, ובכך אסור היה לשרוף את האזכרות שבו. ובוזה עשו הרבנים שלא כדין ששרפו את הסידור (אולם הם הודיעו שלא גזרו שריפה על הסידור אלא שצורבא מרבנן אחד שרפו על דעת עצמו).

והנה לאחר שגליתי את דעתי על הפולמוס שהתלקח מסביב להסידור, אשתמש גם אני ב„חופש הדבור“ להביע את דעתי לעצם הענין, ואמנם עלי

למסור תחילה מודעה קטנה, שאף על פי שמצד ההגיון יכול אדם להתנגד להרבנים ולחרמם וגם להתנגד להסידור, מכל מקום מכיון שפולמוס הסידור והחרם נעשה כבר לאבן בוחן לפי דברי קפלן „לזכויות אנושיות ולאותן ההשקפות שבמסורת שאינן הולמות את תקופתנו אנו“, ממילא יוצא, שכל מי שמתנגד לההשקפות הללו כבר מושבע ועומד לעמוד על צד קפלן ולהכשיר את הסידור, וחוששני שתנועה כזו כבר נוצרה בעתונות האידיית החפשית. ודוקא בזה אני רואה עוות הדין, כי הנימה הזאת שהכניס מר קפלן לתוך הפולמוס הזה עלולה לשמש אבן נגף לכל הרוצה לגשת אל הענין בלי דעה מוקדמת ובלי משא פנים, מבלי לנגוע „בההשקפות הכלליות שאינן הולמות את תקופתנו אנו“. וזה אני רוצה להטעים ביחוד, שצריכים אנו לדון על ה"סידור" מצד עצמו, כאלו הרבנים לא היו מתערבים בדבר כלל וכאלו לא היתה כאן שאלת החרם, שזו מעברת אותנו על דעת האמת. והתפקיד הזוהי אני לוקח על עצמי במאמרי זה. כי בעוד שאני, כמובן, מתנגד ניגוד גמור להחרם הזה ובכלל לחרמות ולאיומים במחלוקת האמונות והדעות, שאינם מוכיחים כלום בימינו לשום בן דעת, חוץ מן ההפך, אין מעשה זה מכל מקום משפיע עלי אף במקצת מן המקצת כדי להמנע מלהביע את דעתי החפשית והבלתי משוחדת על הסידור הזה. ואעפ"י שחוששני שיקוים בי: „אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוינה“, אולם כמדומני, שכל מי שיודע את שיטתי בהתפתחות היהדות ובתולדות ההלכה, לא יחשדני שאני מחזיק במסורות ש"כבר עבר עליהן כלח" או שאימת הרבנים וחרמם תבעתני. גם עלי עברה כוס רבנים שלא מחשבותיהם מחשבותי, וכשיש לי מה להגיד לרבנים בין מצד ימין, בין מצד שמאל, אני אומר בפניהם בלי משא פנים ובלי היסוס, כי לא מלבי אוציא מלים, אלא תמכתי יתדותי במקורות היהדות ההיסטורית ובמסורות שלא „אבדו עליהן כלח“. מצד שני בודאי לא יחשדני מר קפלן, שאני עומד עמו ביחוסים ידידותיים כל ימי שבתי פה, במשפט קדום מצד איזו נטיות ופניות פרטיות שהן, או מלחמת מעמדות. אין אני עוסק ברבנות במדינה זו ואין אני שייך לשום מפלגת רבנים ואין לי שום „מעמד“ ברבנות. יושב אני בד' אמות של הלכה, ואם יש לי מה להגיד, אני מגיד בגלוי ישר, ואין אני אומר קבלו דעתי, כי אין דעתי אלא דעת התורה והיהדות ההיסטורית לפי הבנתי. ולפיכך כשהחלטתי לאחר ישובי-הדעת לצאת אל „המערכה“ ולחוות דעתי אף אני, אין זה אלא על פי מצפון לבבי וגם מפני שרבים שאלו את דעתי על הסידור הזה, שעורר את דעת נבוני דבר ומשכילים וסופרים הרחוקים כמוני מקנאת הדת ומריב מפלגות. ולכן אדבר כאשר עם לבבי, כי במקום שיש חלול השם אין חולקים כבוד לרב.

ב.

השערוריה שיש בזה מצד מחברי הסידור הזה, ואני קורא זה ישר בשם „שערוריה“, היא שרבנים צעירים אחדים — שחוץ ממר קפלן העומד על גבם — אינם מפורסמים בספרות העברית ובמחקר המדע וחכמת ישראל ובתולדות התפלות בישראל, וגם אפשר שיש בהם שמתקשים בפירוש המלות של כמה פיוטים קשים.

יעיזו על דעת עצמם לשנות „מן הקצה אל הקצה“ את נוסח התפלה המקובל בידינו מאבות אבותינו זה אלפי שנים וּשנתקדש באומה כמעט כקדושת התנ"ך — ויעשו בו כאדם בתוך שלו! הסידור, יותר משהוא ספר דתי הוא ספר לאומי עממי. בו הביעו אבותינו מדור לדור את צרותיהם, עיגווייהם ומחאותיהם לפני אלהיהם ולפני העולם הגדול. כל דף ודף שבו טבול בדמעות ודם של אלפי קדושים וטהורים, שהוציאו נשמותיהם בטהרה בהמלים הללו, שהיו האחרונות על שפתותיהם וששימשו מעבר בין חייהם ומותם.

התפלות המקובלות הן יותר עתיקות מן הזמן שנסדרו, כפי שהוכחתי במבוא למסכת ברכות של „קצור התלמוד“*. כל נוסחי התפלות העתיקות מיוסדים על בטויים ומליצות הלוקחים מכתבי הקודש, עד שאין לך ברכה ותפלה שאין כנגדה פסוק או ביטוי בתנ"ך. ולא לחנם יחסתן המסורה ל„אבות“, כי אבות האומה הם שהמציאו את הביטויים הראשונים ליסוד התפלות. וצדקו גם חכמים שיחסו את יסוד התפלות לאנשי כנסת הגדולה, שבהם היו „כמה נביאים“, כי התפלות המביעות משאלות האומה ראויות להתיחס לכנסת הגדולה, שהיא באת כח כל האומה כולה. תכונה מיוחדת יש להן לתפלות ישראל, שהן כולן לאומיות ומביעות צרכי רבים, עד שכמעט לא נשאר בהן מקום לתפלות יחיד ומשאלותיו. ולפיכך אף כשהיה צורך השעה להוסיף תפלה חדשה על התפלות המקובלות נעשה הדבר הזה בפומבי בהקהל ועל פי בית דין גדול של אותה שעה, בית דינו של הנשיא רבן גמליאל דיבנה, ושאלו ודרשו מי הוא האיש הראוי לכך „היודע לתקן ברכת המינים“. עד כדי כך הרגישו חכמים תמיד בחשיבות „המטבע של תפלה“, לפי שבה משתקפת המסורה הלאומית, מאווייה ושאיופתיה, וכל הנוגע בה כאילו נוגע בבבת עינה של האומה. כל המחלוקת של החסידים והמתנגדים בשעתה, שהפרידה כמעט את דת ישראל לשתי כתות דתיות, לא באה בעיקרה אלא על שום שינוי נוסח התפלה. לא „ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה“, נעריצך“ או „כתר“ היה סלע המחלוקת, אלא שינוי הנוסח הוא שעשה את החסידים בעיני המתנגדים ל„כת“, כי באמת על ידי קבלת החסידים את נוסח ספרד במקום נוסח אשכנז המקובל, הביעו החסידים את פירודם מן המתנגדים, עד שנעשו באמת בשעתם לכת בפני עצמם.

בא וראה מה בין מקולקלים שבנו למתוקנים שבאומות העולם. הנה עם חכם ונבון, חולש על גויים, מושל על ימים ומדינות, עם אנגליה, שיש לו בודאי הרבה ענינים חשובים חוץ מנוסח סידור תפלה לרדון עליהם בפרלמנט. ואעפ"כ ישבו בבית הלורדים נבחרים העם כמה שנים (משנת 1924 עד 1935) ודנו על אי-

* מנהג עתיק הוא שניבים ומבטאים שנאמרו מפי גדולי האומה ומשורריה בזמן קדום מתפשטים בעם ונעשים מרגלי בפי הדורות הבאים. כן נאמר ויקונן ירמיהו על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיהו עד היום וייתנום לחוק בבישרא (דהייב ליה, כ"ה) וכנסתכל ברשמי התפלות שבכתבי הקודש נמצא שמבטאים ידועים ונוסחאי תפלות קבועים היו שגורים בפי מתפללים שבתקופות שונות והאחרונים היו חוזרים על אותם המבטאים שהראשונים היו רגילים בהם. ואלו הן הדוגמאות כו (מבוא, שם עמ' 7).

אילו שינויים שהציעו בנוסח התפלה שנתישן וכבר „אבד עליו כלח“ עד שקיימו וקבלו את הנוסח החדש ונעשה לחוק. גם כל שינויי נוסחאות הקודמים בסידורי תפלה שלהם עברו דרך המלך על פי מנהגי השינויים של כל חוקי המדינה. גם בשווידיה החליפו את תרגום כה"ק שנתישן וגם נוסח הסידור העתיק על ידי הפרלמנט בשנות 19 - 1918. הנה כך נוהגים מתוקנים שבאומות, מנהג דרך ארץ בפני מסורת קדומים, מפני שעם חי מבין שינוי נוסח בתפלה, שבה מביע העם את משאלות לבו לפני אלהיו, גורם שינוי עקרי בהשקפת העם על צרכיו הלאומיים ועל עמודי הבנין שעליהם המדינה עומדת ולפיכך זהו ענין לאומי גדול המסור לטובי האומה ולמנהיגיה הרשמיים, ואי אפשר לעשות את הדבר הפקר שכל אחד יעשה בזה כאדם בתוך שלו.

אמנם בהמשך הזמנים, כשנולדו צרכים חדשים באומה, עמדו גם אצלנו יחידי סגולה, צדיקים וחסידים, שראו צורך להוסיף תפלות חדשות על הראשונות שנתקבלו ונתקדשו בעם במדה ידועה, אולם היחידים ההם היו מחברים פיוטים ותחנונים, ברוח התפלות המסורתיות ומשום כך נתקבלו ברצון, כגון תפלה זכה לבעל „חיי אדם“, שאומרים אותה בכל תפוצות ישראל קודם כל נדרי, וידוי לרבנו יונה, וכדומה כמה פיוטים ותחינות, שאמנם היתה גם עליהם מחלוקת בשעתם. אלמלי באו ה„מתקנים“ החדשים הללו והיו רק מוסיפים על הסדור המקובל עוד תפלות „לפי רוח הזמן“ לא היה אדם מערער על הדבר ואף המהרהרים לא היו אלא „מהרהרים“ ומתרעמים בלבם ולא יותר. אולם בעלי הסידור הזה הלא באו לעקור נטוע ולנגוע בעקרי הדת, באבר שהגשמה תלויה בה, מי לא יתרעם על זה? ולא שינוי נוסח התפלה והשינויים הנועזים שהכניסו בסידורם בלבד ראויים לעורר תרעומת מצד כל בעל דת ובעל רגש לאומי ובעל טעם עברי, אלא ההקדמה שנתנו להסידור, שבה באו לנמק מה ראו על ככה לשנות ממטבע התפלה ומה הם יסודי חדושיהם, היא הדוקרת ביותר, כי אין בה שינוי נוסח התפלה, א ל א כ מ ע ט ש י נ ו י נ ו ס ח ה ד ת , דת משה רבנו ודת רבנו משה (בן מימון).

אני רוצה תחילה להעיר על ד ר ר ה ה ר צ א ה של ההקדמה הזאת, זו לא נאמרה באופן מחקרי ומשא ומתן הגיוני כראוי לענין רציני עמוק כמחקר הדת וכדרך שנהגו גדולי חכמי ישראל, פילוסופי הדת, מימי רב סעדיה גאון, הרמב"ם ועוד, עד ימינו, אלא בדרך רפרופי, קל לראש ונוח לתשחורת, בלי הנחות קודמות ובלי וכוחים כי אם על ידי מסקנות וגזירות. כל ההקדמה באה בנוסח: כך אני אומר לכם, קבלו דעתי! כאלו חשבו לחובתם לפקוח עיני עורים ולאמר להם: אתם במחילת כבודכם אוילים וטפשים אתם, אינכם יודעים מה למעלה ומה למטה, מה לפניכם ומה לאחור, ולא הסתכלתם במעשה בראשית ובמעשה מרכבה, וחכמת הטבע זרה לכם, ומפני כן אתם מתפללים כל התפלות הללו שירשתם מאבותיכם, אבל אנחנו היודעים את סוד הבריאה וחכמת הטבע, וגלוי וידוע לפנינו שאין שינוי במעשה בראשית, וגם ידוע לנו סוד החיים והמות, שמתים כל יחיו, ורפאים כל יקומו, ואף בקיאים אנו בחכמת וולהיוון, שמשה רבנו לא היה ולא נברא אלא משל היה,

והתורה לא נתנה מן השמים, ובכן, למה לנו להתפלל על הגשם, ועל תחית המתים, תפלה פלונית ופלונית למה היא לנו, דור חכם ונבון? הבה נמחוק אותה, ונתקן במקומה תפלה חדשה על פי "חכמת הדוקטוריה", שתהיה ראויה גם לאנשים משכילים שהתחכמו מאבותיהם! זוהי בערך דרך המחשבה של המתפלספים הללו, "מורי נבוכי הזמן" החדשים.

אבל אני אשאל את "חכמי הטבע" הללו שאלה קטנה אחת, אם אתם חכמים ונבונים כל כך, למה יש לכם צורך בסידור תפלה כלל? ולמה אתם מעמידים כל כך על שינוי הנוסח? מה לכם "ברוך מחיה המתים", ומה לכם "זוכר יצוריו לחיים ברחמים"? ולא עוד אלא: כלום יכולים אתם להסביר לנו "על פי הטבע" מי הם "השרפים והאופנים וחיות הקודש, יוצר משרתים ואשר משרתים", שאתם רוקדים ביחד עמהם. "קדוש, קדוש קדוש", גם בסידור שלכם? ומהו הפירוש של "האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח ובוקע חלוני רקיע"? איזה שערים ואיזה חלונות יש שם ברקיע? ומי הוא "המלך היושב על כסא רם ונשא ונהדר בכבוד על המרכבה"? ואיזה "ספר חיים טובים" פתוח שם בשמים בעשרת ימי תשובה שהכנסתם גם בסידור שלכם? כיוצא בו למה אתם אומרים "מי שעשה נסים" בברכת החודש, כלום יש נסים על פי הטבע? אלא מה יש לכם לאמר, שכל זה הוא מליצה "כדי לסבר את האוזן", ובכן למה יצאה הגזרה מלפניכם לבטל שאלת גשמים? הלא אין שאלת הגשם אלא אחד ממחזות הטבע, כיוצר אור ובורא חושך וכדומה, מליצות שהנחתם בנוסח הסידור שלכם. ולא עוד אלא שאתם בעצמכם תקנתם תפלה "ממטר שמיד תשבע הארץ" (עמ' 254. אגב, התרגום אינו מדויק עפ"י הנוסח האנגלי. צ"ל: לך מאור ושמש, לך מטר השמים) כיוצא בו לא השמטתם פסוקים כמו: המכין לארץ מטר, וכדומה.

מחמת "חכמת הטבע" השמיטו פרשה שניה בקריאת שמע, שאבותינו ואבות אבותינו מדור דור היו אומרים אותה ושעדיין אומרים אותה אלפי יהודים מנעוריהם ועד זקנה ושיבה בכל יום ערב ובוקר, ובמקומה העמידו פרשה אחרת שבחרו, (דברים כ"ח, א"ו), המתחלת ב"והיה אם שמוע" ושיש בה סתם ברכות: ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה, ברוך טנאך ומשארתיך וגו' שאינן אומרות כלום. פרשה קטנה זו שקבעו חכמים בק"ש היא היא גופי תורה, ולא לחנם בחרו בה הסופרים הראשונים, שהיא כרכא דכולה בה. יש בה אזהרה על שמירת המצוות, שהן הנימוסים הלאומיים הטבעיים של עם החי על אדמתו ועובד את אלהי הארץ, יש בה עונש ואזהרה, פן יסור מאלהי אבותיו "וסרתם ועבדתם אלהים אחרים... ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה"... ויש בה יעוד והבטחה לעתיד "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה"... כל הנוסח הזה, הלא הוא כל כך פשוט וחי בפי עם טבעי ובריאי, עם אכרים, עובד אדמתו ישבע לחם", התולה עיניו למרום, לגשם יורה ומלקוש בעתו! בפרשה קטנה זו משתקפים כל חיי האומה, עברה הנהדר, כשישבה על אדמתה לבטח, גלותה מעל אדמתה, כשהלכה בגולה לעבוד אלהים אחרים, וחלומה וגעגועיה על עתידה, לכשתחזור לארצה ולאליה. כלום יש לך

בתורה פרשה נאה מזו? כמדומני שאלמלי לא היו בוחרים בה הסופרים הראשונים בחכמתם, היינו א נ ח נ ו צריכים לבחור בה מכל פרשיות התורה לאומרה בכל יום בשכבנו ובקומנו, אבל מה משמיעתנו פרשה שניה זו ש"הטבעיים" הללו בחרו בה לקובעה בק"ש? בשביל מה כל הברכות הללו? כלום זכינו להן בגולה? ולא עוד אלא אף הן ברכות ה א ד מ ה הן לעם היושב בשדה? וכי כלום מפני שגם פרשה זו מתחלת "והיה אם שמוע"? מחברי הסידור כנראה ברחו מפרשה זו שקבעו חכמים — מפני הגשם... משום שנאמר בה ונתתי מטר ארצכם בעתו, שהוא שלא כדרך הטבע, אבל כמדומני שאף הברכות של פרשה זו שהם בחרו בה גם כן אינן מוסברות כל כך על פי דרך הטבע, ועוד יותר קשה לי, מה טעם הניחו פרשת ציצית? כלום היא יותר טבעית מפרשת והיה אם שמוע? איזה רעיון הגיוני יש בפרשת ציצית? מהי המשמעות של "וראיתם אותם וזכרתם"? פרשה זו דוקא הלא היא כולה מסטורין! גם חכמינו ז"ל לא מצאו לפרשה זו הסבר אלא זה ש"תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד", א"כ מה ראו חכמי הסידור לקובעה בפרשת ק"ש? פרשת "והיה אם שמוע" שהיא כולה טבעית ומוסברת, השמיטוה, ופרשת ציצית, שהיא כולה מסטורין, הניחו. איה חכמתם, איה בינתם לעיני העמים?

הם מחזקו מתפלותיהם ברכת "מחיה המתים" והעמידו במקומה "זוכר יצוריו לחיים ברחמים" ובכל מקום שבא רמז לתחיית המתים מחקוהו או שינו נוסחו. תחיית המתים היא אמונה עתיקה שנחלקו בה הצדוקים והפרושים, וכנראה לא היתה המחלוקת בעיקר יסודה שירשוה מאבות אבותיהם, אלא במושג הבנתה, יש שהאמינו בה במובן רוחני ויש שהסבירוה במובן גשמי, כלומר יש שהאמינו תחיית המתים בגופות ויש שהאמינו בה במובן השארת הנפש, כהרמב"ם ובית מדרשו, לפי דעת כמה מחכמי דורו. ומכל מקום אף הרמב"ם, לא מחק מנוסח התפלה שלו ברכות "מחיה המתים", לפי שאפשר לה להתפרש במובן הרוחני, כלומר במובן השארת הנפש. א"כ מה ראו החכמים הללו למוחקה ולהחליפה בנוסח "זוכר יצוריו לחיים ברחמים"? ולא עוד אלא על ידי ששינו ממטבע תפלה זו נפלו בסתירות בנוסח הברכה שהניחו, שכל נוסחה של ברכה זו מכוון לאמונת תחיית המתים, כגון "ומקיים אמונתו לישיני עפר" שהכוונה היא ל ה א ב ו ת שמקיים אמונתו להם, וכן דרשו בתלמוד: אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם — ל כ ם לא נאמר, אלא ל ה ם, מכאן לתחיית המתים מן התורה (סנהדרין צ:)- גם משם ישו הובאה תשובה כזו לצדוקים (מתי, כ"ב ובמקבילות). כיצא בו לשון מלך "ממית ומחיה" שמשמעה — תחילה ממית ואח"כ מחיה, אין לה הסבר אלא ע"פי אמונת תחיית המתים (כן למדו גם בתלמוד שם: מה שאני ממית אני מחיה). ועוד יותר אינו מובן, למה כל הקדישים שסידרו בתפילותיהם כבכל סדורי התפלות, שעל זה, כל בתי תפילתם עומדים ומתקיימים, וגם הם בעצמם סדרו תפלות בעד המתים או שלקחו מסדורי תפלות של כמה מתקנים שדורשים אל המתים יותר מאל החיים, כגון: אתה נהלת את

עבדך אל ב י ת ע ו ל מ ו... ותן ח ל ק ו ב ח י י מ ו ג ו ר ל ו
 They will find בני מיים כו' (עמ' 198) ובנוסח האנגלי עוד יותר מפורש
 that in Thee the dead still live. כמו כן קבעו בתפילה מבטא כזה „לך תאותי
 בחיי ומותי“ (עמ' 197) והרבה מבטאים כאלה שסידורם מלא מהם. אלא
 שנאמר שהם כווננו במליצות של התפלות הללו למוכן השארת הנפש. אם כן גם
 נוסח „מחיה המתים“ יכול להתפרש במוכן זה, ובכן מה הועילו החכמים הללו
 בתיקונייהם?

בעלי הסידור הלז חושבים שהם הראשונים שזכו לגילוי הטבע
 ועליהם החובה והמצוה לפקוח עיני עורים. כבר היו לעולמים חכמי „טבעיות“
 וחכמי פילוסופיה בישראל שידעו אף הם את סוד הבריאה כהחכמים הללו, ואף
 על פי כן התפללו תפלת גשם וטל ומטר בזמנו. הרמב"ם ז"ל שאמר „והלל הוא
 שכל מה שאמרו אריסטו בכל הנמצא אשר מתחת גלגל הירח עד מרכו הארץ הוא
 אמת בלא ספק ולא יטה ממנו אלא מי שלא יבינהו“ (מו"נ ח"ב, פכ"ב) ידע בודאי אף
 הוא, כיצד מתהווה הגשם בטבע ואף על פי כן לא מחק מסידורו תפלת „משיב הרוח“
 וכתב כמה הלכות: מי ששכח לומר טל ומטר — מה דינו. אף הוא היה אומר: לעולם
 אל ישליך האדם את דעתו אחריו, שהעינים הם לפנים ולא לאחור (מאמר תחיית
 המתים) וכן היה אומר: כל מקרא שיבא מופת על הפכו אין שומעין לו (ר' יהודה
 אלפכר במכתבו לרד"ק) וכן היה אומר רב שמואל בר חפני גאון: דברי הקדמונים
 אם הם סותרים אל השכל אין אנו חייבים לקבלם (עי' גרץ ח"ד עמ' 13) ואף על פי
 כן לא שינו ממשטע התפלה. וכיוצא בו כל החכמים שהלכו בעקבות הרמב"ם והגאונים
 הנאורים שצרפו ובררו את היהדות על יסודות מחקרי הפילוסופיה, כהכספי, הגרשוני
 והגרבוני (ר' יוסף בר' אבא מרי אבן כספי, הרלב"ג ור' משה גרבוני), קרשקש וכמה
 גדולי תורה ומדע שהעניזו לפרש את נסי התורה והכתובים על פי „הטבעיות“,
 מכל מקום לא שינו ממשטע התפלות של הראשונים.

תמיד היו אצלנו נבוכים, אבל כנגדם היו גם „מורי נבוכים“ ומורים מאורות
 גדולים אשר בנו עולמות ולא החריבום, והיו גם „עבריינים“ שהיו באים לבית הכנסת
 לפרקים והתירו להצבור על דעת המקום ועל דעת הקהל להתפלל עמהם, וטוב עשו
 הדיינים שמסרו מודעה זו, כי תמיד היו בינינו „עבריינים“, מינים שונים, אפיקורסים
 ונבוכים, שמכל מקום הרגישו צורך נפשי להתפלל עם נשמות כלל ישראל
 ולהתפלל דוקא מתוך המחזור המקובל שהתפללו בו אבותיהם ואבות אבותיהם.

ג.

קודם שאני בא לנתח את ההקדמה הזאת, שהיא היא יסוד כל התורה כולה של
 הסידור החדש הזה, אני רוצה להעיר על הגישה של „קלות ראש“ הניכרת מתוך
 מעשיהם. נראה שישבו כל אחד לבדו עם עפרון בידו וגרעו והוסיפו ודרשו; מלה או
 פסוק שלא מצא חן בעיניהם או שנראה להם שאינו לפי „רוח הזמן“ או שלא הבינוהו.

מחקו או שינוהו לפי דעתם, מבלי להתבונן שחזן מרוח "הזמן" יש גם רוח הלווין ורוח הרוח ישראל סבא. מתקבל הרושם שכל הדבר נעשה בבהלה, כאלו חששו "שמא יקדמנו אחר". ומי שאמר זה לא אמר זה, לא חלו ולא הרגישו, שהניחו כמה סתירות "מניה וביה", ממקום למקום, להנוסח הכללי ואף לשיטת עצמם. וזה העיזו לעשות אנשים שאין להם שום תביעות על ידיעת הלשון במדה מספקת ומפני כן מסרו את התרגום של התפלות שחברו הם או אחרים באנגלית לצעירים אחדים, שלפי דעתם הם מומחים לדבר ...

התפלות העתיקות הלא הן קלסיות, כי כפי שראינו הן לקוחות ברובן ממליצות של כתבי הקודש, סגנון מצומצם ומוזקק, פשוט ובהיר בתכלית, אין בהן כפל לשון במלות שונות, לכל מבטא יש רעיון מיוחד והכל בקצב ובמשקל, מועט המחזיק את המרובה. כל תפלה על פי תכנית קבועה: שבת, תפלה והודיה כפי שאמרו: לעולם יסדר אדם שבחו ואחר כך יתפלל. כל הקונסטרוקציה של הברכות והתפלות וסדרן זו אחר זו היא מעשה אמנות עד להפליא. לא לחנם אמרו שנכתבו ברוח הקודש, לפי שבודאי יצאו מלב בעלי דת עמוקה, שהאמינו בקדושת כל מלה ומלה שהוציאו מפיהם, כנוח עליהם התרוממות הרוח והרגשת קרבת אלהים. אבל הדבר אי אפשר להיות נעשה על רגל אחת על ידי תרגומים של אנשי חולין שאין להם שום עסק בתפלות אלא שיש להם עסק בתרגומים.

נקח לדוגמה את הנוסח החדש של תפלת מוסף שתקנו במקום הנוסח הישן: או בשכונ ישראל בטח בארצו והיכל משכן כבודך על יסודו ומזבח על מכונו הקריבו אבותינו לפניך את קרבנותיהם לרצון... עדות כי קדש ישראל לה' אל אלהי העולם... אמנם דרכי העבודה בנבול תפארתך הם מקדם מימי עולם (לפי הנוסח האנגלי חפצו בודאי להגיד, שדרכי העבודה בביהמ"ק, כלומר הקרבנות, שייכים לזמן קדום, שעבר ובטל מן העולם) אולם רגשות הקדושה אשר יעוררו בנו חדשים עמנו תמיד... בארשת שפתינו ובהגיון לבנו נעבד את ה' כעת. אך בהעלותנו על לבנו את אבותינו אשר מאוצרם הדל הקריב איש איש מהם את מיטב קרבנו לה', האכר מיבול אדמתו והרועה ממכלאות צאנו, הלרצון תהיה עבודה של שיח שפתיים ונדבות פה אשר לא במחיר יעלו ולא בעמל כפים... הלא זאת עבודת האל אשר תרצה, התעורר והקדש מהונו לעבודתו, הפך למרי לב נפשנו, הצל אבינו משוע כו' (חיקוי לישעיה א' ונ"ח) ומסיימים בתכנת שבת רצית מנוחתה, ובתפלה לכונן את ארץ ישראל ולשלום עולם. כמה ארוך ומפותל הנוסח הזה! אינו דרש ה פלפולית עם אפקורסות מסותרת אגב עוות דין היסטורית ביסוד הקרבנות, בצירוף תעמולה למתן צדקה ונדבות לעניים, שאין לה שום שייכות לקרבן מוסף. כי מה שאפשר לומר בטעם הקרבנות, אין ספק שעיקר יסודם היה לכפרת עון, ובכל אופן לא היתה בהם כוונת מתן צדקה לעניים. אי אפשר לסרס את ההיסטוריה ואת דברי נביאים וכתובים ולעשותם מדרס לרעיונותינו המודרניים היום. בכלל כל הסגנון הזה הוא סגנון של מאמריסטיקה. הנוסח העתיק הוא הרבה יותר קצר ומצומצם, מועט מחזיק את המרובה, וביחוד — טבעי, והנוסח שלהם אינו נוסח

של תפלה כלל, חוץ מן האחרונה: מאהבתך ומחמתך עלינו תכנת שבת וכו', שאין לה אמנם קשר כלל עם קרבן מוסף שבת. ומכל מקום עלי להגיד, שחוץ מאריכות לשון שבה, תפלה זו היא הטובה ביותר מכל התפלות שחברו, כי כל תפלותיהם שחברו, לבד מן הסגנון המסולף והמפותל והמודרני ביותר וקשה ההבנה על פי רוב, אף להרגילים בלשון הקודש, אין בהן לא טעם ולא ריח של התפלות הקלסיות שלנו. יש להצטער גם כן על זה, שרבות מהן הן תקרובת ע ב ו ד ה ז ר ה, הלקוחות מסידור תפילה של בית הכנסת של מנטיפיורי (ביהכ"ס של מערב לונדון), שהוא יותר נוצרי מיהודי, כידוע ממאמרו המצוין של אחד העם ז"ל "על שתי הסעיפים" שכתב נגדו. עי' לדוגמא התפלה "אבינו שבשמים" עמ' 236 המועתקה מסידור זה, שכל נוסחה וסגנונה כהמבטא שנהיה "סלחנים לכל" או "על ידי ציריך הלא הוא רוח קדשך" (עמ' 240) הוא מושג נוצרי. ומחמת חבתם לתפלות זרות כדי לקיים מה שנאמר "ובילדי נכרים ישפיקו", הכניסו לפעמים המסדרים עצמם לתוך התפלות שסדרו, ניבים ומבטאים שאינם לפי רוח היהדות ושצורמים לפעמים את אוזן היהודי, כגון בתפלה שסידר קפלן בעצמו (עמ' 458) הוא מסיים: גלות אלהים כבודו לעמי, לפדות מין האדם מים ור ים ו ח ט א, שהוא מושג וסגנון נוצרי ממש!

מה ראו המסדרים הללו להכניס לתוך סידור תפילה שלהם תפלות של גוים וחצי נוצרים? החסרים משרורים ופייטנים אנחנו, שתפלותיהם חוצבות להבות אש דת ורגשות קודש של ישראל סבא, שאנו צריכים לנוע על העצים ולהביא אש מן ההדיוט? כל הגויים לקחו רוב תפלותיהם ממזמורי תהלים ומכל כתיבי הקודש שלנו, ואנחנו חוזרים ומלקטים עצמות מתחת שולחנם! כלום לא תסבך השפלות שבשפלות הוא זה?

נוסף על זה יש לציין כמה סתירות וחוסר עקביות בתיקוניהם עצמם, שהסידור הזה מלא מהם, ונציין כמה מהם לדוגמא. הם מאמינים באלהי הטבע, כפי שאומרים, ומכל מקום השאירו בתפלותיהם ברכת "על הנסים" ו"מי שעשה נסים" וכדומה מבטאים כאלה, איזה נסים יש על פי הטבע? בברכת השכיבנו ניסחו "הפורס עלינו סוכת שלום" והשמיטו "על כל עמו ישראל ועל ירושלים". מילא, השמטת ירושלים למדו מסידורו של גיגר, שנתקבל בכל הסידורים הריפורמיים, והללו שכחו בשעת מעשה שהם מתהדרים בציונותם. אבל טעו במבטא "עלינו" שמשמעו, כפי שמוכיחה ההוספה "ועל כל עמו ישראל" — עלינו מ מ ש, כלומר על המתפללים בכאן, ובכן מתפללים רק על עצמם, אבל איזה איגואיסמוס יש כאן בשביל אלטרואיסטים שכמותם, שבברכת "שים שלום" חשבו לנחוץ להוסיף "לברך את עמך ישראל ואת כל העמים". כיצד התהפכו בערב אחד בתפלה אחת מצד אל צד? ובשבת שובה חזרו בתשובה והניחו שוב את הנוסח המקובל, אנחנו וכל עמך בית ישראל, כיוצא בו לא התביישו הציונים הללו, המתפללים על בנין ארץ ישראל, כאמצעי להתחדשות הרוח היהודי" (עמ' 564) להשמיט תפלה נהדרה כזו, אור חדש על ציון תאיר ונוכה כולנו במהרה לאורו" (עמ' 114).

את הקדושה בשחרית לשבת סידרו אחר ברכת אתה קדוש, ההיפך מנוסחי הסידור שלנו. הם בודאי חשבו על פי הגיונם ש"אתה קדוש" הוא הקדמה ופתיחה להקדושה. ובאמת הדבר להיפך על פי כללי כל הברכות, תחלה שבח ואח"כ ברכה, כפי שמוכיח הלשון "נקדש" לשון עתיד, לפי זה ברכת האל הקדוש הוא ה ס י ו ם להקדושות ולא התחלתן. ואין הגיון לאמר נקדש אחר שכבר אמרו האל הקדוש. השמיטו בתפלה רצה: "והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל", שהיא תפלה על הקרבנות, אבל הניחו "ותהי לרצון תמיד ע ב ו ד ת ישראל עמך" ואין לשון עבודה נופל על תפלה, אלא על עבודת הקרבנות, שעל שם זה נקראת ברכת רצה ע ב ו ד ה.

הם העמידו בסוף הסידור י"ג בקשות במקום י"ג עקרי הדת, שאינם יכולים עוד לשמש מבחן בזמננו, לפי הסברתם, שעל זה נדבר להלן. אבל בתפלות של קבלת שבת הניחו את השיר "יגדל", הכולל כל י"ג עקרי הדת של הרמב"ם כמות שהם, לרבות "לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים", רק החליפו מלה אחת "ישלח לקץ ימין ג א ו ל ת ו" — במקום "משיחנו". ובכך או שמי שכתב זה לא כתב זה, או שבשעת קבלת שבת היו עדיין מאמינים בכל עקרי הדת, אלא כשגמרו את כל תפלותיהם, שלהם ושל מנטיפיורי ושל טאגאר, נעשו כופרים גמורים (סימן טוב שתפלתם נתקבלה...).

חוסר הגיון וסתירות "מינייה וביה" מלא הסידור הזה על כל גדותיו. יש לציין עוד כמה שבושים בחוקי הלשון והתרשלות בסגנון וטעויות בניקוד, שכל הסידור מלא מהם, שאין כאן המקום לפורטם ולא באנו אלא להזכיר על הרשלנות ועל אי-האחריות של מחברי הסידור ושל מתרגמיו שעשו את המלאכה כלאחר יד על רגל אחת. אבל קם להם בדרכה מינייה!

ד.

בהקדמתם אינם מציעים את הספקות והפקפוקים שיש להם בעקרי הדת המקובלים, אלא באו לפסוק ה ל כ ה פ ס ו ק ה ולהניח הנחות ומסקנות חיוביות — זה אלי ואנוהו! הקדמה זו עומדת על שלשה עקרי כפירה: א) על כפירה, ב) על כפירה באומה הישראלית מדור דור; ב) על כפירה בבחירת ישראל; ג) על כפירה באמונת המשיח ו בגאולת ישראל. זוהי כל תורתם כולה ואידך — פירושא הוא, זיל גמור.

המחברים משתדלים קודם-כל להסביר את מהות האלהות וצורך התפלה שיכול להתקבל על לב האדם המודרני שאינו מאמין "כאבותינו" במציאות הריאלית הממשית של האלהים לפי המובן הקדום "שויתיה" לנגדי תמיד". האדם המודרני, הם מתפלספים, מאמין בכחות הטבע, והטבע הלא היא מכנית, עורת. ובכך מה

שייך תפלה לכחות טבעיים? לפיכך הם באים להציע את רעיון מציאות האלהות וערך התפלה שיכול לשמש בסיס גם ליהודי מודרני של הזמן הזה.

כל הרצאת הפתיחה הזאת נכתבה בתמימות ילדותית נפלאה הרחוקה מאד מרצינות פילוסופית, כראוי למחקר עמוק כמציאות האלהות. אין לפנינו השאלה אם יש אלהים, ומהי מהות האלהות על פי הבנה פילוסופית ועל פי הבנת היהדות ההיסטורית ומהי מהות התפלה בישראל ובעמים, אלא הם מתלבטים להוכיח איזה אלוה צריכים הם לתת ליהודי המודרני, כלומר לבעלי הבתים שלהם, שאף על פי שאינם מאמינים במציאות האלהות ובתפלה, מכל מקום רוצים הרבנים הללו שהם יבואו לבית הכנסת שלהם להתפלל. ובכן נראה נא איזה אלוה המציאו הרבנים הללו ליהודים המודרניים שלהם.

הם מתחילים בזה, שיש בעולם הנמצאים כחות הטבע, כלומר יש עולם חמרי ממשי, אבל יש גם עולם רוחני, כשם שהאדם הוא מורכב מחומר ורוח. ובכן הם מודים בשניות: עולם החומר כמציאות בפני עצמה ועולם הרוחני כמציאות מיוחדת. אולם תיכף לאחר זה הם משנים את הקונסטרוקציה הזאת ומסבירים שהרוח נמצא בתוך כל הנמצאים בבחינת "ממלא כל עלמין" בחומר עצמו והוא, כלומר היש הרוחני הזה, הוא הוא המציאות האמתית וזוהו אלהים!

מן הדברים הללו אפשר להבין זהות הטבע עם האלהות, כפי שנאמר הלאה "שאנו צריכים לחיות בשביל המטרה המקשרת אותנו עם חיי האנושיות, עם חיי העולם, עם האלהים" "With the life of the universe, with God". והרי זהו פנטאיזמוס גמור המתבטא במאמר הידוע *Deus Sive Natura*, והעומד בניגוד גמור למושג אחדות הבורא וליסודי היהדות, המאמינה שהטבע היא יצור האלהות ולא שהטבע היא מציאות האלהות, כי האמונה ב"בראשית ברא אלהים" היא יסוד היסודות של דתנו לפי מבטא הרמב"ם, "שאין בריחתו מן המאמר בקדמות העולם מפני הכתובים כו' אבל אמונת הקדמות, היא סותרת הדת מעיקרה ומכזבת לכל אות בהכרח ומבטלת כל מה שיתחיל בו התורה כו' (מו"ג ח"ב, פכ"ד, ועי' עקרים מ"א, פי"ב).

יתר על כן הקדמה זו מבארת הלאה את הקשר של האדם עם האלהות על ידי התפלה במובן זה שהאדם מתחבר עם רוח האלהים הסובל בקרבו את רוח החיים ואחדותו *Communion with the spirit that maintains the unity of life*. כל הקונצפציה הזאת היא קרובה להלימוד של הסטואים שהם אבות תורת הנצרות הקדומה, שהאמינה בהזדווגות הטבע והאלהות ושהאדם הוא ניצוץ מחלק האלהי *apospasma* המנהיגו בכל חייו.

כל ההנחה הזאת עומדת בסתירה גמורה לתורת היהדות, המלמדת שהאדם הוא יציר כפיו של הקב"ה, ואינו שותף עמו במעשי בראשית, וזהו גם עיקר הניגוד שבין היהדות והנצרות, שזו מעמידה את "בן האדם" במדרגת האב קצת למטה ממנו. היהדות מאמינה באל אחד, אל חי (כמבטא הרמב"ם, "ומפני זה הענין נקרא בלשוננו חי העולמים ענינו שהוא חי העולם", ח"ב פס"ט) המשגיח על בריותיו

ושומע תפלה. זוהי אמונת היהדות המסורתית וזו היתה ותהיה משמעות התפלה בכל הדורות, בין לאבות אבותינו ובין ל"מודרניים". אלהי ישראל לא החליף ולא המיר את מהותו למודרניים. המתפלל אינו מתפלל לאל לא יושיע, "להכחות הנפשיים המעוררים בנו את התשוקה לבקש תכלית וטעם בחיים", אלא לאל חי, יוצר בראשית, המנהיג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים ועונה בעת צרה.

את י"ג עקרי הדת המקובלים ביסודי "אני מאמין" מפי נר ישראל הרמב"ם ז"ל הם חושבים שאינם מסוגלים עוד לזמננו ובמקומם העמידו י"ג "בקשות". בפתיחה להבקשות הללו הם מסבירים את שיטתם בזה הלשון: "שבהיות שהתנאים של חיי היהודים נשתנו, המבחן criterion של המסירות ליהדות אי אפשר להיות מקובל מעתה על ידי אמונה, אלא על ידי הבעה של הצורך להעשיר את חיי היהודי על ידי ירושת היהדות. הבעה זו צריכה להתבטא לא בצורת עקרי אמונה אלא בצורת בקשה.

ובכן, אין לדת היהדות אמונה ועקרים כלל. משה רבנו העמידה על תרי"ג מצות, בא דוד והעמידה על אחת עשרה, בא ישעיה והעמידה על שש, בא חבקוק והעמידה על אחת, בא הרמב"ם והעמידה על שלש עשרה, באה חבורת קפלן והעמידה על אפס! אבל מרא דעלמא כולה, כלום אין ליהדות שום אמונה ושום דת כלל? אם כן, גם גוי יכול להסתפח אל החברה להרמת היהדות על ידי הבקשות הללו? ובכלל אם מפני "שתנאי החיים נשתנו" אפשר לנו לוותר על י"ג עקרים המקובלים, הלא אם ילכו וישתנו עוד יותר עד שלא ירגישו עוד צורך גם בהבקשות הללו, הלא אפשר יהיה לנו לצאת מכלל ישראל לגמרי ובשעת הדחק גם להוציא את המסקנה האחרונה, והיא להסתפח לחברה להרמת הנצרות או לאמונת בודה וקונפוציוס וכדומה. כמדומני שאף הקיצוניים שבמתבוללים לא יגיעו למסקנה שכזו! ולא עוד אלא, שאם הם מניחים שהמתפללים מתוך הסיודור הזה, כלומר היהודים השייכים לחברה להרמת היהדות, אין להם שום אמונה ודת, אם כן, למה באים לבית הכנסת? סוף סוף בית הכנסת מקובל כמקום תפלה למאמינים בדת שהיא, ואם יש איזו דת, הלא מוכרח להיות מבחן criterion במה להאמין ובמה לא להאמין, שהרי אי אפשר לעשות את דת ישראל הפקר, שאם כן שוב אין דת כלל. כמדומני שאף לפי שיטתם לזהות את האלהות עם הטבע אפשר לקרוא לזה גם כן אמונה, אמונה באלהות הטבע, והרי הם גם מאמינים בהשארית הנפש, ומתפללים על המתים והרי זוהי שוב אמונה! בודאי אף בעלי הסיודור הזה אינם רוצים לבטל מכל וכל את היסוד הדתי בישראל, אלא שהם רוצים לומר, שעקריות הדת המקובלת בישראל אינם עוד מבחן בעדנו וזקוקים אנו לעקרים אחרים שעל ידיהם, לפי דעתם, יביע היהודי את הצורך להעשיר את חייו על ידי ירושת היהדות, ולפיכך רצו להביע את עקרי היהדות על ידי הבקשות הללו, כלומר על ידי המאוויים הללו. (הלשון אנו מבקשים אינו מוצלח בעברית, גם בקשה היא אחת מלשונות של תפלה והיה ראוי לתרגם לפי הנוסח האנגלי we want — אנו רוצים). אם כן, הבקשות הללו הן עקרי היהדות

לשיטתם בשביל היהודי המודרני, בין שהוא מאמין בדת ישראל המקובלת ובין שאינו מאמין. הקושיא היא לפי זה למה בחרו דוקא ב"ג הבקשות הללו? כלום משום שרצו לחקות את י"ג עקרי "אני מאמין" של הרמב"ם? בתמיה! בשלמא הרמב"ם העמידם על י"ג, מפני שזה הוא לשיטתו בדיוק מנין עקרי הדת, לא פחות ולא יותר, אבל בקשות ומאויים, הרי אין להם סוף ויכולים להיות פחות או יותר! אלא אם כן נאמר: שבדקו וחשבו בכל "ירושת היהדות" את הצרכים שעל ידיהם יעשר היריהודי את חייו ולא מצאו בדיוק אלא אלו, לא פחות ולא יותר, באופן שהבקשות הללו ממלאות את מקומם של י"ג עקרי האמונה המקובלים מפי הרמב"ם. נראה נא, אם כן, מה הם תוכנם של הבקשות הללו, הראויות "להעשיר את חיי היהודי בזמננו".

אני מוותר על הסגנון העברי הקשה מאד, שריח "תרגום - ל ש ו ן" נודף ממנו, עד שלפעמים אדם מתקשה בהבנת המלים והרעיונות, ונראה מה היהודים המודרניים הללו מ בק ש י ם .

אחדות מהן הן מאויים מוסריים במדה ידועה, אבל אנושיים כלליים, שאין להם שייכות ויחס כלל ל"ירושת היהדות". כגון בקשה ד': אנו מבקשים ללמוד איך להשתמש בשעת הפנאי ליתרון תועלת לגוף ולרוח. מקומה של בקשה כזו נאה ויאה גם בבית ספר לעמלות הגוף או בבאנק ובבית מסחר וכדומה, להזהיר את הפועלים שלא יתעצלו ולא יוציאו זמנם לריק ושעתם לבהלה ושישתמשו בשעת הפנאי לדבר טוב ומועיל לגוף ולרוח. אבל מה מקום לתפלה זו בבית כנסת לתפלה ואיזו שייכות יש לה ל"ירושת היהדות"? כיצא בו בקשה י"א: אנו מבקשים שכל סוגי אגודות יכוונו למגמה רוחנית ולמאמץ מוסרי — היא דרישה כללית כל כך ומובנת מאליה עד שכל חברה או אגודה שואפת אליה מאליה, ומקומה הנאות הוא בכל חברה, אף בקלוב של משחקים בקלפים, ולא עוד אלא, שיש בה ריח של אבק לשון הרע על חברות ואגודות יהודיות, כאלו רובן אין להן מגמה ישרה זו, עד שצריכים להתפלל עליהן בבתי כנסיות.

בקשה ח': שלקחי דתנו יסתברו על ידי חיות נתנות להכנה ושיסוגלו לצרכי חיינו — משמשת ג"כ מאויה כללית לכל הדתות ואינה מורשת היהדות דוקא. ולאמתו של דבר, לקחי הדת הם דברים שברגש ורוכם לא ניתנו להבנת השכל, כמהות האלהות עצמה, שאלת ידיעה ובחירה, השארת הנפש וכיוצא בו רוב יסודי הדת. ומהו המובן "שיסוגלו לצרכי חיינו"? הרי אלו דברים שאין להם שיעור, עד כמה ובאיזו מדה יסוגלו לקחי הדת לצרכי חיינו?

הבקשה השביעית, ש ב י ת ה כ נ ס ת יחזק את לבנו לעבוד את ה' באמת וכו', אין לה שום הגיון בעברית. לשון בית הכנסת בעברית אינו משמש מושג אלהי ואף לא מושג הכולל היקף כל ענפי הדת. בית הכנסת בעברית נרדף לבית תפלה ומשמש פשוט בנין או מקום שבו עובדים את ה', ומה שייך לומר, עליו שהוא יחזק את לבנו לעבוד את ה'? מי יחזק את לבנו? העצים והאבנים? חוץ מזה על פי מושגי היהדות אפשר לעבוד את ה' בכל מקום, גם מחוץ לכותלי

בית הכנסת, ולא עוד אלא כלום התפלה ובית הכנסת כוללים את כל נמוסי היהדות ומנהגי הדת? הלא יש שמירת שבת, חגים ומועדים, תורה ומצוות, צדקה ומעשים טובים שבדואי גם בעלי המבקים הם הללו מודים בהם! כל נוסח בקשה זו אין לו שום מובן.

בקשה ט': להשתתף בבנין הארץ כאמצעי להתחדשות הרוח היהודי כו' היא אחד-העמיות מהופכת. הללו אינם מודים מפורש בבנין הארץ כתכלית בפני עצמה, אלא כאמצעי להתחדשות הרוח היהודי בגלות (כמובן עפ"י הבנת החברה להרמת היהדות). כיצד ועל ידי מה תבוא התחדשות הרוח היהודי, אינו מוסבר, על ידי ההשתתפות בנדבות או על ידי בנין הארץ כמדינה יהודית בפועל. איזו ציוניות קרה המשתמעת לכמה אפיון, כדי לצאת בה ידי חובת כל הבריות, ציוניים ולא ציוניים. בקשה א': שהיהדות תעזור לנו להתגבר על נסיון, על הרהורי ספק ועל המסתלב, איזו יהדות תעזור לנו? וכלום ההתגברות על נסיון ועל הרהורי ספק אינה דרישת היהדות עצמה? ובכן משתמשים במושג יהדות גם בתור נושא וגם בתור נשוא, והרי זה כאלו היינו מבקשים שהיהדות תעזור לנו להתגברות היהדות. בעלי הסידור חוזרים ומחזירים על המלה "יהדות" "יהדות" מבלי להסביר את טיבה ומהותה.

מה שמעורר תמהון הוא, שבעלי הסידור הזה, שהם רוצים להיות ציוניים וממילא הלא הם צריכים להיות לאומיים במדה ידועה, לא מצאו שום עקרים חשובים בדת ישראל שהם לכל הדעות "ירושת היהדות" ושאר יהודים, שהאמונה אינה משמשת להם עוד "מבחן", והירים בהם ושומרים אותם מאהבה לאומית ומחמת התקשרות לעם ישראל כמילה, עיקר שבת, פסח ומועדים, ותלמוד תורה כנגד כולם, אבל אין לדברים הללו שום זכר בהבבקים שלהם.

בכלל כל הבקשות הן כל כך רפרופיות וקלות משקל ועניות בין בתוכנן ובין בצורתן עד שאינן מביעות שום רעיון עמוק, דתי או לאומי. לכל היותר מקומן באיזה עתון, לו היו מסבירים זה כהוגן בדרך ספרותית הגיונית ובהשכל ודעת, אבל לא לסדרן בסידור תפלה המיועד לפי דעתם לאנשים משכילים בעלי מחשבה ודעת, להעשיר על ידי זה את חייהם על פי ירושת היהדות."

ה.

לאחר שהמסדרים נתנו להיהודים המודרניים אלוה ועקרי הדת לפי "רוח הזמן המודרני" הפכו פניהם כלפי המברכים "אתה בחרתנו" והזיכחו, שאין אנו עם הנבחר כלל, וזוהי תמצית התפלספותם.

הם מסבירים את רעיון הבחירה באופן זה: האמונה בבחירת עם ישראל נולדה באומה בשעה שכל העמים סביבותם היו עובדי אלילים והאומה הישראלית היתה היחידה שהכירה את בורא העולם. אמונה זו נתחזקה על ידי טענות הנוצרים והישמעאלים שה' עזב את עמו ישראל, ומשום כך היו צריכים היהודים להחזיק באמונת הבחירה ביתר עז. אולם כעת, כשכל החיים המדיניים והתרבותיים נשתנו:

עלית המדינות הדמוקרטיות, הפרדת הכנסייה הדתית מן המדינה, הכרת היהודים לאזרחים במדה שוה עם כל העמים, וחוסר האמונה בכלל בדברים שלמעלה מן הטבע, כל זה גרם להתמוטטות האמונה בבחירת עם ישראל. ומכל מקום, הם אומרים, אף בלי אמונה זו יכולים אנחנו היהודים להמשיך את קיומנו המוקדש לעבודת ה' לעדות על ישותו, אלא שחייבים אנחנו להכיר, שגם העמים האחרים מוקדשים לתכלית זו עצמה. מטעם זה אי אפשר לנו לומר תפלת «אתה בחרתנו» אלא אנו צריכים להביע את משאלת עם ישראל לעשות את חלקו המיוחד להרמת חיי האנושיות, במדה שעמים אחרים עושים את שלהם, אבל בלי השואה עם אחרים.

כל «הפילוסופיה» ההיסטורית הזאת, כביכול, היא כל כך עניה בדעת יסודי הדת הישראלית ובמקורי כל ספרות ישראל, מן כתבי הקודש עד אחרוני הפילוסופים שלנו, והיא גם מלאה כל כך סתירות ונגודים, עד שממש בושה להגיד שהיא יצאה מפי רבנים המתמרים להיות מורי דת בישראל. התחלתה נאמרה בנוסח הצנוורים הקדמונים, שבכל מקום שנזכר שם עכו"ם, גוי וכדומה כווננו בזה לאומות הקדמוניות, שהיו עובדי אלילים ולא הכירו את בורא העולם, מה שאין כן האומות שבזמננו, את ה' הן יראות ואת אלהי השמים הן עובדות ולכן כולנו אחים אנחנו, בני אל חי וכו' בנוסח הידוע. כל הקונצפציה הזאת נאמרה ברוח הסנהדרין של נפוליון בימי החלומות על האמנציפציה ועל ההכרה את היהודים לאזרחי המדינה ביציאתם מן הגיטו, כאלו בעלי הסיודור הללו היו ישנים שנת מרמוסה כחוגי המעגל שבעים שנה פי שנים והיו כחולמים על דמוקרטיה ועל אהבה ואחווה ורעות של היהודים עם כל העמים ולפיכך עלינו לשבח שיש לנו חלק ונחלה עם כל העמים הנאורים — כעמו של היטלר למשל — שאף הם מוקדשים לתכלית זו עצמה להכרת האלהות ומוסר האנושיות וגם הם עושים את חלקם להרמת האנושיות...

אבל ראשית יש כאן טעות מעיקרא; על חכמי בקורת המקרא, שבשמה ידגלו מחברי הסיודור, לדעת, שלא כל העמים הקדמונים מסביב לארץ ישראל היו עובדי אלילים במובן הגס והפשוט. היו גם במצרים הקדומה אמונות הקרובות לאל יחיד, וכיוצא בו בכבל ופרס וכדומה. אבל אף אם נקבל את המבטא «כי כל אלהי העמים אלילים» כפשוטו וכמשמעו, אין להניח שאמונת הבחירה מיוסדת על זה בלבד, שכל העמים היו עובדי אלילים ועם ישראל לבדו הכיר את בורא העולם, ומכל שכן שאבסורד הוא להניח שאמונה זו נתחזקה בידינו ביתוד על ידי טענות הנוצרים והמושלמים שה' עזב את עמו. רעיון הבחירה הוא רעיון עתיק שבעתיקים בישראל והוא יסוד כל התורה והנבואה «כי בכם בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים», «והייתם לי סגולה מכל העמים... ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש», ועוד כמה וכמה פסוקים בתורה ונביאים מלאים רעיון זה. ועצם מושג הבחירה אינו מיוסד על זה לבד שעם ישראל הכיר את אל יחיד, אלא על זה שהכיר אל יחיד שלו, שכרת עמו בהר סיני שהוא יהיה אלהיהם והם יהיו עמו, כנאמר: בך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים

אשר על פני האדמה (דברים ז', ו'; י"ד, ו"ב ועוד כמה פסוקים בתורה ונביאים ובכתובים, כגון תהלים ל"ג, י"ד; ל"ה, ד' ועוד ועי' מבוא ברכות קה"ת) ועיקר הבחירה הוא בשביל הברית והשבועה, כלומר בשביל קבלת התורה והמצוות. כי בכל מקום שנזכר רעיון הבחירה בא זה בקשר עם שמירת המצוות וקדושת עם ישראל להגזר מטומאת עמי האלילים ומתועבותיהם (דברים י"ד ב' ועוד). וזוהי גם כוונת הלשון "אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון" שמחברי הסידור הזה מחקו מנוסח הקידוש שלהם. כל ה ק י ד ו ש הוא כשמו, על שם "וקדשנו במצוותיו". איך שיבינו מושג הבחירה, אם באופן מסטורי או באופן מושכלי, אבל בחירת עם ישראל כעם מובדל ומופרש לעבודת הבורא על פי תורת מוסר מיוחדת ועל פי הכרת עולם ידועה משמשת יסוד ועיקר באמונת ישראל והיא חלק בלתי נפרד מאמונת אל אחד, כי הא בהא תליא, ומי שכופר בזה כופר בזה.

פעם שאלני פרופ. הרמן כהן, תלמידו המובהק של קאנט, כשאנו אומרים בנוסח ההבדלה: המבדיל בין קודש לחול, בין ישראל לעמים, כלום אנו מכוונים בזה גם לגוי כקאנט? אמרתי לו: כן, אנחנו מכוונים בהבדל זה בין ישראל לכל העמים אפילו לבן עם נכר כקאנט. הוא התרגז ושאל בכעס: הא כיצד? קאנט, אביר החושבים ומורה תורת המוסר! ענית לי: אמת, קאנט הוא קאנט, אבל נצייר לעצמנו שהתלקחה מחלוקת גדולה בשאלה פילוסופית בין קאנט ואחד מחבריו הפילוסופים שלא היו יכולים להתפשר והיה הדבר מגיע לידי עלבון אישי, היכול אתה לצייר לעצמך, שהיו קוראים איש לרעהו למלחמת בינים? אמר לי: הן, הדבר הוא אפשרי. וכלום יכול אתה לצייר, שאלתיו, שהרמב"ם והראב"ד, למשל, היו מחליטים להכריע את מחלוקתם על ידי מלחמת בינים? השיב לי: לא. אמרתי לו: ועל זה אנו אומרים המבדיל בין ישראל לעמים! גם אינשטיין, בשיחתנו האחרונה זה לא כבר אמר לי, שהוא בא סוף סוף לידי הכרה, שיש הבדל עקרי בין "גוי" — כל גוי — ובין כל יהודי שהוא, הבדל המתבטא בדגש ההכרה המוסרית ובמדת הרחמנות וכדומה.

אולם איך שיהיה, אם רעיון הבחירה לפי מושגינו והכרתנו המוסרית והלאומית ניתן להתפרש על פי השכל או לאו, אי אפשר לנו לעקרו מאמונת ישראל ומהכרתנו ההיסטורית, כי אף אם נמחה זכרוננו מכל הסידורים, הוא מלא בכל פרשה בכתבי הקדש, אלא אם כן נגזור גניזה על כל התורה והנביאים והתלמוד ונגיח רק את הסידור של הללו, ולהכריז שזוהי כל התורה כולה! ולא עוד אלא שאף בעלי הסידור הללו עצמם בכל כפירתם בבחירת ישראל אי אפשר היה להם למחוק מכל וכל מסידורם את הרעיון הזה המבצבץ ויוצא מכמה מבטאים וגיבים, במישרין או בעקיפין, כגון אשרי הגוי אשר ה' אלהיו העם ב ח ר לנחלה לו (עמ' 88); לבני ישראל עם קרובו; ובנוסח מעריב: המניח ל ע מ ו ביום שבת קדשו; אהבת עולם בית ישראל ע מ ך אהבת; אוהב ע מ ו ישראל; כי ה' אלהינו ואין זולתו ואנחנו ישראל ע מ ו; כי בם ר צ ה להניח להם, ועוד כמה וכמה

פסוקים החוזרים בכל תפלה וגם בתפלותיהם שחדשו, כגון: עדות כי קודש ישראל לה' (בתפילת מוסף שלהם) המביעים בלי שום היסוס את רעיון הבחירה.

אף בעלי "התעודה" מיסודם של המתקנים הראשונים מודים במדה ידועה ברעיון הבחירה, אלא שהסבירוהו על פי דרכם, שתעודת עם ישראל בגולה היא להפיץ את אמונת אל אחד ומוסר התורה והנביאים בעולם. אבל סוף סוף גם ביסוד תיאולוגיה זו טמון רעיון הבחירה האלהית של עם ישראל, שהרי אי אפשר באופן אחר להסביר את רעיון התעודה שעם ישראל דוקא הוא נושאה, אלא אם כן יש לו התרוממות על אחרים ושהוא נבחר למלא תפקיד קדוש זה. גם בעלי הסיפור הכניסו פה ושם בתפלותיהם את רעיון התעודה, כגון עמ' 238 "שנשמור ונקיים בלב נכון את ה' וד' ה' הנשגבה שהיא מטילה עלינו", וכו'. יתר על כן, האמונה בתעודת ישראל נותנת לפחות התנצלות ידועה לקיומו של עם ישראל בגולה, כעם מפוזר ומפורד בין העמים, בין אם נאמין בזה או לא, אבל הללו האומרים ש"קרבתנו המקום לעבודתו", כשם שקרב עמים אחרים לעבודתם וחי' להודות שיש לעם ישראל ולתורתו איזה יתרון רוח על עמים אחרים, איזו התנצלות היא זו לקיומנו בגולה? והיה כי ישאלונו בנינו מחר לאמר, מה העבודה הזאת לכם? מה לנו ולצרה הזאת, מה קיומנו השפל והנבזה בין הגוים, אם יתרון רוח אין לנו, ראו עמידתנו דלה וריקה ואנחנו כורעים תחת משא עול הגלות, והיינו ללעג ולקלס בגוים, נחשבנו כצאן לטבח יובל, להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה" כלום יהיה בנו כח ועוז להשיב להם את סוף הפסוק: "ובכל זאת שמך לא שכחנו" וכלום אין ברכה זו "אשר קרבנו לעבודתו" ברכה על הרעה, כשם שהיא ברכה על הטובה לכל העמים אשר על פני האדמה, אשר קרבם גם הם לעבודתו"?

הם אומרים שכעת "נשתנו הזמנים" ויש גם לנו חלק ונחלה במדה אחת עם משפחות העמים (יישר כח בשביל הודאה זו) וגם לנו "חלק מיוחד" להרמת חיי האנושיות כלעמים אחרים. אבל מהו "חלקנו המיוחד" הזה שמבדילנו מן עמים אחרים, מהי מהותו? דבר זה לא הסבירו לנו, אבל הרי זהו העיקר! אם אין הבדל יסודי בין ישראל לעמים, הבדל "הרוממנו מכל לשון", כל הברכה הזאת "אשר קרבנו לעבודתו" למה היא באה? הלא גם גוי יכול לברך אשר קרבנו לעבודתו, כל אחד בחלקו המיוחד, גוי גוי ואלהיו, אלא אם נאמר שהמשמעות היא אשר קרבנו לעבודתו המיוחדת, אם כן, כלום אין בנוסח ברכה זו המובן: אשר קרבנו — אותנו ולא עמים אחרים? ובכן הלא זהו אותו המובן של "אשר בחר בנו"! ובאמת כך ניסחו קדמונינו בתפילת אהבה רבה: "ובנו בחרת מכל עם ולשון וקרבתנו לשמך הגדול" כו' כי שני הביטויים מכילים מובן אחד. כלומר ובנו בחרת להיות מקורבים לעבודת שמך הגדול, כי בכל מקום שבא מושג הבחירה הוא מוסב על קדושת התורה והמצוות, שעל זו ביחוד באה הבחירה כאמור, ולפיכך אולת ורעיון רוח הוא למחוק בקידוש המבטא "כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים" ולהעמיד במקום זה "כי אותנו קרבת לעבודתך" כי היינו הך, ואין בין זה לזה אלא שינוי מלים ולא שינוי רעיון, ולא עוד אלא שהשאירו בנוסח הקידוש "ורצה בנו" וכלום

אין מובנו: רצה בנו — ולא בעמים אחרים? הלא „אשר קדשנו במצוותיו“ מוכיח על סוף הפסוק רצה בנו, כלומר רצה בנו לקדשנו במצוותיו ולא רצה בהם לקדשם.

הללו מתביישים בהנוסח „אתה בחרתנו“, מפני שלדעתם המבטא הזה מזכיר את ההתגדרות הריקה של כמה מעמי התבל, המתפארים ומתנשאים כל אחד מהם שהוא העם הנבחר מכל העמים. אבל אין בעלי המתקנים הללו רואים את ההבדל החריף של המבטא „אתה בחרתנו“ שלנו מזה של אחרים. הרעיון של „אתה בחרתנו“ שלנו הוא שונה תכלית שינוי מן ההתגדרות של עמים אחרים, המתפארים שהם העם הנבחר מכל העמים, כהגרמנים המתנשאים על הכל ואומרים „שהגרמניות מעל לכל“ וכדומה להם. אצלם היא התפארות בכח האגרוף, השואף ל שלטון ולכבוש העולם, להדביר עמים תחתיהם, ואצלנו הוא התרוממות הרוח ויתרון כח המוסר. תפלת „אתה בחרתנו“ מביעה קדושה „וקדשתנו במצוותיך“ והיא הכרה מוסרית נעלה, הכרה פנימית של עם הנושא בקרבו אידיאל עולמי מוסרי גבוה וחזון לאומי „שיכירו וידעו כל באי עולם כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון וכל הרשעה כולה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ“. ובכן אין בזה כלל רעיון של התנשאות והתרוממות על כל העמים, אלא, אדרבא, רעיון השוויון והאחוה השואף ליום ש„אז אהפך אל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'“, בבוא יום ה' כשיתקיים חזון הנביאים. הכרה כזו יסודה לא גאוה אלא ענוה, אדרבה, אנחנו משוכנעים שהננו עם הסובל והנרדף „מוכה אלהים ומעונה“ בשביל שנבחרנו להפיץ את שם ה' בעולם.

אלמלי לא זכו ישראל אלא להודיע על אמונת אל אחד בעולם, דים לומר על זה „אתה בחרתנו“ ולהתהדר „שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה“, כי אמונת האחדות היא אבן הפינה של כל מוסר האנושיות, של שוויון ואחוה, שהעולם התרבותי שואף אליו. כי ביסודה של הכרת אל אחד מונח הגרעין של אחדות הבריאה כולה ואחדות האדם, כלומר כל מין האדם הנברא בצלם אלהים. ואין לאחד יתרון על חבירו, שהם כולם בני אל חי, אל אחד בורא שמים וארץ וכל צבאם ורק הכרה זו באה להוציא מרעיון הבל של גזעים שונים, עליונים ותחתונים, וגזע גבוה מעל גבוה, שהרשות נתונה לו, בהיותו עם עליון, לרדות בעמים וגם להחריםם ולאבדם למענו, כהתיאוריה הנאצית הידועה. ועל זה אנו אומרים שלא שם חלקנו כהם. לא אמונת השילוש ולא אמונת השניות מביעה בתוקף את רעיון האחדות האנושית כאמונת אחדות האלוהות. ולמה לנו אם כן להתביש ב„אתה בחרתנו“, תפלה רוממה ונשגבה זו שאבות האומה העמידה כיסוד היהדות ההיסטורית? לא ולא, אין לעם ישראל חלק שוה עם כל העמים, כהנחת בעלי הסידור הללו, אלא יש ויש לנו הרשות והזכות לומר „שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם“ וזוהי תהלתנו ותפארתנו.

מחמת תסביך השפלות ומפני „מה יאמרו הגוים“ מחקו מסידור תפילותיהם כל יחס שבין ישראל לעמים, בין של טובה בין של פורענות, ממש כהצנזורים

הקדמונים עמי הארץ, שבכל מקום שמצאו המלה גוי החליפוה בעכו"ם, שלא יחדו בנו שאנחנו מכוונים כלפי הגויים שבזמננו, עד שהעמידו במקום מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ — עכו"ם אחד בארץ, וכדומה מחכמות אלו. כך השמיטו בסידורם תפלת "אב הרחמים" שהיא תפלה נשגבה והבעת צער במלים חוצבות להבות אש מקריאת כאב האומה לשמים על "קהלות הקודש שמסרו גפשמם על קדושת השם". כלום אין הקדושים הללו ראויים וזכאים שיוכירו את נשמותיהם בכל שבת ושבת בתפילותינו ולהביע את צערנו ומחאתנו, לא פחות מהזכרת נשמות קרובינו? בעלי "הרמת היהדות" נבהלו מן הפסוקים שבתפלת "אב־הרחמים" שבהם נזכרה המלה "נקמה", כמו וינקום נקמת דם עבדיך השפוך ועוד, ונקמה הלא הוא מושג שאינו לפי כבוד היחוס של בעלי התרבות של ימינו, ולפיכך השמיטו בדיוק רב כל מלה "נקמה" הבאה בתפלותינו הלקוחות מכתבי הקודש. אדם צריך להיות קר ככפור, קשה כאבן ויבש כחרס הנשבר ומשולל כל רגש לאומי חי ואף אנושי לבלי הרגיש את חוזק המלים הנשגבות הללו "הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו, מנשרים קלו מאריות גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם". מלים הדוקרות בלבנו ביחוד בזמננו כמחט בבשר החי, מבטאים המזכירים לנו את קדושי וורשא, טרבלינקא ומידיניק וכל מדורי גיהנום ומקומות התופת. לב מי לא יתפלץ ולב מי לא יזעק ביחד עם נשמות הקדושים ההם: "יודע בגיים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך"? בעלי הסידור חדורים רעיונות נוצריים על "סליחה ומחילה" לפושעים, אבל הלא אותם בעלי "סליחה ומחילה" הם ששפכו דמי נפשות אביונים נקיים, קהלות הקודש הללו שמסרו גפשמם על קדושת השם, והרגו וטרפו באכזריות נקם יונקי שדים, נער וזקן טף ונשים ביום אחד במיתות משונות שאין דוגמתן אף בין חיות טרף, ומפני מה לא נמסור דיננו לשמים? איפה ישמע קולנו אם לא בבתי תפלותינו?

בעלי הסידור בכלל תופסים את מושג ה נ ק מ ה כבלשון ההמון, לרדוף בחמת נקם את רעהו הזומם לעשות לו רעה ולירד לחייו במדה שאינה יודעת גבול. נקמה שפלה כזו היא בודאי מדה רעה, הנובעת משנאה וקנאה, ועל זה נאמר לא תקום ולא תטור. אולם מושג הנקמה הבא לרוב בכה"ק הוא, לשלם לרשע רע כרשעתו והוא נרדף עם מושג דין ומשפט (*), כנאמר לעשות נקמה בגוים... לעשות בהם מ ש פ ט כ ת ו ב וגו' (תהלים קמ"ט, ז). ויגיד עליו רעו "נקם ינקם" (שמות כ"א, כ"א) שמשמעו יקבל עונשו בדיו, וכן פירש אונקלוס — אתדנא אתדן, זראב"ע אומר שם: כי הנקמה על דרכים רבים והכוונה שם עונש מיתה כדיו, וכן כל הורג קין שבעתים יוקם, כלומר יענש שבעתים ע"ש, וברמב"ן, וכן מתרגמים השבעים $\epsilon\alpha\iota\theta\iota\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$ וְאֵיךְ הוּלָגְאֵט $\text{criminis reus erit}$ במובן דין ומשפט, כלומר שידנוהו על פי דין. אלהי ישראל נקרא אל נקמות במובן שנאמר מיד אחר זה הנשא ש ו פ ט ה א ר צ השב גמול על גאים (תהלים צ"ד, א'), וכך

(* יפה הסבירו בעל העקרים ו"ל: ולפי שבלשון בני אדם כשהמלך עושה משפט במורדים בו ונותנים המלכות לזולתו יאמר עליו שהוא קנא ונוקם ושהוא בעל חמה כן יאמרו הנביאים על השי"ת כשיעשה דין בעוברי רצונו שהוא אל קנא ונוקם ובעל חמה (מ"ב, פ"ד).

היא משמעות המקרא „כי דם עבדיו יקום“, כלומר שיעשה דין ברשעים. למחול ולסלוח לעושי רשעה הוא עול נורא נגד יושר המדינה ונגד רגש המוסר, כי יסוד הצדק והמשפט דורש לענוש לרשע רע כרשעתו ועל יסוד זה עומד שלום המדינה וכל חברה מתקונה והוא אחד משלשה דברים שעליו העולם קיים, שאם לא יעשו דין ברשעים, יחזור העולם לתהו ובהו. הנה הדבר הראשון שעשו העמים הגדולים לאחר ששברו את גאון היטלר וחבירתו היה למנות בית דין, ואחד מזקני השופטים שבמדינה עומד על גביהם כדי לדון את רשעי העולם ההם ולהענישם כדי רשעתם, שלא ישוּבו לסורם ולמזימותיהם. מדת החטא ועונשו משמשת יסוד לכל הפילוסופיה של ההיסטוריה ועליה עומד כל חזון הנביאים שראו במפלתם של רשעים, כי היה להם בטחון עמוק שסדר העולם מיוסד על הצדק והמשפט וכל המהרסו לא ינקה וסופם של הרשעים פורעי החוק שיבאו על עונשם ויעקרו מן העולם כי אל גמולות ה', שלם ישלם. רעיון זה ממלא את כל הספרות המקראית וגם הוא מובן לכל בעלי הכרה מוסרית משפטית עד שכל ראיות הן למותר. והנה באים „בעלי רחמים“ הללו ומוחקים ב ל י ר ח מ י ם והבנה המלים הקורעות לב כל בעל נפש: „יזכרם אלוה לטובה עם שאר צדיקי עולם וינקום נקמת דם עבדיך השפוך...“ הללו לא בעלי רחמים הם, אלא אכזרים הם, כי שכחו מאמר החכם: כל המרחם על האכזרים סופו שיתאכזר על הרחמנים!

מאותה הפילוסופיה המצומצמת ומחמת רכות לבם העדין, ש פ כ ו ח מ ת ם על „שפוך חמתך“ ומחקהו מסדר האגדה שלהם. זה אלפי שנים שאנחנו אומרים בליל הסדר „שפוך חמתך“ ועדיין לא ניוזק אף גוי אחד על ידי התפלה הזאת ואותם „הגויים אשר לא ידעוך“, ה ס ל ח נ י ם ו ה ר ח מ נ י ם, לא עבר עליהם פסח אחד שלא עשו עלילות דם ופוגרומים על אלפי קהלות קודש. ובכן מוסר של מי גדול יותר? מוסר של הללו האומרים בפייהם „שפוך חמתך“ או של הללו המקיימים „שפוך חמתך“ בפועל. מי צריך להתבייש בהמלים הצודקות הללו, אנחנו או הם? לאחר שנפטרו מרעיון הבחירה, נטפלו לרעיון הגאולה, שהוא תולדה מן הבחירה, שמכיוון שאין בחירה מיוחדת לעם ישראל והוא אינו אלא שותף שיש לו ח ל ק ש ו ה עם כל העמים, כי לכל אחד מהם יש חלק בהרמת האנושיות. ממילא אין גאולה מיוחדת לעם ישראל, שממה נגאל? וממי נגאל? ולמה תבוא הגאולה דוקא לנו? שאם תבוא גאולה, תבוא לכל האנושיות, ולפיכך מחקו בסידורם בכל מקום שנאמר „ומביא גואל“ ושינוהו ל„מביא ג א ו ל ה“, כלומר שאנחנו מחכים לא לגאולת ע ם ישראל מן הגלות, אלא לגאולה אישית פרטית. במובן salvation כהמושג הנוצרי, כך ניסחו בתפלת שמונה עשרה ומביא ג א ו ל ה במקום ומביא ג א ו ל (עמ' 44). ואין צריך לומר שסוברים שאין משיח לישראל ובכן העמידו במקום ישלח לקץ הימין מ ש י ח נ ו — ישלח לקץ הימין גאולתנו (עמ' 68) וכדומה. דבר זה אמנם ירשו מן הסידור הריפורמי, אבל אם מיסדי הכנסייה הריפורמית כפרו בגאולת עם ישראל ובביאת המשיח, הרי הם הלכו לשיטתם, שלא האמינו בלאומיות ישראל ובשיבת ציון והתנגדו בפועל להתנועה

הציונית, אבל קפלן ובני לויתו הרי הם מתגנדרים בציוניותם והכניסו ב"מי שברך" וכל מי שעוסקים... ובכנין ארץ ישראל באמונה. אם כן הם סותרים את עצמם, מצד אחד הם מאמינים בציוניות ומצד שני הם כופרים בה ומודים בהתעודה, שהיא ביסודה גלותית וסתירה לשאיפת שיבת ציון. מה היא אם כן הציוניות שלהם?

אמונת המשיח אינה אמונה דתית בלבד, היא אחד מן העקרims הלאומיים שעליו עם ישראל חי וקים זה אלפים שנה ובלעדיו לא היינו מתקיימים בגולה. אם יקרו אמונה זו מלבנו, אין טעם לחיינו כשם שאין טעם למותנו. ואם תאמר, ביאת המשיח הלא הוא דבר שלמעלה מן הטבע, והללו הלא אינם מאמינים בנסים — אבל כידוע גם רבים מחכמי ישראל הוותיקים והרמב"ם בראשם האמינו במשיח טבעי, שאינו מחויב לעשות אותות ומופתים שעולם כמנהגו יהיה נוהג בימות המשיח, אלא שיקום גבור שיגאלנו משעבוד מלכויות ויעמיד משפטי ישראל על תלם, כלומר יקים מלכות ישראל על פי המושג הציוני שלנו. הרמב"ם מביא ראיה לשיטתו מר"ע שהאמין כבר כוכבא שהוא משיח ובר כוכבא הלא היה גבור מנצח פשוט שרצה להחזיר מלכות ישראל ותקומתו המדינית. אם ציונים אמתיים הם בעלי "הסידור" הזה — מדוע אי אפשר להם להאמין במשיח מדיני טבעי כזה? אדרבה משיח טבעי, גואל מדיני פשוט מתקבל על הדעת ועל זאת יכול להתפלל כל איש יהודי משכיל שאינו מאמין בנסים ובדברים שלמעלה מן הטבע, אבל גאולה אישית עולמית הרי זהו דבר שלמעלה מן הטבע ורק בעלי הזיה המאמינים בנסים יכולים להאמין בזה ועצם ציורה אין לו תפיסה בשכל. יוצא שבעלי "הסידור"

הזה מתוך כפירתם בגואל טבעי לאומי באו לידי אמונה בגאולה נסית!

כללו של דבר, הם מתהפכים ממתבוללים ללאומיים, מציוניים למתנגדי ציוניות, ממאמינים לכופרים, מחפשיים — למבקשי אלהים, מגששים באפלה ואינם יודעים באיזו דרך הם מהלכים. עליהם ועל כיוצא בהם יפה אמרו חז"ל: האומר מודים מודים — משתקין אותו.

סוף דבר "סידור" זה לא סידור תפילה של עם ישראל הוא, אלא "סידור של

תועים ומתעים".

המעצורים לשלום

מאת ד. גברונסקי

(עברית מ. ג—ק)

ל כמה שהוסיפה מלחמת העולם הראשונה להמשך נעשו עמי-הברית יותר אופטימיים ואמונתם, שקץ המלחמה יביא לידי שלום מתמיד ולידי עולם חדש ובטוח בשביל הדימוקראטיה, גדלה וחזקה. אכזבתם המרה והמהירה הראתה להם באופן גלוי וברור, שהם היו לקרבנותיה של תעיה פסיכולוגית הנפוצה במדה מרובה ושאנשיה מתמידים בה ביותר והיא: כל מה שירבו האסונות והפגעים של העם כן גדלו רצונו ושאיתו לעתיד יותר טוב וכן תגדל אמונתו, שחלומותיו יתגשמו. במקרים קיצוניים ידועים תקבל תופעה זו צורות בלתי-נורמליות בהחלט; למשל, אדם התועה במדבר וסובל מצוקות רעב ועיינוי צמא רואה בכל מקום קערות מלאות אוכל ובארות מים חיים וקרים. אין ספק שהיו אלמנטים של שגעון ודמיונות-שוא משותפים כאלה בהנהגתו של העם הגרמני במשך חמש-עשרה השנים האחרונות: המפלה וההשפלה במלחמת-העולם הראשונה הולידו את חזון כיבוש העולם והנקמה הגמורה בכל אויבי העם הגרמני. היטלר והכנופיה שלו לא היו אלא לפה לתשוקות העממיות העמוקות האלה. הם רק נתנו צורה לתשוקות האלה בדרך נאותה והפכו אותן למעשים, אחרת לא היו יכולים להצליח כל כך אפילו לשעה קצרה.

דורנו למד הרבה מהנסיון שלא הצליח להבטיח את השלום אחרי מלחמת-העולם הראשונה. הוא יודע שרבה וקשה העבודה לפניו, שרק בסבלנות אין-קץ, במרץ ובקרבנות עצומים אפשר להבטיח שלום מתמיד. יחס זה הוא ריאליסטי ומבטיח הרבה. ובכדי להבין עד כמה יש לו יסוד עלינו לנסות ולענות על השאלה הבאה: מה הם הקשיים העיקרים בדרכנו לשלום מתמיד?

תוצאה אחת של מלחמה זו היא וודאית ובטוחה: כשם שחשיבותן הבינ-לאומית של גרמניה ויאפוגיה הופחתה והובאה עד לידי אפס, כך גדלה השפעתן של ארצות-הברית ורוסיה במידה כזו, שהן נעשו למושלות העולם בעצם. בהשוואה אליהן היתה האימפריה הבריטית על ארבע מאות מיליוני "הנתינים" שלה כמעט למעצמה ממדרגה שניה, ארבע המלוכות (דומיניונים) היותר יציבות ונאמנות של אנגליה — אוסטרליה, קנדה, זילאנדיה החדשה ודרום-אפריקה — הגיעו בהתפתחותן

למדרגה גבוהה כזו, שהן מוכשרות לא רק לנהל פוליטיקה מוחלטת ועצמאית משלהן, אלא היו בסאן־פרנציסקו למנהיגיהם הממשיים של העמים הקטנים ולנושאי הרוח הדימוקרטית והאנטי־אימפריאליסטית על הבמה הבין־לאומית. ובכן אין השיטה המדינית של האימפריה הבריטית יכולה עוד לצפות לתמיכתן הבלתי־מוגבלת של המלוכות האלה. שליטת בריטניה ביים התיכון היתה לה למקור דאגות חדשות ומוגדלות מימי התאחדותן של המדינות הערביות ההולכת וגדלה והתפיסה החלקית של איראן על ידי הרוסים. אולם צומת הגידים של האימפריה הבריטית היא ארץ הודו, שבה יושבים שלוש מאות וחמשים מיליון של "נתיניה"; רק קבוצה אחת גדולה בת ששים מיליון, המנוודים המסכנים והאומללים, הידועים בשם "האסורים במגע", רק היא למדה להעריך את שחרורה החלקי לפחות מהשלטון האכזרי וההורס של הקסם ההינדוסי, שאנגליה הביאה לה, והיא נגד עזיבת האנגלים את הודו, היות שאין לה כל הזדמנות להאריך ימים בחברה הינדוסית עצמאית. מלבד זה ישנם שני שבטים, הגורקים והסאקים, אחד־עשר מיליון איש ביחד, שרוחשים אהדה לשלטון הבריטי ומוכנים לתמוך בו. אולם שאר האוכלוסיה ההודית, המהווה רוב של שמונים אחוז בערך, מחזיקה בעמדתה השלילית כלפי אנגליה ורוצה בכל לבה ונפשה להשתחרר משלטונה. אמנם, משום שהודו מחולקת למחנות שונים אויבים זה לזה, מוחמדים נגד הינדוסים, הינדוסים נגד בודהים, לאינים, גורקים, סאקים, מאהורדזים נגד נתיניהם — מוכשרה אנגליה למשול בארץ הגדולה והרחבה בשוטרים ובכוחות צבאיים מעטים בערך. אולם כמעט שאין הודו יכולה להחשב למקור כוח ממשי לאנגליה, כפי שנתברר במלחמת העולם האחרונה: רק מספר מוגבל מאוד של פלוגות־צבא הודיות שרתו עם הבריטים באפריקה, אסיה ואירופה. הודו בלי ספק ממלאת תפקיד חשוב בחיים הכלכליים של אנגליה (לפי דברי צ'רצ'יל חיים שנים מכל עשרה אנגלים על הודו); אבל הכוחות הצנטרופוגליים, שהם הולכים ורבים תמיד בהודו, מספרים ממשא כבד על המצב המדיני של אנגליה ולעתים קרובות מסככים את הפרסטיז'ה הבין־לאומית שלה.

נוסף לכל זה נעשה המצב הפנימי באנגליה אף הוא קשה מאוד. העולם לא ישכח, או, לפחות, אינו צריך לשכוח את הקרבנות העצומים שאנגליה הביאה במלחמה זו, וכן את אומץ רוחה הגדול כחדשים שלאחר מפלת צרפת, כשהיתה צריכה לעמוד לבדה נגד גרמניה ואיטליה גם יחד. אנגליה החדשה מוצאת את עצמה כשהיא עומדת לפני סכנה חדשה, לפני בעיה מטובכה מאוד של מעבר כלכלי ממלחמה לשלום. אין לה אניות מסחר עד כדי לכלכל את אוכלוסיה וחרשתה; יש לה רק תקוה קלה מאד למצוא שוק לתוצרת תעשייתה, מאחר שרוב הארצות הזקוקות מאוד לתוצרת תעשייה בתרוששו כל כך על ידי המלחמה, שאין הן יכולות לקנות אלא בהקפה לזמן רב, ואין אנגליה יכולה למכור בתנאים כאלה; אדרבה, היא גופה כמעט שאינה יכולה למשול במצבה הכלכלי בלי אשראי גדול, ובתנאי חסד ונדבות, מארצות־הברית. אנגליה מודה ואף מטעימה את מצבה הכלכלי הקשה ואינה מתעיפת מבקש את אמריקה בלי הרף, שתבוא לעזרתה: אין ספק שאנגליה יכולה להשפיע השפעה מדינית חזקה על

הבמה הבינלאומית אך ורק עד כמה שהיא פועלת יחד עם ארצות-הברית. כות מכריע זה של אמריקה ורוסיה הוא צעד חשוב לקראת שלום: התנגשויות מזוינות בין עמים קטנים נעשות לבלתי-אפשריות. מן הנמנעות כמעט. כשאך תחיל הברית של סאן-פרנציסקו לצאת לפועל תהינה המלחמות בין עמים קטנים אסורות כמעט ועל-פי תנאים רבים שנעשו ישימו להן קץ מיד בראשית התפרצותן. אך אפילו עכשיו, בשעת תקופת מעבר זו, כשהברית של סאן-פרנציסקו לא קיבלה עדיין צורת מוסד מסודר קבוע, מורגשים כבר בכל פינות העולם כוחן והשפעתן של המעצמות הגדולות כל כך, שבעצם אבד לעמים הקטנים במידה מרובה חופש הפעולה בענייני-חוץ. האם תעזי ארגנטינה, למשל, להתקיף את שכנותיה? או האם תעזי יון או יוגוסלביה לעשות מלחמה נגד מישוה?

לחלוטין שונה הוא המצב, כשעם גדול מחליט להתקיף עם קטן. הברית של סאן-פרנציסקו חסרת-אונים הוא במקרה שכזה, לפי שהעמים הגדולים יש להם הזכות לבטל כל מין התערבות בענייניהם. קחו, למשל, את המקרה של רוסיה וטורקיה. במשך מאתיים וחמשים שנה האחרונות נלחמו שתי הארצות האלה זו בזו פעמים אחדות, אולם אף סכסוך אחד מהסכסוכים שנפלו ביניהן לא פושר בהתאם לרצונה של רוסיה. האם תשתמש רוסיה בכוחה הגדול שרכשה עכשיו לשים קץ בפעם אחת לווכוחיה עם טורקיה? ואם תעשה זאת — מי יעצור בעדה? איש לא יוכל להכחיש את האפשרות של התנגשויות מזוינות כאלה, והן מראות על הסכנות האפשריות, אם כי מוגבלות, לשלום העתיד.

בכל זאת הבעיה היותר חמורה וגורלית, שהעולם עומד לפניה, היא היחס העתידי בין העמים הגדולים, ביחוד בין אנגליה ורוסיה. זה יותר ממאה שנה, שאנגליה מתבוננת בדאגה עמוקה ובפחד אל גידולה המהיר של האימפריאליות הרוסית. היא ניסתה פעם לעכב בעדו בסכסוך גלוי (הקרוב בקונסטנטינופול); אחר-כך השתמשה באמצעים אחרים: חיזקה את טורקיה ועזרה לה במידה מרובה במלחמתה נגד רוסיה (1876); אחרי כן עשתה אותו הדבר עם יאפוניה, שמלחמת הנצחון שלה נגד רוסיה בשנת 1904 נתמכה במידה מרובה על ידי האנגלים. במשך זמן רב היו הרוסים רגילים כל כך לראות את אנגליה כאויבם הראשי בכוח עד שבכל פעם שדבר בלתי-נעים קרה לארצם היה פתגם זה שגור בפיהם: אנגליה טוב עשתה את מזימתה ומעשיה המגונים. משתי הארצות האלה רוסיה הנה עכשיו כוח דינאמי ומתקיף יותר ממה שהיתה מעולם, בשעה שאנגליה מתאמצת לשמור על שלה, אך רואה סכנה לעצמה בכל מקום, שההשפעה הרוסית חודרת לשם — במזרח-הקרוב, באירופה המזרחית והמרכזית, בארצות הבאלקאנים, במזרח-הרחוק ואפילו בהודו. אין ספק, שאנגליה לבדה בלי עזרה מצד מישוה לא היתה יכולה לעמוד בפני כוחה העצום של רוסיה ביבשות אירופה ואסיה, כאן שוב תלויה אנגליה בעזרה מן החוץ, במיוחד מארצות-הברית.

היחס שבין רוסיה וארצות-הברית הוא נסיון מכריע לגורלו העתידי של העולם, משום שאין כוח בעולם, שיוכל להשתוות לכוחן של שתי הארצות הנזכרות.

העתידות לקבוע את הכוון הפוליטי הבינ־לאומי במשך זמן רב. לאשרנו הרב רוחשים שני העמים אהדה עמוקה ואמתית זה לזה (המשא-ומתן בדבר אלאסקה, תווכו של טיאודור רוזוולט במלחמה הרוסית-יאפונית, עזרתה הנדיבה של אמריקה בשעת הרעב של שנת 1922); ושותפותם לגבורה ולעזו בשעת המלחמה הזאת עלולה היתה רק לחזק את ידידותם המסורתית. בכלכלה משלימים שני העמים באורח פלא האחד את השני, לפי שאמריקה מוכשרת ליצור בשפע רב כל אותם המכונות, הכלים והסחורות הנצרכים בחיי יום-יום, שחסרונם מורגש כל כך ברוסיה. באופן איסטרטגי שתייהן הן ארצות יבשת ללא גבולות משותפים ביניהן. מלבד זה שני העמים, האמריקאים והרוסים, הם אוהבי שלום אמתיים. לאמריקאים השלום הנהו — ותמיד היה — משאלת לבם הכי־נלהבה, כמעט עיקרון דתי. והרוסים תמיד היו עם אהוב, סבלני, אוהב שלום ודתי במעמקי נפשו למרות מה שממשלותיו נהלו מלחמות אינ־מספר, כמעט.

מנקודת ראות זו האותות והסיכויים לשלום מתמיד הם הכי־טובים. אולם ישנו מכשול אחד, ודווקא מכשול מסוכן מאוד. האמריקאים נלחמו את מלחמת העולם השניה כמלחמה נגד הפאשיזם, שהבינו אותו לא רק כהתקפה על עמים אחרים, כי אם גם כשלילת החופש מצד המושלים מאת עמם הם. בא־כוח אמריקה בוועדה לפשעי המלחמה, ז'קסון, בירר בהודעתו ההיסטורית על דבר פשעי הנאצים נקודת־ראות זו בירור גמור: הנאצים אשמים לא רק במלחמות־תגרה ובמעשי־אכזריות נגד אזרחי ארצות אחרות — הם גם אשמים בחטאים, שחטאו משנת 1933 נגד אזרחי גרמניה. הדימוקראטיה, דימוקראטיה חיה ופועלת, היתה מאז ומעולם לענין היותר רציני לבני אמריקה: היא צריכה למשול לא רק ביחוסים הבינ־לאומיים, אלא עליה אף לשמש בסיס לכל מדינה וממשלה שהן. הנה כאן מתחילים חלוקי־דעות רציניים בין רוסיה וארצות־הברית, לפי שהראשונה, היות שהיא עצמה הנה הצורה היותר מפותחה של טאטאליות כלכלית ומדינית, משתדלת להכניס צורת־שלטון זו, כמעט, לכל הארצות, שהובאו על ידי מזל המלחמה תחת השגחתה המיוחדת. פולניה ובלגריה, הונגריה ורומניה מוכנסות תחת שלטון קומוניסטי, שהכיבותו על האוכלוסין ילידי הארץ לכל הפחות ולכל הדעות מוטלת בספק גדול. בכדי להמנע מסכסוכים רציניים יכולה אמריקה להודיע, שאין היא נוגעת בדבר ביחס לאותן הארצות, אולם משמעותה של הודעה כזו היתה תחית ההתבדלות, ובגינה בכל העיקרונים של שלום מתמיד, שהיא בעצמה הכריזה על נאמנותה להם באופן חגיגי כל כך ולעתים כל כך קרובות. אין לאמריקה ברירה: היא מוכרחת — כשם שהיא רוצה בהחלט — לעמוד בנאמנותה לעיקרוני הפוליטיקה הדימוקרא־טית הבינ־לאומית. אך כיצד ישפיע הדבר על יחסה לרוסיה?

בעלי האופטימיות יכולים לטעון שחלוקי־דעות בשום אופן אינם צריכים להביא לידי התנגשות מזוינת. זה נכון רק אם צד אחד נכנע ומשתמש בשיטת פיוס ממין זה או אחר; אולם הפיוס, כפי שלמדנו למדי בעשר השנים האחרונות, יכול

לדחות התנגשות מזוינת רק לזמן מה, אך לא לשים לה קץ, אלא אם כן אחד היריבים מרוצה להכנע לגמרי ולהעמיד את עצמו בסכנת כליון על ידי אמצעי "שלום", כפי שהיה הדבר עם צ'יכו-סלובקיה בשנת 1938. מי זה יוכל להכחיש, שבעולמנו הכוח החמרי עודנו הפוסק האחרון עד כמה שהדבר נוגע ליחסים בין עמים גדולים? הברית של סאן-פרנציסקו לא יכלה לשנות אפילו קוצו של יוד במובן זה.

ואף על פי כן אין סיבה ליאוש. אמת הדבר, שרוסיה וארצות-הברית הן כעת שתי הארצות היותר חזקות בעולם, אולם מהן אמריקה היא החזקה ביותר, והנה קרה, שאמריקה, הודות להתקדמותה המדעית הגדולה והודות לתעשיתה המפותחת מאד, היתה הראשונה שעשתה את הפצצה האטומית, שהפכה לגמרי את כל משקל הכחות הבין-לאומיים. כעת, ולשנים רבות שתבאנה, אמריקה הנה באוירונותה האדירה ובכלי הזין האטומי החדש שלה סוג בפני עצמו, שאין דומה לו בכל אומה ולשון. בפעם הראשונה בתולדות האדם ניתן כוח אדיר זה בידי עם דימוֹ-קראטי ואוהב שלום, המכיר באחריותו הגדולה, עם שהוכיח בשיטת "השכן הטוב" ובשיטת "ההשאלה והחכרה" שלו, שהוא מוכן ומוכשר לעבוד בצוותא חדא עם עמים אחרים על יסוד של צדק והבנה אהודה. והיות שהאיום הוא לעתים קרובות כמעשה עצמו קרוב לוודאי שאמריקה לא תצטרך להשתמש בכלי-הזין הנורא שלה: השלום המתמיד יהיה מובטח על ידי עצם קיומה של הפצצה האטומית.

אך האין יתרון זה זמני? האם אין אנו יכולים לטעון, שאין לאמריקה מונר-פולין על המרץ האטומי ושבעוד שנים אחדות יהיה מרץ זה גם קנינים של עמים אחרים? נקה, למשל את רוסיה: מפני מה לא תהיה מוכשרת לעשות פצצה אטומית? בכדי להשיב על שאלה זו עלינו לדעת, שיצירת פצצה אטומית מניחה הנחה קודמת של התפתחות מתמטית ופיסית הכי גבוהה, ושל לגיונות מומחים מדעיים באותם המקצועות הקשים והמופשטים גופם. לפצצה האטומית קדמה היסטוריה של חמשים שנות מחקר הכי-אינטנסיבי; צרפת, אנגליה, גרמניה, אמריקה ודניה — כולן השתתפו באופן הכי-אינטנסיבי בעבודה מדעית זו. אולם חלקה של רוסיה בעבודה זו הוא אין ואפס. יש לה רק פיסיקאי מפורסם אחד, קאפיצה, שבשמו קשור אחד הספורים היותר משונים שבזמננו על גנבת נפש אדם: הוא נולד ברוסיה ובא לאנגליה כחבר של כנופיה, היה לאזרח אנגלי וקיבל אחר כך את פרס נובל בעד מחקרו במבנה האטום. אז הוזמן לרוסיה להרצאות אחדות, אך לא הרשו לו לעזוב את הארץ באמתלה, שהוא נולד ברוסיה ולפיכך הריהו נתין רוסיה. דבר זה אירע לפני עשרים שנה וכל המחאות של אנגליה נגד הממשלה הרוסית היו לשוא.

אולם, כפי שאומרות הבריות, אין דרור אחת מביאה קיץ ואין קאפיצה אחד מביא התפתחות פיסיקאית גבוהה מאד. כל הכוון של מדעי הטבע ברוסיה הנהו אך ורק טכני. מלבד קאפיצה נמצא ברוסיה רק פיסיקאי ידוע אחד, יפו, ואין בה אף מתמטיקאי אחד בן ערך ממש. אך כדי לעשות את הפצצה האטומית צריך היה להעסיק מומחים למאות מצוינים במקצועות המתמטיקה, הפיסיקה העיונית, האלקטרוניקה והחמייה. כל אותם המומחים, שיצאו להם מוניטין בעולם, חסרים לרוסיה:

ומלבד זה אין לה החומר העיקרי, אורניום, שהוא נמצא רק בארצות־הברית ובקנדה ובהתפתחותה התעשיתית נשארה מפגרת ואינה מוכשרת לעשות את כל המכונות, המנגנון והכלים הדקים והמדויקים מאד. שערן בנפשכם, למשל, כף־מאזנים, שיכולה להמציא לכם חלק האחד ממיליון של גרם של איזה חומר שהוא.

יתכן שבמשך מספר שנים ידוע תהיה רוסיה מוכשרת להתגבר על כל אותם הפיגורים המכריעים. האם יש ספק בדברי, שגם אמריקה תמשיך להתקדם, והיות שהיא התחילה קודם ואפשריגותיה וכשרונותיה מרובים מאוד, תהיה התקדמותה מהירה מזו של רוסיה?

ישנה אפשרות גדולה, כמעט וודאית, שאימרתו של צ'מברלין „שלום בימינו“ תתאמת כעת. תוכה של אדמתנו הוא, כידוע, אש גדולה בעלת כוח־התפוצצות נורא; אולם שטחה העליון של אדמתנו, הקרום, איתן וקבוע ואנשים היו יכולים לחיות עליה, על אדמתנו, בשלום אם היו מפסיקים לכלות ולהשמיד זה את זה. את השלום אפשר, כנראה, להקים על פי אותה הדוגמא: הסתדרות בין־לאומית חובקת עולם ופצצה אטומית בתווך.

וכך ישנן סיבות ריאליות ומיוסדות למדי המצדיקות לראות את עתידו של העולם ראה אופטימית ולקוות שחלומותיו של האדם על הבאת שלום מתמיד יתגשמו הפעם. אך מה בדבר עם ישראל? היש לו סיבה לצפות לעתיד יותר טוב לעצמו? ישנם מלומדים עבריים, שמחו נגד מה שקראו השקפה „בכניית“ על ההיס־טוריה הישראלית, כלומר הדרך לתאר את עם ישראל, כמי שסבל באופן יוצא מן הכלל. בוודאי לימדה אותם ההיסטוריה של שלוש השנים האחרונות אחרת: מי הוא העם שאבדו לו בשלש שנים יותר מעשרים וחמשה אחוז מבניו, והם אבדו על ידי הרעבה מתוך מחשבה תחילה, עבודת פרך בלתי־אנושית, עינויים אכזריים ומיתות משונות? ההשמדה של יותר מששת מיליונים יהודים באירופה באופן אכזרי שלא נשמע כמוהו, הוא נסיון מיוחד במינו לגמרי בתולדות האדם.

כשהגיעו הידיעות על דבר השמדת היהודים בפולניה בהמון בסתו שנת 1942 לאזני העולם שמבחוץ, התחילה מתפשטת בין היהודים ההכרה, שזה יביא קץ לאנטי־שמיות. בשנת 1943 שמע העולם בהתרגשות גדולה על המלחמה הנועזת והנואשה של יהודי וורשה וביאליסטוק נגד כוחם המכריע של צבאות גרמניה המזוינים; הוא שמע על המרידות הנועזות, שאין להעלותן על הדעת, במחנות המוות של טרבלינקה וסאביבור, שהביאו לידי חורבנם הגמור של אותם המחנות — וההכרה, שעם, שהרבה לסבול כל כך ושהראה אומץ רוח אמתי כל כך בוודאי יזכה למערכה יותר ישרה מצד יתר עמי העולם, גדלה והעמיקה עוד יותר. אולם הדבר נתברר למדי כבר בשנת 1944, שהכרה זו אף היא לא היתה אלא תעיה פסיכולוגית עוד אחת: האנטי־שמיות לא רק שלא פחתה, אלא גדלה באופן ניכר בצרפת, רוסיה וארצות אחרות, היא הופיעה בכוח אפילו בהולנדיה, שאף פעם לא היתה בה אנטישמיות ראויה לשימת לב.

כאן ניסו שוב מלומדים עבריים אחדים להביא נחמה מיוחדת במינה במוכן ידוע לבני ישראל. הם טענו, שאין לראות את האנטישמיות כדבר היוצא מגדר הרגיל. שהיא הנה אותה התופעה הידועה של שנאת הגר, שכל העמים, כמעט, ידעו אותה ביחסם זה לזה. תיאוריה זו אינה מביאה בחשבון את התנאים המיוחדים לגמרי, שבהם היה עם ישראל צריך לחיות במשך מאות שנים רבות: (1) בשעה שבמקרה העמים האחרים רק אחוז קטן מהם חי כזרים, כשהוא מפורז בין אומות שונות, הרי עם ישראל חי כולו, בלי יוצא מן הכלל, בגלות. וכך במקרה שלו היה שטח החיכוכים בינו לבין עמים אחרים לאין-ערוך גדול יותר; (2) עם ישראל מפורז בכל העולם, חי בין עמים שונים ממנו לחלוטין במצבם השכלי, מנהגייהם החברתיים ואמונותיהם הדתיות, מה שהגדיל במידה מרובה את ההתנגשות בין בני ישראל והעמים הרבים; (3) בלי מדינה משלהם היו היהודים תמיד מועט בלתי-מוגן וחלש מאוד, מה שהקל על עמים אחרים לעשות בהם מעשי איבה ותועבה.

כל הגורמים האלה מלאו בלי ספק תפקיד חשוב בהתפתחות האנטישמיות, אולם כולם הם רק חלקים יסודיים של תופעת הפסיכולוגיה החברתית, שבה לבדה יכולים לבאר את מהותה של האנטישמיות, התופעה של מה שקוראים לו "מיתוס חברתי". היינו רוצים להראות בדוגמאות אחדות מיתוס חברתי מהו. כשהתחילו הסינים בשנת השמונים למאה התשע עשרה מהגרים בהמון לקאליפורניה ויצרו שם התחרות מסוכנת למעמד הפועלים קמה תנועת איבה חזקה נגד חדשים מקרוב-באו אלה, שהאשימו אותם בזה, שהם גונבי הדעת, הרמאים והבוגדים היותר גדולים עלי אדמות. כולנו יודעים עד כמה לא צדקו ההאשמות האלה ואף על פי כן מיהרו להשיג את מטרתן והגירת הסינים הופסקה. דוגמא אחרת למיתוס החברתי היא הדרך שבה טיפל אדולף היטלר בשאלת היהודים בספרו "מיין קאמפף": קבוצה קטנה של אנשים נבזים, מכוערים, טמאים ובוגדים משפילה, מנצלת ומשעבדת את האומה הגרמנית הגדולה, החרוזה, אמיצת הלב, אך התמימה בדרך זו או אחרת. דוגמאות אלה מראות את מהותו של המיתוס החברתי: אין לו כל שייכות אל האמת, הוא יכול להיות נארג משקרים גמורים, אך הוא מתמלא הרגשות בחילה, בוז, איבה, מעורר את היצרים שואפי הקרבות של האנשים ועלול לדחוף אותם למעשי התקפה. אחד-העם הביע את השתוממותו לעובדא, שעלילה נתעבה כעלילת הדם יכלה להתפשט במידה מרובה בין עמים רבים כל כך, ושאל: היש ספק בדבר שזהו שקר גמור? בוודאי זהו שקר, אך אין האמת קנה המידה, שהמיתוס החברתי משתמש בו: הוא משתמש רק באידיאות פועלות, המוכשרות לעורר הרגשות חזקות של איבה ובוז.

האנטישמיות היא מיתוס כזה. כל מיני שקרים ועלילות טובים הם לה למדי ובלבד שיהיה בהם כדי לעורר רגשות שנאה נגד היהודים; ואף-על-פי-כן היא יכולה להצליח רק במקום ובזמן שהתנאים האוביקטיביים מתאימים לגידולו של מיתוס חברתי. ההיסטוריה מלמדת אותנו, שהמוני העם מהירים יותר לקבל מיתוס חברתי, בשעה שעצביהם מתוחים והם סובלים ממצב כלכלי קשה. הנשיא פרנקלין דילאנו

רוזולט המנוח הראה את מדינאותו הגדולה, כשהוא הכריז בין ארבע החרויות שלו את החריות מפחד ואת החריות ממחסור. פחד ומחסור הם שני חמרי זבול המאפשרים את גידולו של המיתוס החברתי מכל מין קרקע שהוא.

על ידי הסבר זה מובן מפני מה נעשתה האנטישמיות כה חזקה בשעת מלחמת-העולם השניה ואחריה. אין זה נכון בהחלט לאמור, שגידולה זה של האנטישמיות הוא תוצאה ישרה של התעמולה הנאצית. אדרבה, העובדה שהנאצים הטיפו לאנטי-שמיות עשתה את זו למוקצה מחמת מיאוס בעיני אנשים רבים. בצרפת סיפרו מעשה באציל צרפתי, אנטישמי מבטן ומלידה, ששינה את יחסו ליהודים לגמרי לאחר שכבש היטלר את צרפת ובלי ליאות חזר על האימרה: היטלר גזל ממני הכל, לרבות את האנטישמיות שלי. את הסיבה האמתית לגידולה של האנטישמיות כאירופה אפשר למצוא אך ורק במצב החברתי והכלכלי הקשה והנורא, שיבשת זו נמצאה בו בשעת כיבוש היטלר ואחריה. ארצות מצליחות ובעלות שפע, כהולנדיה שלפני המלחמה, לא ידעו מאנטישמיות ראויה לשימת לב, שהנה תמיד פעולתם הישרה של פחד ומחסור.

וכך אנו יכולים לנחם את עצמנו בתקוה, כי בעוד כמה וכמה שנים, כאשר ישתבח המצב באירופה, תבוא ירידה לתנועה האנטישמית שם. אולם למיליון וחצי היהודים האירופיים, שעליהם עדיין לחכות ולסבול, לסבול ולחכות, לאחר שנות יסורים ועינויי תופת כה נוראים, אין זו אלא נחמת שוא. רובם של היהודים הם אינם רוצים להשאיר עוד באירופה והיושר הפשוט דורש, שיתנו להם ללכת למקום אחר. ולרובם ישנו רק מקום טבעי אחד, ששמה הם יכולים ורוצים ללכת: לשוב הביתה, לארץ-ישראל.

הנסיגות האיומים של השנים האחרונות הוכיחו כברירות אכזרית, שאין עם ישראל יכול לחיות חיים תקינים מבלי שיהיה לגוף חברתי תקין. כשם שאי אפשר לו לרוח בלי גוף, ואין גוף יכול להתקיים בלי חוטה-השדרה, כך צריך עם לבנין חברתי מיוחד, כלומר למדינה שלו. כלום אפשר היה לו לאסון הכליון האכזרי הזה, שיקרה ליהודים האירופאיים אילו היתה מדינה יהודית מחוץ לאירופה? בוודאי ובוודאי שפעולותיה של מדינה יהודית היו משפיעות יותר על מדינות אחרות, מאשר בקשותיהן של מפלגות והסתדרויות פרטיות.

האם יביא השלום העתיד ליהודים את הנחמה המאוחרת בצורת מדינה יהודית בארץ-ישראל? שאלה זו קשה ומסובכה היא ביותר, בכדי שנוכל להתווכח בה במלים מעטות. היינו רוצים רק להביע את הכרתנו הפנימית, שהפתרון החיובי לשאלה זו תלוי במידה הכי-מרובה בארצות-הברית. ואם ארצות גדולות כאנגליה וצרפת מודות בגלוי, שרק העזרה שהן מקבלות מאמריקה יכולה להבטיח את עתידן. מדוע לא יקווה עם ישראל הקטן והמוקטן באופן נורא על ידי הרג רב, שהעם האמריקאי לא יסרב לתת את עזרתו גם לו, ביחוד מאחר שעזרתו זו היתה עולה בד בבד עם העיקרונים הדימוקראטיים, שהעם הגדול הזה הכריז עליהם, ובעקבותיהם הוא הולך.

רבי יהודה החסיד על הנגינה

מאת מ. ש. גשורי

א.

מו של רבי יהודה החסיד (ד'תתקי—תתקעז) מגדולי חסידי אשכנז, אף שמשך של דורות רבים כבר מפריד בינו לבינינו ושבת תרע"ז מלאו שבע מאות שנה לפטירתו, עודנו זכור לטובה ביהדות, בעיקר בגלל "ספר חסידים" שבמדה ידועה עודנו מושפעים ויונקים ממנו. הספר נעשה קנינו של כל חכם וחוקר יהודי, ותופס עד עתה מקום כבוד בכל מקום.

ריה"ח הוא שהפנה תשומת לב מיוחדת לקשר שבין בעיות הנגינה לבין ההלכה והמנהג והציג גבולות למנהגי חיים נורמאליים גם בענף הנגינה הדתית.

עניני העולם הזה לא היו זרים לו. ואף שבנגוד לחכמי ספרד לא עסקו חכמי אשכנז במקצועות כללים, לא גזרו על חכמות היצוניות, ורק מזמנו של הרא"ש ואילך הטילו חרם על חכמה היצונית, וביחוד על חכמת הטבע וחכמת האלהות. היה לו לריה"ח שיח ושיג עם ההגמונים ושרי הארץ שהיו מכבדים אותו, ולא פעם התוכחו אתו בעניני חכמה ואמונה. אין לדעת אם הנגינה נכללה לדעתו בין החכ" מוונ היצוניות. אבל ידוע שיחסו לנגינה היה חיובי עד כמה שהיתה קשורה ליהדות כגורם דתי.

החכמות היצוניות מחולקות אצלו לשתיים: אלה שיש להן קשר עם תורה ויראת שמים, ואלה שלא יתכן בנייהן כל קשר. את דעתו על למוד החכמות היצונית גיות יגלה בפירושו: כתיב כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים (דברים ד, ו), וכתיב בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם (ירמיהו ח, ט), וכתיב הן יראת ה' היא חכמה וסוד מרע בינה (איוב כח, כח). הרי תורה ונביאים וכתובים מעידים שאין חכמה ובינה אלא בחכמת התורה; לא ילמד אדם שום תורה אלא המביאה לידי יראת שמים וכו'. כמה חכמות אמר שלמה ולא ניתנו להכתב אלא המביאות לידי יראת שמים, שנאמר: סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם (קהלת יב). בזה צריך האדם לעסוק ולא שאר חכמות, כגון חכמת דיילק" טקא של גויים, אלא חכמות שהן לתורה ויראת שמים.) הנגינה היתה חביבה

(1) "ספר חסידים" סימן תשנב, הוצאת חברת "מקיצי גרומים", ברלין, 1891.

עליו, רק כגורם המשפיע לטובה בתפלה ועבודת שמים, באין פנות למדת יחסיה עם החכמות החיצוניות, ואף הציג לה תחומים של איסור והיתר כפי חכמתו. בתקופתו של ריה"ח וכן בתקופות שקדמו לו היתה הנגינה אחד התפוחים בעץ הדעת שמשכו תשומת לב אצל עמי התרבות. ואילו היהודים לא הרבו לטעום ממנה ולהאיר בה את חשכת חייהם, בתוקף הגזרות והפורעניות שהעיקו עליהם. מצב היהודים במדינות הרינוס בתקופת ריה"ח היה בכל רע. מצד אחד נחשבו היהודים כעבדי בית הקיסר וקנינו, ומצד השני היו צפויים לרדיפות ולסכנת פורעניות מתמדת בתוך ליל בינים ארוך ומלא זועה מצד ההמונים, למרות שהקסרים הגרמנים היו למגן עליהם. ולכן לבם לא היה נתון בשפע לתענוגים ולנגינה. ורק פה ושם היו קוטפים מ"עץ דעת" זה. מ"ספר חסידים", שממנו משתקף מצב היהדות במאה הי"ג, אפשר לראות כיצד הסתגל ריה"ח ומסגל את תקנותיו לעץ הדעת גם בשטח הנגינה.

מצב הנגינה ביהדות והיחס אליה לא נשתנה בהרבה מאז חורבן הבית השני. מאז קלטה אזננו בעיקר דברי שלילה לנגינה, לא לה שפעתה בתור גורם מזיק. להיפך. יחס היהדות אליה היה מאז ומעולם חדור חיוב והערצה לנגינה. אלא שהשלילה התכוונה לטוב ולמועיל שבנגינה, מפני שאין לשיר על לב רע. הנגינה לא נתבטלה לחלוטין ביהדות גם אחרי גלות ישראל. הלבבות היו תמיד דרוכים כמיתרי הכנור לקראת כל צליל. אבל בצטמצמה מאד והתפרנסה רק מפרקי העבר, בלי שיוסיפו עליה לחנים חדשים, ובלי שיכניסו בה זרם צלילים חדש. ואעפ"כ מורגש בדורות ובתקופות השונים, כי גחלת הנגינה לוחשת ומהבהבת תחת ערמות אפר, מתלהבת מכל משב רוח, מתפרצת מכלאה ותובעת את גאולתה. בלי שנמצא מי שיכה על מיתרי הלב ולעוררו לשירה ולנגינה. עדות לכך נמצאת בדברי ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי, בספר מהרי"ל, בספרי השו"ת השונים. ורגש זה בולט גם ב"ספר חסידים" שבו גאזין את רחש השירה והנפש של ריה"ח. והרנן הפנימי שבספר שובה את הלב.

זיקתו לנגינה עברה אליו כנראה מאביו רבי שמואל החסיד (בולד תתע"ה). שהיה נוהג לעבור לפני התיבה באשפירא בימים הנוראים, ותפלתו היתה בהתלהבות ("את תפלתו ערך בהתלהבות ובדבקות, בלב ובמחשבה, ואת סוד תקון התפלות יחד עם סודות אחרים קבל מרבי אלעזר חזן משפירא שקבלם מרבי קלונימוס הזקן על מנת למסרם לבנו ר' שמואל החסיד).

גודל השגתו את מעלת הדבקות נוכל לשער לפי הפיוט "שיר היחוד" שיסד, ובו כלולים כל יסודי ועקרי האמונה והדעות על עצם אחדות הבורא; הוא שיר היחוד שיזמרוהו בליל יום הכפורים אחרי תפלת ערבית, ביום שבו נדמו למלאכי שרת. וכן חבר הר"ש את ההושענה "כהושעת אב המון". והשפעת בית אבא נשארת תמיד ברובה בלב הבנים.

שנים הם המקומות שבהם ישב ריה"ח: אשפי"א, ארא, היא שפיאר

שבה נולד, ואחרי שהיהודים היו בשנות מסעי הצלב שם בכל רע, עקר ריה"ח את ישיבתו ל ר ג נ ש ב ו ר ג , ששם היה מצב היהודים בערך יותר טוב. שם נמנה בין זקני העיר וחכמיה ועזר להם בבנין בית הכנסת, ובה מצא את מנוחתו כבוד.

אשפירא — עיר בביארן על גדות הרינוס, שישבת היהודים בה נזכרת בראשונה בשנת 1073, בימי ממשלת הבישוף רידיגר שהרשה ליהודים פליטים לשבת בעיר, בגיתו שהיתה על גבעה ובקעה מחוץ לעיר ולצורך הגנה הקים חומה סביב הגיתו. לרב העיר נתן הרמנא ורשות לדון בדיני ישראל, והרבה חכמים גדולים נמנים בעיר זו במאות הראשונות משנת האלף ואילך. הוא נתן ליהודים זכויות תמורת מס כסף. יהודי שפירא היו הראשונים שסבלו מרציחות נוסעי הצלב בשנת תתנ"ו, ואז נישאו העינים בכמיהה אל ארץ-ישראל כמקום מקלט לנפוצים ולנדחים.

הקהלה היהודית ברגנשבורג, אחת הקהלות העתיקות ביותר שבדרום אשכנז, היתה ידועה כקהלה קדושה מלאת צדיקים וחסידים ובעלי מדות טובות וישרות. במשך הימים היתה אם לכל הקהלות באשכנז. הקהלה היתה נחשבת למקום תורה וקנוס תלמידי חכמים ולכבוד גדול נחשב להתחתן עם בני רגנשבורג. לפי מסורה אחת גרו ברגנשבורג יהודים עוד בתקופת הבית השני.

במחקרי על מהרי"ל³ שנולד קל"ט שנים אחרי פטירת ריה"ח, הזכרתי את השם רגנשבורג כמקום שהיה מתפלל פעם בימים הנוראים והיה מנגן את כל התפלות כמנהג מדינת אושטריך. רגנשבורג היתה אחת הערים שבהן היו נהוגים פיוטים ונגונים שונים, וראשי הקהלות היו מביטים בעין רעה על איזו שינוי מהמקובל אצלם. ויש מקום לחשוב שמפטירתו של ריה"ח ועד תפלתו של מהרי"ל ברגנשבורג לא חלו כל שינויים, באופן שיש לקבוע שסדר הפיוטים והנגונים הנזכר בימי מהרי"ל היה קים כבר בימי ריה"ח.

כאביו היה ריה"ח גם פיוטן. אך חסידותו האפילה על פיטנותו. ברם בעל "ספר חרדים" מיחס לשיריו ערך רב ומנהו בין ראשי המשוררים יחד עם רבי יהודה הלוי והראב"ע ששמותיהם חרותים לזכרון נצחים בתולדות השירה העברית.

ענין הפיוטים היה קרוב ללבו, כפי שמוכח מכמה תקנות שהוציא במטרה לשמור על העצמיות בפיוטי היהודים. "פיוט שעשה נכרי לשבת עבודתו ונראה לישראל שהוא שבח נאה אל יאמרו בלה"ק להקב"ה⁴". הוא לא הכחיד שאמנם הגויים ידעו לעשות פיוטים יפים ובמשקל⁵, מה שהשפיע על ישראל לעשות חרוזים. ופעם הרחיב דבריו על הפיוט⁶:

"בראשונה לא היו פיטנין עושין חרוזות ולא שמם מיוסד עליהם בשירות תורה נביאים וכתובים, כי בשביל להזכיר שמם לא יסדום, ובדרכות שתיקנום אנשי

(3) רבי יעקב מולין (המהרי"ל) ותקופתו בנגינה הדהיית, מאת מ. ש. גשורי, "סיני", תש"א.

(4) "ספר חסידים" סימן תתקמח.

(5) שם תסט.

(6) שם תע.

כנה"ג אין שמם מיוסד ולא בחרוזות, ומאחר שהרשעים עושים פיוטים לא נאמר כלום, כי איך יתכן שפיוטי הרשעים ישמע (איוב לה, יג) אך שוא לא ישמע אל, ולא היו יודעים איזה פיוט של צדיקים, וכדי שלא יאמרו רשעים אמרום תיקנום הצדיקים שמם בפיוטיהם, אם צדיק עשה הפיוט ושאין הלשון טובה כפיוטי הרשע מוטב שיאמרו של צדיקים, שזכות מי שעשה הפיוט נזכר לטובה לאומרו, ורשעת הרשעים נזכרת לרעה לאומרי פיוטיהם, וכיון שהתחילו הצדיקים לעשות פיוטים ושמם רמוז בהם ולא יוכלו הרשעים לומר אנו עשינו אותם והיו מקנאים ועתה הכבוד יהיה להם, ומשגברה יד הרשעים היו מתפללים פיוטי קרוביהם ולכך פורעניות רבצת, וכשגברה יד הצדיקים תקנו שלא יהיו מתפללין אלא מי שיתנו הצדיקים רשות להתפלל להפיוט שאומרים לו זה תתפלל כדי שלא יתפלל רשע ולא יאמרו פיוטים של מי שאינו הגון ומנגנים בקול".

לדעת כמה מחוקרי הפיוטים, חבר ריה"ח את השיר "אנעים זמירות", ובתוצאה ישנה של השיר הזה כתוב: "שיר הכבוד שיסד רבנו יהודה החסיד מרגשבורג". ועוד מיחסים לו חברי כמה פיוטים וסליחות, וידי ותפלות, כמו התפלה שבסדור אחד מהמאה ה"ט"ו "יצרי ברוב חסדיך", "רחום וחנון חטאתי", ועוד (שמו של ריה"ח חתום בפיוט שמוסיפים באשכנז בקדושת מוסף לשבת נחמו המתחיל "אלהיכם יוסיף ידו").

ב.

מחבוריו תופס מקום ראשון במעלה "ספר חסידים" המלא על גדותיו לא רק חסידות דתית, אלא גם חסידות החיים הכלליים, וקולו נשמע בנעימה עדינה ורגש עמוק מאין כמוהו. בספר חומר רב מחיי התרבות של היהודים בימי הבינים, וממנו אפשר לעמוד גם על יחסו של ריה"ח לחזנות ולנגינה, וביחוד לראשונה, שמלאה תפקיד מסוים בחיי היהדות שבגולה.

בספרות היהדות מופנית תשומת לב מכמה בחינות לסוגי נגינה אחדים, וביחוד לנגינת הטעמים, לקול נעים, אך ביחוד גדלה תשומת הלב לחזנות, שהתייחסו אליה בסבלנות או בחבה, מפני שההמון היה להוט אחרי החזנים ואחרי שירה ונגינה. ולכן נתנו החכמים את לבם לשפר יותר ויותר את החזנות ולסתום את הפרצות שנראו פה ושם, ומכאן דברי הבקורת על החזנים שלא התנהגו כפי המקובל. שולחן ערוך קבוע לחזנים לא התקיים, אלא החכמים הגדולים תפשו בספריהם עמדה לחזנות, בהשמיעם פה ושם הערה קולעת או תקנה מסוימת לתקנת החזנות. רק הר"מ מיניץ הקדיש תשומת לב יותר מכולם לחזנות, ולפי בקשת אנשי הקהלה בבמבדג רשם את עניני החזן בכל הליכותיו ויחסו לקהל (7).

אחד מאלה שעניני החזנות היו קרובים ללבם היה ריה"ח שעיניו היו פקוחות עליהם ויחסו לחזנים קובע פרק חשוב לעצמו. הוא שמצא לנכון להוציא כמה תקנות לתועלת החזנות והקהלה מבחינה מוסרית. בתקנותיו יש שהוא מלטף ויש שהוא

(7) עיין בספרו של צונץ צוגיאל ע' 300.

(8) תשובה פ"א של ספרו.

מכה על קדקדם של החזנים. נראה שכבר בתקופתו החלו לראות פגמים ופרצים מסוימים בחזנות שקשה היתה עליהם השתיקה, אחרי שהחזנים לא ידעו להתרומם למדרגה נאותה.

אחד מבחירי תלמידיו של ריה"ח היה ר' יצחק מוינה בעל „אור זרוע“, והוא מביא בשם מורהו, ששליח צבור צריך להיות אהוב לצבור, שאם לא כן — כשקורין תוכחה סכנה היא למי שאינו אוהבו, „ואמר לי שאם יודע שהחזן אינו אוהבו שאם יקרא אותו בתוכחה יזהר אל יעמוד, כי ישל אם יעמוד“.

מהמכתב שהשיב רבי אלעזר ב"ר יצחק מביהם לריה"ח בדבר שכירות החזנים וחוקים שרצה הריה"ח לבטל ור"א השיג עליו⁹) נראה כחו של ריה"ח והשפעתו על בני דורו, כי דבריו היו נשמעים בכל תפוצות ישראל, גם בפולין ורוסיה ואונגרו. ועוד נלמד ממכתב זה לדעתו, כי ריה"ח רצה לעקור את המנהג שהחזנים יקבלו שכר מן הצבור בעד עבודת הקודש. אלא יעבדו עבודת בית ה' שלא ע"מ לקבל פרס. הוא ראה בשכר החזן גורם לשחיתת המדות ולירידתו המוסרית, ולא ראה דרך אחרת לתקן הדבר אלא בבטול תשלום שכרו של החזן. ועל זה-ענה לו ר"א מביהם:

„לשועה אל עושהו ועיניו אל קדוש ישראל לעשות מעשהו וכי תשעינה עיני רואים לחשוב עבודה נכריה עבודתו. אל ישים אשם נפשי, כי חלילה להרהר אחרי מדתו, וכי ידעתי מחשבותיו, כולם לכבוד יוצרו, וכל כוונתו לשם שמים, פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה, ולא לסתור דבריך באתי לבטל רצונך מפני רצוני. אכן משפטים אדבר אתך ונדעה מה בינינו מה טוב. והנה מציון קבע יוצרנו שכר למשרתי מקדשו, ואף כי עבודת בית ה' חמורה בעיני כל וכל אחד מתאוה להקדים חברו עד שבא לידי שפיכת דמים (רימו על העובדה במס' יומא דף כג ע"א), בכל זאת לא צוה לעבוד חנם לבלתי ימשכו ידיהם ונמצאת העבודה בטלה, וקבע שכר לכהניו חלף עבודתם והכתב בתורתו: כי שכר הוא לכם, וכאשר נתרשלו בימי עזרא בטל יוצרנו מצות שפתיו לא תנסו וצוה ע"י מלאכי לבוחנו בזאת, להיות טרף לביתו מצוי למשרתי מקדשו, ומעת הוסר התמיד אין לו ליוצרנו אלא ארבע אמות של תפלה, ותפלות כנגד תמידין תיקונם, ואם אין שליח צבור אין קדושה החמורה בעיני יוצרנו, ועליו מנשק דיוקנו של זקן כמפורש לנו ע"י רע"ק וחבריו בכרייתא דרבי ישמעאל, ובסדר קדושה שצריכה עשרה וצריכה שליח צבור אנו מובטחים להיות נושעים מדינה של גיהנום, ואיך קראת לכוס ישועות, כוס התרעלה, ולצדקה הנה צעקה: עובר על פשע יעביר חטאתך לאורך ימים והיית רובית, וטובה צפרנן של ראשונים אף כי לא ממך ומכיוצא בך, ומ"מ נתנו לב לדוחק צבור שאין ספוק ביד כל צבור וצבור ליתן שכר שליח צבור מכיסם ותיקנו להם חוקות לגבות מאוכלי שולחן חתנים שלא ירע לבכם בתתם מפני הנאת שמחה ואכילה ושתייה ונמצאת מצוה גוררת מצוה, ואתה קראת לו חמס, ותקנו להם שמחת תורה ומגבית

(9) ודבר זה מוזכר בספר חסידים סימן קיג.

(10) מובא בספר „אור זרוע“ ה"א סימן קיג.

פורים לעטרת מקדש מעט, כנגד מחצית השקל לעבודת בית יוצרנו כדי שלא להכביד על הצבור שאין ידם משגת ליתן שכר החזנים בבת אחת, כי לולא החוקים האלה לא היה משעבד עצמו לכל צרכי הצבור אם לא בשכר מרובה, ולמדו מדרכי יוצרנו שתיקן לעובדי ביתו כ"ד מתנות ולא להכביד לתת הכל בבת אחת מן הגורן ומן היקב, וקדמונים היו חכמים לראות את הנולד ואם אתה תבטל להם מגבית פורים ונדבת שמחת תורה ונדבת חתנים, הנה ברוב מקומות שבפולין ורוסיה ואונגריין שאין שם לומדי תורה מתוך דוחקם ושוכרים להם אדם מבין מאשר ימצאו והוא להם שליח צבור ומורה צדק ומלמד בניהם ומבטיחים אותו על כל אלה ומשתבטלים לא יספיק שכרם למחיתם וירדו מחומתם וישארו בלא תורה ובלא תפלה ובלא מורה צדק. ואף אם תשוב כך דואג אני פן נשמעו שם דבדיך הראשונים ויביאו לידי קלקול".

את הסבות המסובבות שעוררהו לבטול משרת החזנות בשכר וליצור טפוס של שליח צבור מהמתנדבים בעם, יש לראות גם מדבריו בספר חסידים (א): "מתחילה לא היו קורין בתורה אלא תלמידים חכמים המוכנים לכך. וכשהיה חתן תורה וחתן בראשית הגון היו קורין אותו ולא היו יודעין אם בדרשות עמד, והתחילו לעשות הרשויות של החתנים שידע שמרשות הצדיקים עמד, וכשגברה ידי חזנים אוהבי שוחד ויד רשעים אוהבי כבוד התחילו, וגם חתן תורה וחתן בראשית התחילו לתת שוחד לחזנים, וגם היו מתקוטטות המשפחות זו עם זו, התחילו שש"ץ יקרא בתורה אף ע"ה כדי להפיס דעתם, ומעת שקבלו החזנים שוחד קורין הכל, ולא יתכן שהחזן יקרא בפרשת עריות את החשוד עליהן".

מזה נראה שדעת ריה"ח לא היתה נוחה מהירידה המוסרית שבין החזנים אחרי שנתגלה שהיו בהם אוהבי שוחד ומהנסיבות שיכלו להביא לידי כך, ולכן שאף להעבירם ממשמתם ולתקן שהחזנים לא יקבלו כל פרס בעד עבודתם, ובאופן כזה לא יבואו עוד חזנים אוהבי שוחד לשרת בקודש כי אם יראי ה' באמת שיבואו לעבוד עבודת הבורא מאהבה ושלא על מנת לקבל פרס.

אותו המצב בחזנות היה קים ללא כל תקנה בימי הבעש"ט מיסד החסידות, כפי שתואר בפי תלמידו ר' יעקב יוסף הכהן מפולנאה (א), אלא שהחסידים עקרו

(11) סימן תע—תעא.

(12) הוא מרחיב את הדבור על המצב בחזנות בתקופת הבעש"ט בספרו "תולדות יעקב יוסף" פרשת זו: וכן הענין בחזני העיר אשר לשמע אוון דאבה נפשו אשר נתפשט הנגע בכל קהלה נאה וחסידה שהם חוטאין ומחטיאין בשעה שמזמר בנגונים בני העיר מדברים דברים בטלים בבה"כ ומפסיקין במקום שאסור להפסיק וגורם כמה רעות לנפשו ולנפשם. ומהיכן נתפשט המנהג הזה? ושמעתי כי מתחילה היה לש"ש, כי היה החזן החשוב שבעיר כמ"ש בש"ע סי' נ"ה וגם כמ"ש בכתבים ר"ת חזן חיבוק וחג נישוק, כי על ידו נעשה יחוד וחוג ונישוק בין הקב"ה ובודאי המה הבאים בסוד ה' לידע לכיון כל הכוונות השייכים לתפלה והיה מאריך בנגון התיבה עד שישלים הכוונה השייך לאותה תיבה וכן על דרך זה כל הסדר, ולכן יש קבלה שלא לשנות גם הנגונים של הימים הנוראים, כי הם שייכים אל אותה התיבה של אותה התפילה ואח"כ בהמשך הזמן ולא אכשר דרי נשאר הנגון ואינו מתפלל כלל וחוטאין ומחטיאין אוי לאותה בושה אך יעו פניו לעמור שיהיה מליץ ושליח צבור וסרטור בין ישראל לאבינו שבשמים לפני מלך גדול ונורא עקרא ושרשא דכל עלמין והסבה הגורמת להם מה ראו על ככה ומה הגיע להם...

את הרעה משרשה בעזבם את בית הכנסת וביסדם להם בתי תפלה (שטיבלעך) שבהם אין מקום לחזן אלא לבעל-תפלה העובר לפני התיבה לפי בחירה חפשית ושלא על מנת לקבל פרס¹³).

ואין לתמוה על שדוקא ריה"ח היה זה ששקד לתקנת החזנות בעם. הוא שהרגיש יותר מכולם באחריות הרבה המוטלת על שליח-צבור, ולמען שיוכל לעמוד בה הכרחי היה להקפיד על בחירתו, על מעלותיו ויחסו האישי לקהל, ועוד יותר על תכונותיו המוסריות, כפי שמתבהר מהתקנות שהוציא לטובת החזנות.

הירידה בחזנות התחילה כנראה בתקופתו, בעוד שבתקופות הקודמות היה המצב יותר אידיאלי, והחכמים וראשי הקהל הקפידו הקפדה יתירה בבחירת החזן. ונאמנים עלינו דברי עדותו: „בראשונה לא היו החזנים חוזרים לאחור אלא במקום שסיימו הצבור שם מתחילים, כגון: הצבור אומר עד 'נאוה תהלה' והעומד לפני התיבה מתחיל 'בפי ישרים', וכשהיו הפריצים ממהרים לומר הברכות ושבהות ולא במשך — היה היורד לפני התיבה מתחיל למעלה, לפי שלא היה רוצה למרהר. נמצא כשהם סיימו הוא לא סיים. אבל כשהיו טובים ולא היו ממהרים ואומרים כהוגן לא היה חוזר למעלה. ועתה שחוזרים למעלה, עון הוא, לפי שהם עושים כדי להשמיע קולם הנעים. ועוד טורח צבור יש ושלא לצורך, כיון שאמרו הקהל במשך ולא מהרו, מה צורך לחזור מה שכבר אמרו. אין לירד לפני התיבה לומר אלא מה שמוציא את הרבים ידי חובתם, ואם הוא מתחיל למעלה בשביל להוציא חובת מי שאינו יודע, היה לו להתחיל 'נשמת כל חי', אלא עושים כדי להשמיע קולם הנעים, וירא שמים לא יעשה כן"¹⁴). הוא ראה איפוא כבר בקלקלתם של החזנים שנתנו יתרון לקול הנעים על פני התפלה בכונה, ובא לקדם את פני הרעה באמצעים אפשריים.

החזן צריך לדאוג לטפוח יחסים טובים בינו לבין כל אחד מהקהל, ורק סבלנות דרושה לזה. ויש שעליו להיות מהנעלבים ואינם עולבים, וכה יעזור לסדור היחסים. אבל מה יעשה החזן שאינו מחונן במדות שהזכירו? והוא בא ומוזהר, שהחזן השונא אדם אחר או שאדם אחר נתקוטט עמו, יזהר החזן שלא יקרא בספר

ובזה יובן שרו חכימיא למהוי כספריא וספריא כחזניא וחזניא כעמא דארעא שרו חכימיא לעסוק רק בפרנסתו כמו ספריא מלמד תינוקת שתובעין שכר לימוד ואינו לומד ובטלו העיקר ותפטו הטפל כחזנים שמבטלין התפלה ותופסים במלאכת נגוני הנמר שהיה מתחילה טפל וצורך אל עיקר התפלה ועכשיו הניחו העיקר ותפטו בטפל וחזניא כעמא דארעא. ור"ל כי כל זה שנמצא שמץ דופי בחזני העיר הוא לאשמת עמא דארעא וכמ"ש האלשיך על פסוק ואם כהן משיח יחטא לאשמת העם וכי' הרי מה שיש לבני העיר חכם שאינו נוהג כשורה או מלמדים חזנים שאינם כשורה הכל הוא לאשמת בני העיר כי דור ודור שיר לפי הדור כמ"ש בש"ס דעירובין יעו"ש. עוד י"ל וחזניא כעמא דארעא ע"ד שכי' האלשיך בפסוק ידע שור קונתו וחמור אבוס בעליו ישראל וגו' ע' בספרי שכתבתי מזה והעולה משם כי החמור יודע שאין האבוס עצמו הם בעליו רק שהבעלים נותנים באבוס פרנסת החמור, אבל ישראל לא ידע שיש בעלים הנותנים פרנסתו של אדם כמו אבוס לחמור החזן במלאכתו וחכם בחכמתו והמלמד התלמידים הכל הוא רק אבוס אשר בו ישפיע הש"י פרנסתו וא"כ למה לא ישיגח לעשות רצון בעליו שהוא הקב"ה ולא רצון אבוי"ס בעליו כי העיר שהוא בו החכם או המלמד או החזן הוא כמו אבוס לחמור.

¹³ עיין „דור דעה" להרב י. א. קמלהאל: ר' ישראל מרווין; הספר „דער חסידימוס" לר' אהרן מרכוס.

¹⁴ „ספר חסידים" סימן תיח.

תורה, פן יחשדנו שנתכוין לקללו, ואם הבן חזן — אל יקרא את אביו לתוכחה, אע"פ שאין מתכוין אליו⁽¹⁵⁾.

אסור למנות שליח צבור רגזן ואוהב ממון, וכן דיין שליח צבור, שמא יכעוס ויבקש נקמה ויעניש ולא יברך אותו בלב שלם והצבור יראים להוכיחו, ואוהב ממון מפני שיחניף לעשיר ויקרא לו בר"ה ויו"כ ולא יקרא את החסידים, ואל יקפיד החסיד שבכל יום שיקראוהו יש לו לעמוד כבשבת, כי בתחלה היו קורין ראויין כדאמרינן אחריו מי קורא, אבל עתה יקרא מי שרוף אחרי הכבוד. משרבו הפריצים היה הש"ץ מחניף למי שנותן לו היה מברך בניו או חוליו בקול רם ומי שאינו נותן לו — בקול נמוך, ולכן לא ימנו לא שחקן ולא כעסן ולא אוהב ממון ולא השומע דברים בטלים אלא אהוב למקום ולבריות שיתפלל לכל אחד בלב שלם⁽¹⁶⁾. הוא לא הסתפק בתקנות יבשות בלבד.

הרבה מתקנותיו של ריה"ח מלוות ספורים שהיה מספר באזני בני עמו למען ישמעו ויראו ולא יזידון לעשות אחרת. וכן היתה שיטתו בדרך כלל למשוך את לב ההמונים לתורה וליראת שמים בעזרת ספורים המושכים את לב העם שישמעו אותם בלב ולב ועושים עליהם רושם עז כדי שיתלהבו בלב רגש לשמור ולעשות ולקיים את התורה והמצוה. זוהי התכלית בכל הספורים והמעשיות הרבים המפורזים בספר החסידים⁽¹⁷⁾. ואותו דרך נקט גם ביחס לתוכחה בספר התורה, שהטילה אימה על הקהל במדה ידועה.

אחד היה רגיל לעמוד בתוכחה בס"ת. פעם אחד כעס עליו שליח הצבור ואמר: לכבודך אני מכיין. אמר אותו האיש: מאחר שאתה סבור לכבדני בתוכחה אל תקראני בה. קרא אחר. אחר כך נתפייסו וקראו בתוכחה. ובאותו שבוע היתה בת אותו איש חולה ומתה במוצ"ש שקרא בו התוכחה. אעפ"י שנתכוין לטובה היה לו לקבל בושתו משליח צבור שחשדו שלכבודו מתכוין. אעפ"י הראשונים קוראים עם הארץ בתוכחה כדי שלא יהא אדם חשוב קורא ויקיימו דבריו, והוא ירא מז' ומקללך אאורי. אעפ"י לא יתכן לכל מי שייקרא ש"ץ שימנע מלעמוד⁽¹⁸⁾.

וכן מצא עוד חסרונות שאינם הולמים את העובר לפני התיבה כשליח הצבור. יזהר החזן שלא יקרא בתורה לקרוא מי שאינו אחת עיוורת בפרשת עיוורת, מפני שמתביש על שאין לו אלא עין אחת, ואם ידבר אתו אל יביט בעין העיוורת או במקום שיש בו מום, פן יתביש, ולא ידבר לפניו מעין אותו מום שבחברו לפני חברו⁽¹⁹⁾.

(15) שם סימן תתשצד.

(16) שם סימן תס.

(17) תולדות ר' יהודה החסיד, חייו, שיטתו ופעולותיו, עם מחברת על מדרש רי"ה, יצא

לאור ע"י חיים סוניאג, תרפ"ט, דפוס גקודה, מוקצ' בו.

(18) ספר חסידים סימן תית.

(19) שם סימן תיב.

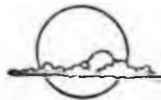
נמלאה פגימת לבנה... ..

מאת אברהם צבי הלוי

נמלאה פגימת לבנה חולנית משתקפת באגם בכפרך.
התחרה בה פנס שחפני מוסף צהב אורו.
רככה הקשיות שלבתי-חומה מתמרים בגאות
ובהשקט ובהצנע נחו כעדר קצובות על כרי הרגע.
ואילנות עטופי דממה טובה פרעו לטבל צמרתם.
זוג נעלסים מרחוק כמהלכים על מרבדי היאור השחורים.
ידעתי: פלא-חיים אורב-מלוה את צלם הנמוג.

נמחו עקבות דם נקצף על שפתי עולם משתולל
וכילד טוב ורך ירד לו לרחץ בחלקת המים.
משתעשע עולמי-ילדי, צולל ועונן פניו בחוף-מנוחות
ורגליו משכשכות על-פני נאות-המים המלטפים.

דמותי נתקה ממני וכאם ירדה המימה, צופה,
רוצעת בחיק המים הרוטט ומחבקת את בנה, את יחידה... ..

כִּינּוּת בִּיּוֹא הַפְּסָגָה

תמונה ממעונות הקיץ

מאת ז. וורבה

א

ונסרווטיבי אני מעודי, בורח מן החידושים ומכל מיני שינויים וחליפות; כשאשתי נמלכת בי לפעמים בנוגע לתבשילים לסעודת הצהריים אני מיעץ לה בפשטות: „בשלי שוב את התבשילים של אתמול!“ — „כמה משונה אתה!“ — היא נזופת בי. „כל ימיך אתה מוכן לאכול חמיצה עם תפוחי אדמה“. אבל ככה אני מטבעי. בורח מן החידושים והתמורות.

כשהתחילה עונת הקיץ ממשמשת ובאה וצריך הייתי לדאוג למקום מרגוע לשבועות מועטים פניתי בלי שום היסוסים למעון הקיץ של אשתקד. אף-על-פי שנתקבלו אצלי עשרות מכתבים מאת מעונות קיץ חדשים, מתוקנים ומשוכללים בכל מיני נוחיות: עם אגם לשחיה; עם ככר למשחק הטניס; עם תזמורת לרקודים ונשפים של מחולות; והעיקר: עם חדרים מיוחדים למשחק הקלפים, אבל אנכי בחלתי בכל אלה. בחרתי שוב את המקום הישן. כאן הכל ידוע ומחזור לי למפרע: מכיר אני את בעל-הבית ואשתו שהם אנשים נוחים ומתאמצים להנעים לאורחיהם את ימי שבתם במעונם. מכיר אני את החווה שלהם, המשתרעת בבקעה נאה, המוקפת מכל צד הרים גבנונים מכוסי יערות אורן, מפיצי ריח שרף מחייה נפשות. יודע אני את החרש המצל, ששמה אהבתי להשתטח על הדשא ולשאוף במלוא נחירי את ריחות השחת החרפים הזולפים מן האחים הקרובים והרחוקים. יודע אני את אמת-המים המתפתלת כנחש עקלתון מסביב לחווה, ואוהב אני לרחוץ במימיה הזכים והצוננים; ויודע אני שאין שם כל הפתעות בשבילי. וכך הוזה: אך ירדתי מעל המכונית ראיתי מיד כי הכל על מקומו כדאשתקד; לא נשתנה דבר. ליד השלחנות הארוכים והקצרים שבקצות הגן מצאתי את כל האורחים; רובם מכירי וידידי מדאשתקד, כלם עירומים למחצה, לשני-שלישים ולשלשה-רבעים, הכל לפי מדת ידי הרגלים, השוקים והירכים ושאר חמוקי הגוף; כלם יושבים ועוסקים במשחק-הקלפים בהתלהבות, במרץ. ונדמה לך שאלמלא היה הפעמון קורא להם לארוחות היו יכולים לשבת כאן עד הנץ החמה של יום המחרת. בקיצור: מצאתי את הכל על מקומו; לא חסר דבר.

ב

ואף-על-פי-כן הכין לי המקרה השנה הפתעה נעימה במקצת: הפתעה שהכניסה עמה קצת שינוי בחיי הבודדים בין דרי החווה: בצהרי יום אחד מימי תמוז האחרונים ירד מעל המכונית לפני אכסדרת הבית יהודי עם משפחתו; אשתו ותינוק כבן שלש. מראהו החיצוני, וביחוד תלבושתו העידו בו מיד שאין הוא טפוס רגיל מבאי מעונות הקיץ ממין זה. לא היה לבוש כתנת מקוצצת שרוולים; אף לא היה גלוי ראש ושחוף חזה כדרך הקייטנים. אלא לבוש היה חליפה כחולה, עניבה כחולה מעונבה לצוארונו הלבן; מגבעת שחורה עגולה לראשו; ובכלל אדם בעל-צורה, גבה קומה עם כרס בולטת במקצת; פניו עגולים ושמנים וקצת יהירות והכרת ערך עצמי בהליכותיו. הכרתי בו את הרב של הקהלה הקטנה שאין משכורתו מספקת לנסוע לוואודרייטש או לפורנדייל ומוכרח להסתפק בישיבת קיץ כאן בחווה. תקעתי לו כף ל"שלום-עליכם". עיני לא הטעני; אמנם רב הוא בישראל באחת הקהלות הקטנות המרובות כל כך בבר. נסיתי לדבר אתו בלשון הקדש; הוא נענה לי בלשון זו עצמה, בסגנונו של "מגלה טמירין", בלשון מסורסת ומשובשת. במשך היום הראשון נתקרבנו זה לזה והיינו שמחים כל אחד בחברתו של חברו. כי למרות לשונו הקלוקלת היו דבריו מחוכמים ומלאי ענין. בהמשך שיחתנו הראה בקיאות מרובה בספרותנו העתיקה ונשתוממתי לראות לפני אדם הלן בעומקה של הלכה ובן-בית בכל גנוזה של האגדה הישראלית העתיקה והחדשה. נתחוויר לי שאחד מטובי רבניה של פולין לפני, מאלה שידיעתם בתנ"ך מתוך המהר"ם שיף באה להם; אולם כנגד זה יש להם בקיאות עצומה בתלמוד ובאגדה. עוד צד אחד סמפתי גליתי בו: זיקה לחסידות. היה מרבה לספר ספורי מעשיות על צדיקים ורביים; ביחוד צדיקי פולין.

לשונו העברית המסורסת היוותה מעין סתירה חריפה לאישיותו המזהירה של יהודי מופלג בתורה ובחסידות זה. וכשהבעתי לו את תמהוני לתופעה מוזרה זו וטענתי כנגד רבנינו המזולזלים בלשונו הקדושה, — השתדל לצאת מן המבוכה על-ידי אחד מפתגמיו של הרבי מרופשיץ, שהיה, כידוע, עניו גדול; וכל ימיו היה מיצר על שנעשה "צדיק", אעפ"י שהיה יודע בברור, שאיננו ראוי לכך. אלא שהיה מתנצל לפני מקורביו ואמר: "אם כל הקהל הגדול הזה המבקרני בימים הגוראים; שיש ביניהם הרבה פושעי ישראל בגופם, — קוראים לעצמם "חסידים". ראוי גם אני להקרא בשם "צדיק". וככה אומר גם אני — סיים הרב — אמנם ידעתי בכתבי הקודש ובלשונו הקדושה לקוייה במקצת. אולם, אם כל בני קהלתי כאן, שרובם מחללי שבת בפרהסיה, קוראים לעצמם קהלה קדושה, ראוי גם אני להקרא בשם רב.

ג

ירא שמים גדול היה רב זה; מתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. בקש וסדרו בשבילו באולם האוכל הגדול שלחן מיוחד לסעודתו, כדי שלא יצטרך להסתכל

בנשים הערומות בשעת הסעודה. כל הימים היה נאנח על צרות ישראל; וביחוד על „שכינתא בגלותא“; על תורה ומצוות המשתכחות מישראל.

— „כשאני מסתכל בצבור גדול זה שבחוהו בשעת סעודת הצהרים — אמר אלי באחד הימים בשעת טיול ביער — ורואה אותם כשהם שקועים בזלילה וסביאה כבהמה ממש, בלי נטילת ידים וברכה בראש הסעודה ובלי ברכת המזון לאחריה — לבי מתמלא צער צורב על תרבות ישראל ההולכת ונשכחת מן הדור הצעיר שבזמננו; דור זה המתקרב בעוונותינו הרבים אל תרבות הגויים ואל מנהגיה. בוא וראה, כמה הפליגו חז"ל בקדושת שלחן הסעודה עד שקראו לו מזבח; ואת האוכל — קרבן, העולה על שלחן גבוה. והרי פרק שלם מ„פרקי האבות“ מוקדש כמעט כולו לענין זה של אנשים מישראל שישבו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה. וכל כך למה? שקדה התורה על כל אחד ואחד מישראל, שלא תטושטש, חלילה, צורתו הרוחנית, ושלא ירד למדרגת בעל חי גס הממלא כרסו לשם ספוק צרכיו הגופניים בלבד. וזהו סוד יצירת המלאכים על ידי כל ברכה וברכה שיהודי מישראל מברך על הפת ועל הכוס, שתורת החסידות מכריזה עליה השכם והכרו; הכל כדי להגביר את הרוח על החומר. אולם שלחן זה שאנו רואים כאן — מה איומה ירידתו! החומר העכור שולט בו שלטון גמור עד לידי גיוול וגועל נפש. וירידה גוררת ירידה: התגברות החומר על הרוח מביאה לידי קהות הרגש על ידי הקשחת הלב. הראית את האנשים האלה היושבים בלילי שבתות ליד השלחנות, שעליהם נרות השבת הדולקים; הם ונשיהם, — נשים אלה עצמן, שהדליקו את הנרות לפני שעה — כשהם מעשנים סיגאריות ומשחקים בקלפים, בשעה זו שאחינו מעבר לים טובעים בים של דמעות ודם ונהרגים בכל מיני מיתות משונות! ? זוהי דרגא תתאה שאליה הגיעה היהדות האמריקאית!

ד

כשהתחיל יום תשעה־באב ממשמש ובא התחילה דאגה גדולה מעיקה על לבו של יהודי זה כאבן מעמסה ממש: מה יהא על קריאת מגילת איכה, שהיא מדאורייתא? האפשר יהיה למשוך יהודים אלה, השטופים בקלפים עד כדי שכחת עצמם, — האפשר יהיה למשכם לחצי שעה לקריאת איכה? וכיצד לגשת אליהם? שאלה זו היתה מעסיקה את מוחו כל היום ולא היה יכול להסיח דעתו ממנה אף רגע.

נסיתי לפתור את הבעיה על ידי המעטת דמותה ואמרתי:

— „הרי ידעת, רבי, את השאלה העממית הידועה: מה יעשה קהל בלי

אתרוג?״

— „אין הנדון דומה לראיה: בדליכא שאני. התם הרי באמת אין אתרוג.

אבל כאן הרי יש צבור בן מאה אנשים מישראל; אלא שצבור זה התרחק מן היהדות בעוונותינו הרבים. ואנחנו, הרי מורי העם הננו ועלינו החובה הקדושה להשפיע

עליו, לפחות, לשעה זו להחזירו בתשובה. ודא עקא: השפק אוכל כעש את לבי, איני מאמין כי בצליח".

השתדלתי לנחמו: "בכל אחד ואחד מן היהודים האלה — אמרתי — מהבהב עדיין במסתרים ניצוץ יהודי שעומם תחת אפרם של חיי המציאות. בקצת דברים חמים אפשר יהיה להחיות שוב את הניצוץ ולעשותו לוחש וחי. עליך, אדוני הרב, לפנות בערב תשעה-באב, בשעת סעודת הצהרים בנאום קצר אל קהל האורחים, להסביר להם את ערך היום ולבקשם להשתתף אתנו בערב בקריאת איכה. לא נעמים עליהם דבר זה בתור חובה. גודיע להם, שהרשות בידם להסתפח אלינו או לא. ומובטחני שכלם יסתפחו".

ישרה העצה בעיני הרב. אלא שעוד מכשול אחד צריך להסיר מעל דרכנו: צריך היה לפנות בבקשה לאדוני החווה שיקדימו את הסעודה המפסקת לפחות בשעה אחת, כדי שתסתיים לפני שקיעת החמה.

נפש הרב חיתה. תקוותו לקריאת איכה בצבור התחילה קורמת עור ובשר; הוא התחיל מכין את עצמו לנאומו האנגלי שינאם בערב תשעה-באב. היה משגנו וחוזרו כל היום שלא ייכשל בו חלילה ולא יהיה לצחוק; יהודי פולני הוא והלשון האנגלית לא היתה שגורה בפיו; ותקוותנו הלכה וגברה.

הגיע ערב תשעה-באב. עולם האורחים כמנהגו נוהג. הסעודות בחדר האוכל נערכות כהלכתן יום בלי כל שינוי, שלחנות הקלפים שבכל קצות הגן תפוסים על ידי הקוביוסטוסים השונים עד אפס מקום. האגם המתפתל מסביב לחווה מלא גם היום שחיניים ושחיניות המתחרים זה עם זה במרוץ של שחייה בצירוף של הרהורי עבירה. לא נשתנה דבר. אפילו נאומו של הרב בשעת סעודת הצהרים לא עשה כמעט כל רושם על הנאספים; אף על פי שדברים חשובים ומעוררים דבר. מתוך קול רווי דמעות ספר על חורבן בית מקדשנו, על אבדן חירותנו ועל הגולה האיומה שהפכה במשך אלפים שנה את עם ישראל לצאן טבחה, אשר כל הורגיהן לא יאשמו. הוא דבר על נהרי נחלי הדם הנשפכים שם מעבר לים על המיתות המשונות שבהן נהרגים אחינו ואחיותינו שם למיליונים; וסיים בבקשה אל הגברים שבאולם להשתתף בערב בקריאת קינות ירמיהו, הנקראות זה אלפים שנה על ידי עם ישראל בכל תפוצותיו.

דומיה עמוקה שררה באולם אחרי שגמר הרב את דבריו החמים. כנראה, לא עשו הדברים על הנאספים כל רושם:

— "מה יהודי תמים זה רוצה ממנו?" — שמעתי יהודי אחד, שהיה מיסב עמי לשלחן אחד, אומר לשכנו. — הוא מבקש מאתנו לקונן עכשו במאה העשרים וכאן, בארץ אמריקה הדימוקרטית — על חורבן בית המקדש שלפני אלפים שנה! הרי עליו לדעת שאמיריקותנו קודמת ליהדותנו. ואנחנו חיים בארץ של חופש ושוויון אזרחי וחברתי; נהנים מכל זכויות האדם השונות ואין לנו כל סיבה לקונן

ולבכות. ועוד: לא לשם קינות באנו לכאן; אלא לשם מנוחה ועידוד. ואל נא יבלבל את מוחותינו בקינותיו".

שמעתי — ולבי נצבט כמו בצבת. התגברתי על עצמי שלא להכנס בווכחי סרק עם יהודי מתבולל זה. ובלבי חשבתי: הרי כמאה גברים ישנם כאן בין האורחים. האמנם לא ימצאון ביניהם אפילו שמונה צדיקים שעדיין לא סלקו את חשבוניתיהם עם יהדותם ויצטרפו אלינו בערב? מתוך נחמה זו חכיתי לערב.

ה

אולם הסעודות הענקי היה מלא מפה לפה. השלחנות השתברו כמעט מרוב מאכלי התאוה שהיו עמוסים עליהם: בשר, דגים, מרקחים ותופינים שונים — ממש כל מה שהלב חומד.

קווי השקיעה האחרונים חדרו בעד החלונות. בתוך ים של ארגמן שקעה החמה האדומה כדם, מביט אני בגלי הזוהר האדום ובמוחי עולות שורותיה הראשונות של "מגלת האש" לביאליק: "ימי הלהבות שעלו והשתרבבו מעל לגג בית המקדש הבוער באש". זכרונות מימי הילדות עולים ומדמדמים במוחי: אמי הצדקנית, ע"ה, פניה עגומים עד לידי בטי של צער עמוק, רצה מפנה לפנה כשהיא עסוקה בהכנת הסעודה המפסקת, "אטריות רחבות" בחלב, מנהג פולקלוריסטי הראוי להרשם לזכרון. כפופי ראש ועטופי אבל עמוק יושבים אנו לשלחן ואוכלים מתוך דמעות חנוקות את הסעודה הדלה, ומקנחים בביצה קשה טבולה באפר. חולצים אנו את נעלינו ונועלים נעלי לבד וצועדים כאבלים אל בית-הכנסת העטוף אפלה, ספסליו הפוכים וארון קדשו ערום. ובבית היתה אמי מכנסת את כל השכנות, היו מתיישבות על הרצפה וזקנתי, מלכה רחל ע"ה, אשה למדנית, היתה קוראת לפנייהם את ספורי "אקמצא ובר קמצא" — והבית היה מתמלא בכיות ויללות, שהיו נשמעות למרחוק, וכאן, באולם זה — כמה רחבות, כמה עושר, כמה עונג ונחת! אין אף זכר לאבל עם!

הסעודה המפסקת נגמרה. האורחים פורצים בהמון החוצה, אל האויר הצח ואל רוחות הערב החריפים. אין אף אחד מהם נזכר באבל העממי; ואין אף אחד דורש אל החדר הסמוך, ששמה נקבעה קריאת המגילה "איכה".

בחדר הסמוך ישבו ארבעה אנשים: זקן מופלג אחד כבן שמונים, חציו עבר ובטל, שהיה מטפל כל הימים בגליון של עתון יהודי לא לשם קריאה אלא כדי לגרש בו את הזבובים הטורדות; סוחר טבק אחד, מי שהיה גבאי בבית כנסת בבר, ויש לו עדיין זיקה לדברים שבקדושה, הרב ואני הקטן. הופכים אנו כמה מן הספסלים, מתיישבים עליהם, חולצים את נעלינו ומחכים לשאר האורחים שיצטרפו למנין. כרבע שעה עובר. הכוכבים הראשונים נראים באופק. האופל מתגבר. — אולם עדיין לא נוסף אף איש אחד. פני הרב מתכסים צער עמוק. עוברים עוד כמה רגעים. עצבינו מתמתחים עד לידי התפקעות מתוך צפייה לשוא. אנו מחליטים

לצאת ולהכניס כמה יהודים בעל כרחם. נכנסים אנו אל חדר הסעודות הגדול, שמשם נשמעו קולות אנשים מדברים בהתלהבות. פתחנו את הדלת — והמחזה הרגיל נגלה לפנינו: כעשרים וחמשה איש מסובים אל השלחן וביד האחד מחזור של קלפים שהוא מקלקל בין אצבעותיו מוכן לחלקם בין החברים למשחק. כנדהמים עצמנו רגע. לא האמנו למראה עינינו. האמנם ככה ירדנו פלאים! איש ממנו לא מצא את הדברים הנכונים ברגע זה לעוכרי ישראל אלה. הראשון התעודד הרב:

— „האמנם ככה הניצוץ האלוהי האחרון בנפשכם הישראלית? הניחו מיד את קלפיכם והכנסו אתנו ותצטרפו למנין למקרא איכה!“
 — „מי שמך? — התחצף אחד המשחקים, טפוס של יהודי מתחכם, היודע להתלוצץ בקדשי האומה — הגז לנו עם שטויותיכם! מה הועלתם בקינותיכם זה אלפיים שנה!?“

— „לא עת לי עתה להתווכח אתך! בשעה זו רק אחת אבקש: הצטרפי למנין כדי שנוכל לקרוא איכה בצבור; ומחר נתווכח!“
 — „אולם — קרא השני — מה בצע אם נכנס וראשינו מגולים? הרי כפות אין לנו וגם את מגבעותינו השארנו בביתנו!“

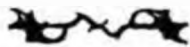
לרגע נסתתמו טענותינו. ראינו סכנה לכל הענין שיתבטל. אולם כאן באה לנו עזרה ממקום שלא פללנו כלל: אחד מן המשחקים עצמם הודקף פתאום מתוך החבורה, בלי אומר ודברים הוציא מטפחתו מכיסו, ענב ארבע עניבות בכל ארבע כנפותיה, עשאה כעין כפה וחבשה לראשו, כשארבע זנבותיה מזדקרות לכל ארבעת צעות ראשו, שתיים בפדחתו ושתיים בגבחתו, ופנה אל חבריו הקוביוסטוסים:

— „הרי לכם כפה ואל נא תשתמטו! קומו ונעשה את רצון הרב!“
 דוגמת החבר ודבריו שנאמרו מתוך החלטה גמורה השפיעו על כל בני החבורה; וששה מהם פרשו ונכנסו אתנו אל החדר הסמוך והמנין נתמלא.

1

תפלת ערבית נגמרה. הרב התיישב על שרפרף קטן ונמוך, פתח את ספר התנ"ך והתחיל בקריאת איכה בנגון המסורתי העגום והמשמים. אך קרא את הפסוק הראשון ויבבות עמומות התחילו חונקות את גרונו, יבבות שהלכו והתגברו מפסוק לפסוק. כעבור רגעים מעטים ויללה רמה התפרצה מפיו. ארשת של צער עמוק נתרשמה גם על פני הנאספים. אחרי הפסקה קצרה, אחרי שהבליג על יללתו המשיך הרב בקריאתו. הדומיה בחדר נתעמקה, כל אחד מן הנאספים כאילו צלל במחשבותיו ובזכרונותיו מימי הילדות. מצב רוח של אבלות עממית אמתית השתרר בחדר. הנה גמר הרב את הפרק הראשון: „כי רבות אנחותי ולבי דוי“, והמשיך בלי הפסק את תחילת הפרק השני: „איכה יעיב באפו את בת ציון“, והדממה בחדר עמוקה עד לידע עצירת נשימה.

לאט-לאט התחילו הנאספים לשים מטפחותיהם לעיניהם, וכשהגיע הרב לפסוק „למה לנצח תשכחנו“ והתחיל גועה בבכיה בכה „הקהל“ אחריו...
 ובלבי אמרתי: אכן לא כבה הניצוץ היהודי...

רשימות וסקירות

בין הזמנים

להביא לעולם שפע כזה, שכל גבורי המל-
חמה עם הרצח והגזל שלהם יהיו מיותרים
לגמרי.

מה מביא השלום בכנפינו לעם ישראל?
מטבע ליצני הדור ללעוג לשאלה זו ולומר שהיא שוביניסטית ואנוכיית. דבר זה מראה רק על גשמתם העבדותית והגאותנית גם יחד של „בני-חם” אלו שאינם חושבים את עצמם לאנשים בדומה לאחרים. ישנם כאלה הכופרים לגמרי בעיקר של קיום עם ישראל בעולם. כל עמי העולם מודים שהיהוֹרֵ דים הם עם, אולם אי-אלו חברים של „הועד לדיוואאינים” אינם רוצים להודות ולהכיר בזה. זה מזכירנו את ההלצה הידועה: מהו שכל הישר? דעתו של הרוב הגדול. ומהו שגעון? דעתו של היחיד. קומץ של יהודים פתו את עצמם ורוצים לפתות גם את כל העולם, שהם אינם משתייכים לעם היהודי. זהו פשוט מין שגעון. העם היהודי מתקיים זה כארבעת אלפים שנה ומוכר בתור עם מכל העולם כולה, מאוהבים וְאֹמְאוֹיְבִים. אפילו ברגסון עם „עם-העברים” (היברו גיישון) שלו, לא יוכל לרמות שום איש, משום שכל בר-דעת לא יאמין, שיהודי-המזרח שעברו את האוקינוס האטלנטי או את תעלת לאמאנז

ימי הרת קילום
המאורעות הגדולים שאירעו בחודש האחרון התח דרכים חדשות בדברי ימי האנושיות, שסבלה בשנים האחרונות מירידה גוראה בכוחותיה החמריים והרוחניים. ראשית נוצחו לגמרי המלכויות הפשיסטיות, שהרסו את המוסר האנושי והרעילו בפראותם ובקני-בליותם גם עמים רבים אחרים. שנית נצחה באנגליה גופה מפלגת-העבודה ושללה לזמן את כוחם של הריאקציוניים האימפריאליסטים, שבנו את המדיניות שלהם על נצולם של עמי המושבות ועל הפרעת כל מיני קדמה, בארצם הם ובכל העולם כולו. במקום ה„סור ריכ” תפסו בידיהם את רסן הממשלה סוציאליסטים פרוגרסיבים בלתי-קיצוניים, הרוצים לבנות את מדיניותם לא על רשעות ונצול, אלא על עבודה משותפת ועזרת-אחים בדרך שלום. שלישיית רכשה האנושות הדימוקרטית, הודות לחקירותיהם של בעלי-המדע, כוחות בלתי מוגבלים על ידי התחלקות האטמים הנכספת זה מימים רבים. בקרב הימים יקלו הכוחות החדשים את חיי האנושות כולה, אולם לעת-עתה הם גותנים לממלכות הדימוקרטיות את העו והאיל לשרש אחרי כל מלכות הרשעה הרוצה להתחיל מחדש מעשה רצח ונזול. הפצצה האטומית הפסיקה כבר את מלחמת העולם שארכה שש שנים רצופות, והיא יכולה להביא גם את השלום המתמיד לעולם, שנתקפל ונתקטן בעטים של האוירונות, רדיו, סלגרף וטלפון. כוחות-האסם יכולים גם

דבר היהודים האומללים המעיטו לחשוב. החיילים היהודים ורבניהם הצבאיים, היחידים שנתנה להם דריסת הרגל במחנות הריכוז, התחילו להריץ מכתבים נוראים על המון ועל שאר התנאים במחנות ההסגר, על התחלואים והתמותה הנוראה. שלשה חודשים עברו עד שלסוף באה עזרה מצד ההסתדרויות היהודיות. העתונות עברה בשתיקה על השערוריה. רק עכשיו יצא ה"ניו יורק טיימס" בשורה של מאמרים על מחנות הריכוז. רוצים לתפות על הפשע ומספרים על עמודים שלמים שעכשיו אחוזו כבר באמצעים הגונים. אבל הם אחרו את המועד, משום שרביע מהניצולים כבר מתו מיום השחרור עד עתה. עכשיו כעבור ארבעה ירחים הורשה גם ה"דזשוינט" לבוא למחנות, והוא מספר לנו נסים ונפלאות על עבודתו ומפעליו. אולם עזרתו באה באחר זמן וממילא גם במדה זעומה, משום שאין לאל ידה של חברת הצדקה פרטית להלחם באסון גדול שכזה, וחברת הצדקה של ה"דזשוינט" אינה צריכה לגמרי להתהלל ולקבל על עצמה ליצור ולתקן הכל באמצעים המוגבלים. היא אינה צריכה להחליש את אחריותן של הממלכתות, של "אונגרא" ושל הצלב האדום. ולהתלשש כזו גורמים אמררי ההתפארות ב"טימס" ובעתונים אחרים.

צריך לקחת שכעת יקבלו היהודים שבמחנות הריכוז די מזון ומלבושים, והתמותה השבועית של עשרים למאה, כבמחנות ברגן ולינדן, תמטע בהרבה. אבל מה יהא גורלה של שארית הפליטה בעתיד? כמעט מחצית השרידים הם משוללי אזרחות, השאר הם מחוסרי בית, ואין להם לאן ללכת, וכשאווה יהודי שב לפולניה, לסלובקיה או להונגריה, מיד מתנפלים עליו הפאשיסטים הרשעים. הדירקטור של הוועד הבינ-ממלכתי היה מוכרח משום זה להחליט, שכמעט כל היהודים שבמחנות ההסגר רוצים לנסוע "לארץ מוחלטת אחת". שהארץ ההיא היא ארץ ישראל, על זה עבר הדירקטור הפקח בשתיקה. ועל זה עוברים בשתיקה גם הרבה כתיבים המתארים את החיים היפים האידיאליים במחנות הריכוז — ממש קנוניה של שחיקה.

פסקו כבר מהיות "עבריים" (היברוס). משגעו גם של יהודי ברלין המתמרים לאשכנזים או יהודי בלטימור המתמרים לאמריקאים רוצה ברגסון להכיר רק החצי, ואינו מבין שמשוגע למחצה אין משמעותו בעל-שכל בריא למחצה. ובכן הורא קושיא לדוכתא — מה מביא השלום לעם ישראל כולו, לה"עבריים" וליהודים הפשוטים, האירופיים, האמריקאים, האסיים והאפריקאים, מאחר שאנו חושבים שגורלם מהדקם להטיבה אחת, ואף אחד מהם אינו יכול להשתחרר ממנו. את זה הוכיחו כבר האנוסים בספרד, המתבוללים באירופה, והרפורמיים באמריקה. ודאי יביא השלום הביתה, שלמים או פצועים, את המיליון של החיילים היהודים שנשארו עדיין בצבאות שונים. זוהי בטח שמחה גדולה לנו היהודים. כמו לכל האורחים של הממלכות המאוחדות. אולם חוץ מהאבדות מבין המיליון וחצי של החיילים היהודים, עלינו לבכות עוד את מותם של חמשה-ששה מיליונים נפשות מישראל, שנרצחו על ידי האשכנזים ועוזריהם. אלפים שנה ישבו היהודים באירופה הדרומית והתריכונית, והיו ממנהיגי התרבות האנושית, וכעת אבדו כמעט כליל. השרידים הם דוויים וסחורפים ללא מחסה ומגן. שמחת השלום הועמה ליהודים על ידי הכליון החרוץ שבא על שליש מעמנו. ולא על שדה הקרב אלא בכבשונות האש, במהמורות ובפחתים, במחנות הריכוז ובתארי הרעל. בחגיגת השלום אנו בוכים על שבר עמנו, ומתוך הבכי נשמע גם קולם של כל אלו היהודים, הרוצים להתחבא תחת המסך וחס של עבדות וחוקים.

גורל היהודים השרידים באירופה

המאוחדים בתחילת מאי את אשכנזי הצבאות

כנו, חשבו היהודים המעונים למות במחנות הריכוז, אותם מאת אלף היהודים שנשארו לפליטה מששת המיליונים, שהם כבר נצלו. גם אנחנו באמריקה חשבנו ככה. אולם מאז כבר עברו זה כארבעה חודשים, את מחנות הריכוז עם קרבותיהם צלמו וסרטו, אבל על

אנטישמיים. מחמת האנטי־ציוניות והאנטי־שמיות ששותרשו במניסטריון למושבות, אין לקחת כמעט לישועות בשביל ארץ ישראל אפילו בשעת השלטון של הממשלה החדשה. נחוצה איוו כפיה מחוץ. מההנהלה הציונית בלונדון אי אפשר לחכות למדיניות ממשית. ראשית הרי היא שרה במשך עשרים וחמש שנה רצופות את ה"מהיפית" שלה, ואינה מסוגלת לצאת בעצמה גג ה"פריץ" — יהיה מי שיהיה, מקדולנד, טשמברלין, טשויירטשיל או אטלי. שנית נתרקנה ההנהלה בלונדון כל כך מכוחות חושים, ועמידתה כל כך דלה, עד שכמעט אי־אפשר לקחת שתעשה איווה צעד נועז. האפשרות היחידה היא כפיה על המעצמה האנגלית מחוץ, מהממשלה האמריקאית או הרוסית.

היזמה של הנשיא טרומאן
 בימתו של הנשיא טרומאן הוצאה שא־לת הציונות מפינת

הנשיה. בפוסטדאם עורר הנשיא את שאלת החיים שלנו ודבר בפעם הראשונה ארותה עם טשויירטשיל, ואחר כך עם נשיא־המניסטרים החדש אטלי. הוא דרש להרשות את הגירת היהודים לארץ ישראל לפי אפשרות הקליטה של הארץ. הוא דבר עמהם גם על עתידה המדיני של ארץ ישראל. התשובה שנתנו על זה המניסטרים האנגלים אינה ידועה לנו, אולם מגילוי־הדעת של הנשיא ברור הוא שלא היתה שלילית. בכל אופן נתבטלה גקודת־ההשקפה הקודמת של אנגליה, שאין להתערב בעניני ארץ־ישראל, כאלו היתה מושבה אנגלית ולא ארץ־מנדטית. היחידים שהתערבו ער היום בחוקה בעניני ארץ ישראל, הגם שלא היתה להם שום זכות על זה, היו חברי הליגה הערבית, שנוצרה ונבנתה על ידי אנגליה, והיא נתמכת בסכומים אנגלים גדולים, או יותר גכון באופן אי־ישר על ידי המוסד של "ההש־אלה" — והחכרה, כלומר על ידי ממוגם של משלמי המס האמריקאים. היחס הפסיבי הקר־דם של אמריקה למעשיה־תפתועים בארץ יש־ראל היה אי־מובן לגמרי. רבים מסבירים שוֹר־

ההבטחות היפות והמצויאות המציבה
 באמריקה הבי־סיתו נאמנה הנשיא רוזבלט בשעתו. שתי המפלגות הפוליטיות, רוב הסרנטורים וחבריה־הקונגרס וכמעט כל הגוברנטר־רים, לאפשר הגירה חפשית ליהודים לארץ ישראל, ואפילו ליצור שם מדינה יהודית. באניגליה נתנה מפלגת־העבודה לפני הבחירות הבי־סחות עוד יותר גדולות. עכשיו נחלו המדינות המאוחדות נצחון גמור על הפשיסטים, יש להם הכח והיכולת לסדר את העולם לפי עיקרונני היושר והצדק, ועליהם מוסלת גם החובה לסייע ליהודים, שסבלו באופן נורא כל כך מהשונא. הגיעה השעה ל־מש ולבצע את כל ההבטחות היפות ואת כל הדברים המת־קים של אהדה, והמצוקה הנוראה של מאת אלף היהודים מעוני כחנות־ההסגר אינה גר־נתת פשוט לדחות את העברתם לביתם, היינו לארץ ישראל. השאלה הנוחקה כבר הובאה לתשומת לבו של מפלגת־הממשלה בפרלמנט האנגלי, אבל שום תשובה ברורה לא נתנה עדין מראש־המניסטורים אטלי, ממניסטר החיצון בחין, וממניסטר־למושבות האל. הם יראים לנגוע בשאלה זו ולשנות ממטבע הפוליטיקה של טשמברלין וטשויירטשיל, שהיתה מבוססת על יחסים ידידותיים לכוחות החשכים של הפיאודליות והאדיקות הערביות. ודאי לא יחקו המנהיגים האינדואיים של ממשלת־העבור־דה את המנהיגים הקודמים להם כרמוי מקד־גל, בנו מלקולם, או לורד פנסגבי, שנתנו יד חפשית לגבורי הפרעות הערבים, אבל לעומת זה אין להם העזו לשנות את הפוליטיקה הקר־דמת של פנאיסלמיות וראקציוניות. הממשלה החדשה מהססת ומסרבת גם לבער אחרי הפקר־דים הפשיסטים שנצטברו ונתרבו בארץ יש־אל. עוד לפני שבועים נתפרסמה על ידי הוד־רקסור לתרבות בארץ ישראל הזמנה למורים בבתי הספר הבינונים מטעם הממשלה אשר בירושלים, ושם כתוב מפורש שהמועמדים לא יהיו מורע היהודים, ולא יהיו להם יודים מבין היהודים. זאת אומרת, שלמשרות ממ־שלחיות, ששלשה רבעים מהוצאותיהן משתל־מים בממוגם של ישראל, יכולים להתקבל רק

תפקידם של הציונים האמריקאים

אִיאֶפֶשֶׁר לומר שהציונים האמריקאים מלאו תפקיד גדול בסיוע היהודים האירופיים בשעת החירום. אפילו הישוב הקטן והמסכן בארץ ישראל פעל הרבה יותר להצלתם של יהודי פולין, רומניה והונגריה. דבר זה יכל להאמר גם בנוגע למפעלם המדיני של הציונים האמריקאים. בשלש השנים הראשונות, מהספר הלבן עד האסון ב"סטרווא", שרר שקט גמור במחנה הציונים. לא רצו להפריע את הפריץ האנגלי החולה, ורק קשקשו בקופסה כדי לרפא את המכות שהוכיחו מידי הפריץ. רק בשנת 1944 קמה ונהיתה עבודה מדינית אמיתית בהנהלתו הגמרצה של מנהיג הועד הציוני לשעת חירום, אבא הלל סילבר. אולם זה לא מצא חן בעיני בעלי ה"מהיפית" בלר גדון, והאופורטוניסטים בניו יורק. מצאו נימה בסילבר ודחוהו ממשמרתו. אבל אחר כך, הודות למחאתו הנמרצה של הקהל, החזירו שוב את סילבר לנשיאות, בתור המנהיג המדיני, ובתקוות חדשות ובתכנית מדינית חריפה וסעו הצירים האמריקאים ללונדון.

הועידה הציונית העולמית בלונדון

מאיוגוסט 1939 לא נתקיים כל קונגרס או ועידה של ועד הפועל הציוני. בעסיה של המלחמה שררו בציוניות שלטון טוטלי ותרדמה מדינית. עם השלום באירופה באה הנתיחות לאספה ציונית, שנקראה סוף כל סוף. ברם, בכדי להקטין את האופוזיציה של הציונים האמריקאים נתנו להם מתחלה את הזכות לשלוח רק שנים עשר צירים. אף על פי כן עלה בידם, בתור תוצאה מאי־שביעות רצונם מההנהלה הישנה להכניס בה חברים חדשים ובראשם את אבא הלל סילבר. התנגדות חזקה, פרצה גם נגד ה"ר" חייצמן והמדיניות הפטריוטית שלו, אבל סוף סוף באו לעמק השחה להשאירו על כס־המנייה. המהפכה השלמה שבאה באנגליה על ידי הנצחון הגדול של מפלגת־העבודה פעלה הרבה להשקיט את הרוחות באופוזיציה הציונית. שכחו לגמרי, על דבר מחאות חריפות

הי תוצאה מהבטחתו של הנשיא רוזבלט לבלי התערב בעניני החלק המזרחי של היים התיכון. הבטחה כזו קבל טשורטשיל גם מסטאר לין, ובשכר זה נתן לו את כל הבלקנים חוץ מיוון, היינו את רומניה, בולגריה, יוגוסלביה והונגריה. לפיכך לא היתה שום התערבות משום צד בשעה שאנגליה כבשה את סוריה והתקיפה את היונים, ובשעה שכבשה רוסיה את יתר עמיהבלקנים. רוזבלט טרב גם להתערב אף בעניני היהודים בארץ ישראל עד שתגמר המלחמה. אחרי השלום בטל החווה הישן. אנגליה ואמריקה התערבו ביד חזקה בעניני בולגריה והונגריה, והנשיא טרומאן התערב בעניני הספר־הלבן בארץ ישראל. זהו מפעל גדול היכול להוציא את הציוניות מפנת הקפאון והנשיה, שלתוכה נלחצה זה שנים רבות.

המשגה של הנשיא טרומאן

אין לנו לעבור בשתיקה על הנקודה השחורה שהיתה בהצהרתו החשובה של הנשיא טרומאן, והיכולה להביא לידי קשיים וסבוכים. בסוף הצהרתו הביע הנשיא שהיהודים והערבים צריכים לבוא לעמק־השחה בדרך־שלום, ושארמיקה אינה נכונה לשלוח חצי מיליון חיילים לארץ ישראל. אימרה זו אינה מובנת לחלוטין, משום שבאמת אין כל צורך לשלוח לשם אפילו חייל אחד, ודי יהיה רק בדבור אחד. מהממשלה האמריקאית, כמו שנעשה בעניני בולגריה ורומניה, שהיושר הותקף שם על ידי כוחות יותר חזקים מהכוחות החשכים של הפיאודלים הערבים. אימרה זו שנורקה מתוך אי־זהירות מפי הנשיא, ושהיא, כנראה, תוצאה מהידיעות המזויפות שבאו מאנגליה, יכולה לגרות את הכוחות החשכים במזרח, המתציבים נגד כל קו אור וכל צעד של קדמה. אולם סוף סוף ברור הוא שהנשיא טרומאן רוצה לעזור לנו, ושהוא הרס כבר את הקנוניה של שתיקה, ששררה בטיהרן, במוסקבה וביאלטה. הפוליטיקה של התבוללות רק ביחס לארץ ישראל לא תהיה לה תקומה להבא. הצעדים העתידים תלויים הרבה במרצם של הציונים האמריקאים.

להכניס שינויים בכל ההנהלה, אבל דבר זה לא נעשה בוועידה הלונדונית.

השלום החולני אחרי סכסוכים ארוכים בלונדון החליטה הועד

דה הציונית העולמית להשאיר את הד"ר חייצמן על יד הגה המנהיגות ולחזק את הועד הפועל בחברים אמריקאים חדשים. הצירים נסעו לביתם בשלום ואבא הלל סילבר הפשיל כבר את שרוליו על ידיו החזקות בכדי להתחיל בעבודה חדשה וגדולה בושינגטון, בשעה גורלית זו בדברי ימי ישראל. אולם אך שבו האמריקאים לביתם, ובלונדון נתקמה קנוניה חדשה. השריונים מבין פטריוטי אנגליה ואופורטוניסטים אחדים קראו לישיבת ההנהלה הציונית, ונמנו וגמרו לסגור את לשכת הועד הציוני לשעת חרום בושינגטון, ולפתוח שם משרד של הועד הפועל העולמי. במלים אחרות משמעו של הדבר הוא, לאסור על הציונים האמריקאים כל עבודה מדינית בושינגטון ולהניח את זה אך ורק בידי הנציג האירופי נחום גולדמן, וזויה מהפכה דיקטטורית שלמה. למרות ההונחה וההתרשלות המדינית הגדולה שבינונו, ספק גדול הוא אם מהפכה כזו תצלח. הזמן שבו אפשר היה על ידי סכסוכים ואינטריגות לדחוף את ברנדייס ולדחות הצדה את ההסתדרות האמריקאית, כבר חלף ועבר, ולפיכך יצטרכו הפטריוטים האנגלים-היהודים להכנע, ולשים קץ לדיקטטורה ולאנטריגות הפנימיות.

ל. בירותי

נגד הפוליטיקה האנגלית הקודמת. זה היה בטח משה גדול. לעבור בשתיקה על כל הפוליטיקה האי-חוקית והברברית, שהפריעה בעד הצלת מאות אלפים נפשות מישראל — זהו דבר אוילי ומסוכן. בזה אבדנו בידיים את דעת-הקהל באנגליה, ועוד כסינו על פשעיה של ממשלת ארץ ישראל. פטריוטי-אנגליה והארפורטוניסטים משלנו כסו על הדם השפוף בשביל פשרות מדיניות שלא לצורך. הם לא רצו לגנוע במיניסטרס |ממפלגת-העבודה, שהשתתפו גם כן בקבינט הקודם של שויר טייל. וכך אנה המקרה, שהועידה הציונית העולמית הראשונה עברה בשתיקה על פשעיהם של רבים שעזרו להיטלר להביא כליה על עם ישראל.

הפשרה השניה היתה להשאיר במשרת המנהיגות המדינית האמתית את הד"ר חייצמן, הנוטה לפשרות עם אנגליה, בשעה שכל המדיניות שלנו צריכה להיות מבוססת על הריישה להוציא את ארץ ישראל משלטונה של אנגליה האימפריאליסטית. איננו יודעים עדיין אם המיניסטרס של העובדים בחוץ והאל יהיו טובים יותר מהמיניסטרס הסוציאליסטים הקודמים בקדוגלד ולורד פאספילד (סידני וועב). ואם גם יהיו אהודים לציונות יותר מחבריהם הקודמים, גם אז יצטרכו לכפיה מן החוץ, בכדי להלחם נגד האנטי-ציונים אפילו במפלגתם הם. הכוח הכי גדול שבעולם נהגו עתה בידי ממשלת ארצות הברית, וכובדהמשקל של שארית ישראל, הן מהצד המדיני והן מהצד הכלכלי, גם הוא נהגו עתה באמריקה, ולפיכך צריך היה

מכתבים מן המולדת

א.

הסיכויים הפיננסיים להגברת המפעל הלאומי

הוכח, כי הקפיטאל הוא הקובע את מידת הקליטה של המולדת לעליות הבאות ועוד הצביי המתפשט עשוי זהב. הוא יוצר אפס-ריות חדשות של קיום ופריון, של פיתוח ויצירה, ומגדיל את השטח המצומצם על ידי אינטנסיביות הפעולה והרחבתה. ולפיכך שעת קיבוץ אחינו הנידחים והגהרטים מאירוסה

אחת השאלות הראשיות המעסיקות את מנהיגי הישוב בתקופת-המעבר הזאת ממאמץ-המלחמה לפעולות-שלום היא — ס פ ק ת ה ו ן להמשך הבנייה המולדתית באפי-רברבי. כידוע, עומד בניין הארץ על שני דברים, על הכסף ועל העבודה, והראשון הוא הסולל את הדרך לשני. ולא עוד אלא שכבר

דורשת להרחיב את המפעלים הקיימים ולהקים חדשים, להמציא מקורות-מחיה גדולים וחד-שים מתוך פיתוח תגובת האדמה ותוצרת החרושת. וכל אלה מזקיקים אותנו לסכומים עצומים, העולים בהרבה על השגות העבר ומתקרבים לממדים של „תקציב ממלכתי“.

מיפקד ההון העצמי של הישוב כעת והסך כויים לקאפיטאליזצור מן החוץ בעתיד מביאים אותנו בדרך כלל למסקנות טובות ואופטי-מיות. המלחמה הפתיה אמנם לפי שעה במידה לא מעטה את ערך הכסף, אבל הגדילה פי כמה את כמותו המזומנה, המונחת כיום ברובה במצב של בטלה ומצפה לשימוש פורה ומועיל. בשנת 1939 היו מופקדות בבנקים של הארץ עשרים מיליון לא"י, ומהן ניתנו בהלוואות של אשראי י"ד מיליון, היינו כשבעים אחוז; ועתה עולים פקדונות הבנקים לע"ה מיליון לא"י, והאשראי שלהם הוא י"ס מיליון לא"י, היינו רק כ"ד אחוזים. בתנאי שעת-החירום נהגו המלוים זהירות בניתנת הלוואות, והלחים התרחקו מסיכונים יתרים. ביחוד קפאה תנועת הבניה, הצינור הראשי דמחזור הכספים. ואף על פי כן עשו הבנקים המבוססים עסקים טובים בערך, והם מוכנים כעת לקראת תפקידי העתיד. מאזנו של הבנק הלאומי „אפ"ק“ („אנגלו-פלישטינה קומפני“) לשנת 1944 הוא חיובי ומעודד. פקדונותיו עלו על ל"ו מיליון לא"י, והוא נתן אשראי בנול ושלם חמשה אחוזים רוחים נקיים ופטורים ממש-הכנסה לבעלי מגיותיו. „אפ"ק“ נוסד לפני מ"ג שנה, ובמשך זמן קיומו הארוך רכש לו לגמרי את אמון הקהל, הקים לו בניין מפואר בטבור העיר ונעשה מעין „בנק ממלכתי“ של הבית הלאומי. הונו העצמי מגיע אמנם רק למיליון ומאה אלף לא"י, אבל עשרות מיליוני הלא"י, כדי מחצית כל פקדונות הארץ, שזרמו לקופתו, נתנו לו ביסחון ויכולת-פעולה בקנה-מידה גדול. רוב כספו שמור בניירות-הערך של הממשלה בלונדון, וכאן בארץ הוא גותן אשראי בזהירות הרושה וממציא סעד לכמה מפעלים פיננ-סיים שיש בהם תועלת וברכה לישוב. „אפ"ק“ משתתף בחברות העזר „אוצר לתעשייה“

השדודה והחרבה לארץ-אבות היא קודם כל שעת בדיקת היכולת הכספית להגברת מפעלנו הלאומי.

בנין הבית הלאומי ניוון, כידוע, בתקופותיו הראשונות בעיקר מייבוא, באימפורט של ערכין בסחורות ובהון. הכנסת המרכולת מחוץ-לארץ היתה קרובה בימי השלום לפי סכומי מחירה למחצית ההכנסה הלאומית השנ-תית של הארץ כולה, וזרם הון היהודי מן החוץ עלה על ההסכונות השנתיים של הישוב. בתקופת המלחמה נחלש, כמובן, בהרבה זרם זה של הון-חוץ, אבל במקומו בא בשפע הון ממלכתי פנימי. א"י היתה קרובה לחיות, נחשבה ל„עורף“ סמוך, וכעומדת במרכז ים-התיכון; האחוז להבות הקרב שימשה כמקום חנייה ומעבר לחיילות והכנסת ציוד וייצור מלחמתי. הישוב העברי השתתף בכל מרצו ויוזמו בפעולה רחבה ורב-תעופים זו, שעלתה, כפי השערה, במאה מיליון לא"י. ומעז יצא מתוק. נתפתחה התעשייה, נתבצרה החקלאות, כל הכוחות הפרודוקטיביים וכל הידיעות המקצועיות באו לידי תנועה ושימוש, ודופק העפל ויצירה פעם בכל עוון. אולם עם התקרב השלום הלכו ופחתו ההזמנות של הממשלה, נצטמצמו הפעולות, וכבר לא רחוק היום שבו יפנה ההון הממלכתי את מקומו לקפיטאל האירחי בכלכלת הארץ. ולפיכך הגיעה שעת סיכומים ומאזנים לכוחותינו הפינאנסיים העצ-מיים וניחושים לסיכויי הזרמת הון-חוץ אל הבית הלאומי, למען דעת עד כמה יהיה ביכל-תנו לכסות את ההוצאות המרובות של צרכי זמן-המעבר ועד כמה תשיג ידנו לממן את ההעפלה המקוהה על העליה והבגין. גלוי וברור, כי בשש שנות המלחמה חלה אמורטיזציה גר-כת בכל כלי-הייצור שלנו, נתיישנו, נתרפטו והיפתחו מרוב שימוש מאומץ המכשירים והמכונות של החקלאות, התעשייה והתחבורה, מלבד חידושי הטכניקה שנוספו בתקופה זו; ויש צורך תכוף ודחוף להחליף ולחדש חלק גדול מן האינבנטאר הלאומי שלנו לקראת ימי הפעולה והשיגשוג הממששים ובאים. כמו כן אין ספק, כי העסקת המוני העולים והפליטים, העתידיים להגיע בקרוב אל חופינו,

שונות בסך פ"ד אלף לא"י, ובמשך זמן קיומה נתנה הלהאות לקיבוצים, לקבוצות ולמושבי-עובדים, על פי רוב בריבית של ארבעה אחוזים, בסכום של 862.000 לא"י; חלק מן הכסף כבר הוחזר, ועדיין נשאר חוב של 360.000 לא"י. מעין "פאוא" הם גם המוסדות השיתופיים לאשראי שבביל צרכי העובדים החקלאיים "גיר" "כור" ו"מקורות", וניירות-הערך שלהם זכו בזמן האחרון לעלייה קלה בבורסה שבתל-אביב. כדאי לציין בכלל, כי הקואופרציה האשראית של הפועלים, שלא הגיעה להתפתחות ניכרת אפילו באירופה, גדלה בארץ במשך עשרים שנות קיומה והיתה לכלי מחזיק ברכה מרובה לעמל הפרודוקטיבי. היא מונה כעת כ"ח אלף חברים, ועשרים הקופות שלה נותנות הלוואות לשיכון, למשקי-עור ועוד. הונה העצמי הוא 155.000 לא"י, והפקודות השמורים בקופתה הגיעו בערך לשני מיליונים וחצי לא"י. כמו כן יש להזכיר את החברות "טפחות" לאשראי במשכנתאות ו"ביצור" למימון עבודות ציבוריות. חסכונות גדולים וקטנים מצויים כעת בכל שדרות הישוב, והם מושקעים במידה הגונה בניירות-הערך של איגודים כספיים ופירמות פיננסיות שונות. בבורסה התל-אביבית חוזרים ועוברים כיום לסוחר כארבעים סוגים של ניירות כאלה, העולים ויורדים בטולם השערים והקורסים.

צינורות פיננסיים חשובים, העתירים למלא תפקיד ניכר במימון מפעלנו הלאומי המוגדל, הן ה ע י ר י ו ת ו ח ב ר ו ת ה ב י ס ו ח. תקציבן של כל עיריות הארץ יעלה השנה, לפי השערה, לארבעה מיליון לא"י, כי הן יוצאות מעט מעט מחוגם הצר של התפקידים המוניציפאליים הקבועים ומתחילות לעסוק גם בעניינים סוציאליים רחבים כשיכון, חינוך, עזרה לעניים ועוד. תכניתה של עיריית תל-אביב, הערוכה לכמה שנים, כוללת כמה עבודות ציבוריות של בנייה ושיפור בתקציב של שבעה וחצי מיליון לא"י; ובדרך זו בצורה מוקטנת עתידות ללכת גם שאר העיריות והמועצות המקומיות שלנו. כמוכן, לא יספיקו המסים וההכנסות לכסות את כל ההוצאות הללו, והממשלה הבטיחה

ו"אוצר לחקלאות", שנוסדו בשנת 1944, בהון של שלש מאות אלף לא"י, ובקונסורציום חדש של בגקים לשם מתן הלוואות למועד אריך בארבע מאות אלף לא"י. הקונסורציום עוסק גם באמיסיה, בהוצאת ניירות-ערך משלה, ובהפצת ניירות-הערך של פירמות תעשייתיות ומסחריות המתפתחות והולכות בשלהי המלחמה. כמו כן מוקמה כעת בעזרת "אפ"ק" חברה נאמנות להשקעות, שמטרתה העיקרית היא ימשוך הון מחו"ל להשקעה במפעלים כריידיים ובטוחים העתידיים לקום בארץ עם התחדשות פעולות-השלום. החברה תוציא מניות רגילות במאה אלף לא"י, מניות-בכורה במאתים אלף לא"י ואגרות-חוב בשלש מאות אלף לא"י בריבית של ארבעה אחוזים, רוח הגון לפי הקורס העולמי. "אפ"ק" עומד הכן לסייע גם לבנק האפופיקאי, כשתתגבר הדרישה להלוואות במשכנתאות עם חידוש תנועת הבנין בארץ. אחרי הפעולות השונות של "אפ"ק", שיש בהן כשום התחלה לעסקנות סינכית גדולה לעתיד, גמר את השנה החולפת בירח יקי של קב"נ אלף לא"י.

אם נסקור את שאר המוסדות הממזנים שנתפתחו בארץ בתקופה האחרונה, נמצא רשת מוכנה וזווכה של מקורות כספיים נאכנים, העשויים לפרנס את הבנייה המולדתית בגידולה. כבוד המון הבגקים הבדויים והקטנים, הצינוריים והפרטיים, שצ"ו בנידודי שעת-החירום ויצאו מחוסנים ומגודלים מבתחילה, מהראוי להזכיר כמה מוסדות מיוחדים לאשראי שיש בהם מן היומה הלאומית והסוציאלית והעלולים להיות למכשירים פיננסיים פעילים וגמישים לפי צרכי העתיד. החברה הארץ ישראלית להתיישבות חקלאית בע"מ ("פאוא"), שנוסדה על ידי הסוכנות היהודית לא"י בשנת 1936 וקרן-היסוד השקיעה בה 230.000 לא"י, הוציאה כבר שהי אמיסיות של אגרות-חוב בסך 315.000 לא"י; ועכשיו היא עומדת להוציא אמיסיה שלישית של 200.000 לא"י בריבית של ארבעה אחוזים, שהנציב העליון הרשה אותה בתנאי שהכסף ישמש לצרכי שיכון ודיוור בנקודות חקלאיות. החברה צברה לתוך קופתה קרנות

מגיע חלק זה לחמישים אחוז; ואילו בא"י אין עוד תחוקה לביטוח ושום חיוב להשקעה מקומית. אין ספק, כי יש כאן כר גורח לפעולה ואפשרות לתפוס את כל משק הביטוח בארץ וגם לפרוס מצודתו בחוץ-לארץ. כמה חברות ביטוח גדולות בעולם זכו להיקף בין-לאומי, וחברה אחת בשווייץ העלתה בשנת 1934 את סכום הפרמיות שלה לשע"ה מיליון פראנק. ענף פיננסי צעיר זה בארץ ראוי לטיפול מתאים, וכבר נדים על הכשרת פקידים מומחים לביטוח בבתי-הספר למסחר ויסוד קתדרה למתימטיקה של ביטוח באוניברסיטה העברית. הננו רואים אפוא, כי גם ה"כלים" הפיננסיים וגם סכומים מזומנים לא מעטים מוכנים בידינו לתנופה ישובית גדולה. החששות להפחתת ערך הלידה הארץ-ישראלית אחרי המלחמה נתברו באופן מפורש מפי באי-כוח הממשלה, וכאשר יתבטלו סיגי ההסגר הכלכלי של שעת-החירום ישוב הכסף לאט לאט לחי-זוקו ולשחיו הממשי וישמש בכמותו הנצברה לכוח מגיע רב.

ב.

בעיות שלהי המלחמה

די צרכיהן. כיום מונים כמאתים חללים בין גיבורי המולדת שהתנדבו למלחמת-מצוה, ויש לדאג לאלמנות וליתומים שנשארו מהם. ועל כולם יש לשקוד על תקנת ההמונים של שבי-המערכה, התוזרים בהדרגה הביתה, שרובם נהרסו ממעמדם האזרחי, והם זקוקים לקיבוצם, לעבודה ולזיווג וכדומה. ואם נצרך לזה גם את העזרה האפשרית לשרידי-החרב באירופה, המוטלת על הישוב, והיה די עבודה וסידרות לעסקנות הציבורית שלנו בפרשה ארוכה וענומה זו של ירושת-המלחמה.

במילוי הדרישות העומדות על הפרק והספקת צרכי השעה עוסקים איגודים ציבוריים ומרכזים מיוחדים, כמו "הועד למען החייל", "ועד ההצלה", אירגוני המשוחררים ונשי החיילים ועוד; מלבד העיריות והמעצות המקומיות והאירגונים המפלגתיים והמעמדיים, המושיטים יד-עזרה לעסקנים בכל שטחי הפ-

לתח לפי שעה לעיריות להחאה של חמשה-מיליונים לא"י לפתיחת עסקנות המורחבת. פעולות העיריות בבנייה, בסלילת דרכים, בנטיעת גנים ועוד, עתידות להגביר את מקור-רות העבודה והפרנסה של הישוב ולשמש משען כלכלי ופיננסי נוסף. וכמו כן ישנם סיכויים קרובים להרחיב את משק הביטוח הלאומי ולהפכו לגורם חשוב של הספקה כספית. חברות-הביטוח הארציות החלו להתפתח משנת 1934 ואילך, וכבר הגיעו לכיסוס ירוע. הונן העצמי עולה למיליון וחצי לא"י, והוא מושקע כמעט כולו בערכין של הישוב. פעולותיהן מתפשטות על חמישים אחוז של עסקי ביטוח החיים וארבעים אחוז של ביטוח הרכוש הנעשים בארץ בכלל. הפרמיות השנתיות שלהן מגיעות לסך שש מאות אלף לא"י. אולם יין של חברות-החוץ עודנה על העליונה, והן מוציאות קפיטאלים גדולים מן הארץ. באירופה ובארצות הברית מחייב החוק את חברות-הביטוח הנרות להשקיע חלק מסוים מן הרוברות שלהן בערכי המקום, ובמצרים

ימי גמר הקרבות באירופה ובמזרח-הקרוב, דחו את פתרוןן של כמה שאלות גדולות, ובתוכן בעיות המזרח הקרוב והכרעת גורלה של ארץ-ישראל. והישוב, הנתון במצב בלתי-ברור של ציפיה וספקות לגבי הלכות יסודיות כצורת המשטר של העתיד, מידת העלייה ועוד — עוסק לעת כזאת בעניינים אקטואליים של שלפי המלחמה ועוללור-חיה, בהוראות-שעה של צרכי תקופת-המעבר. מלחמת-העולם השנייה, שאין כמוה להרס ושפיות-דמים בתולדות העמים, הגיחה אחריה קברים ותלי-שממה בתחומי הגולה וסימנים ניכרים גם בביתנו הלאומי, שניצל ממסע-השמד של הטבטונים. בפעם הראשונה שלחה ארץ-ישראל המחודשת מספר גדול של שושים אלף מתנדבים למערכה, ¹ והטיפול במשפחותיהם נעשה במידה מרובה על חש-בון הישוב, כי הממשלה לא הספיקה לתן

אלף לאי, נחקבלה החלטה ליסד מוסד מר-
 כזו לביצרונה של משפחת החייל והובעו כמה
 תביעות צודקות מאת הממשלה. הכינוס דרש
 להשוות את החייל העברי בענייני זכויות,
 תנאי שיחרור וקליטה בעבודה, הענקות ועוד
 כמו לחייל הבריטי. כעת הולך וגדפס בעברית
 "ספר השיחרורים", המחלק את המגוייסים
 לקבוצות העומדות להשהחרר לפי התור
 בהתאם לגילם, מצב משפחתם, נחיצותם בתור
 עובדים תעשייתיים ועוד; והממשלה נתבעת
 לשחרר גם את החיילים היהודים בדיוק לפי
 אותן הדרגות המקובלות. כמו כן גדרשת
 הממשלה לתת למשודררים היהודים אותה
 ההענקה בכסף ובמלבושים, הנהוגה לגבי
 המשוחררים הבריטים, בעוד שעד כה קיבלו
 רק ע"ה אחוזים ממנה. לא פחות מזה צודקת
 הדרישה לתת לשבים מן המערכה זכות-
 קדימה בעבודות הממשלה, בפקידות ועוד.
 כל השאלות האלה זקוקות לפתרון מיד, הלכה
 למעשה, כי כבר החלה תורת כמה סוגים
 מן המגוייסים. יש ביניהם גם חולים ונכים
 הדורשים טיפול, ורובם מחוסרי-עבודה אחרי
 ניתוקם במשך שנים ממעמדם האזרחי. ביחוד
 חריפה שאלת הדיור למשפחות החיילים
 החוזרים הביתה, כי תנועת-הבנין בארץ
 משותקה עוד ברוב המקומות מחוסר חמרים,
 בעיקר עצים. ההכרח אילץ כמה משוחררים
 לתת יד לאירגון "הפולשים", המשכין על
 דעת עצמו עולים מחוסרי-דירה בכל חדר
 שמתפנה במקרה; אבל לא בדרך עגומה
 ואנארכית זו תפתר השאלה אף במקצתה.
 החוזרים הראשונים הם החיילים השבויים,
 שנפדו משיבים אחרי כיבוש גרמניה. כבר
 באו שתי קבוצות, הראשונה בת 445 איש,
 והשנייה בת 220 איש, ועוד נתעכבו באנגליה,
 בדרך שובם לארץ, כמה מאות שבויים. המוסד
 דות הלאומיים ובני הישוב ערכו קבלת-פנים
 נירגשה ונלהבה לגיבורי-המולדת הללו מן
 המתנדבים הראשונים לגיוס, שנפלו ברובם
 בשבי במערכות יחון וזכרתים, בשעת נסיגת
 המחנות. במשך שנים הכבידה עליהם יד
 האויב הצורך והאכזר וסכנת מוות רחפה
 עליהם, ויש שראו גם בעיניו אחיהם האד
 רחיים המוגלים לגרמניה. כעת נעשים כל

עולות. קודם כל בא, כמובן, הסיוע הכספי
 בצורת תרומות צראיות ותשלומים קבועים,
 שהוטלו על הישוב. אין ספק, כי הפרוטה
 מצויה כעת בשדרות הרחבות, ורבים נתעשרו
 בשנות המלחמה מעסקי קבלנות, ספיקולציה,
 תעשייה וכדומה; ואם לא נתן הישוב כפי
 יכלתו ולפי חשיבותו של העניין, הרי הוציא
 כבר סכומים גדולים לצרכי המגוייסים וד
 ליטהר-השמד. מגבית ההתגייסות וההצלה,
 הקיימת משנת 1941 אספה במשך שלש
 שנות פעולתה סך הגון של 850,000 לא"י.
 בימים האחרונים נעשה מיפקד כללי בסיסמה
 "להצלת השארית", ומגבית עצמית זו לת-
 מיכת אחינו הרצוצים והנענים שנשאר באר-
 רופה השדודה והחרבה הצליחה ביותר. היא
 הכילה על כל איש מעין כופר או פדיון גפש
 "בסך רבע לא"י, והסכומים הנאספים עולים
 כבר לכמה רבבות לא"י. המועצה לעזרת
 הגולה שולחת פלוגות-סעד לפליטה-חרב
 בארצות אירופה, ומשלוחים גדולים של מל-
 בושים ונעלים, מזונות ורפואות, יצאו מחופי
 הארץ לצרכים וסובלים. למחנות-הריכוז של
 עינויים ומוות ססו גם שליחים מיוחדים
 באחירותנו, כדי לעמוד על המצב ואפני הסיוע
 הנחוץ. וכדאי לצייין, כי עתונים ערבים ידו-
 עים הביטו גם על עזרה אנושית זו בצרות-עין
 וניסו לקטרע עליה. מלבד התמיכה הציבר
 רית והכלכלית, נעשים צעדים להקל על הסיוע
 הפרטי והקיבוצי של קרובי-משפחה, עדות
 ובני-עיר. הסיכנות היהודית בא"י פתחה
 לישכת-מודיעין מיוחדת לאסוף ולהפיץ ידיעות
 על הניצולים מן השואה, ומשערים שרשימו-
 תיה יכילו יותר ממאה אלף שמות ניצולים
 וזקוקים פחות או יותר לעזרה.

בעניני המשען והסיוע למגוייסים ומשפח-
 תיהם מתגברת בשלהי המלחמה הנטייה מצד
 המעוויינים לדאוג, לצרכי עצמם. אירוגני
 המשוחררים מטפלים בקליטת חבריהם, הש-
 בים מן המערכה, בשחקי העבודה, דואגים
 לפרנסתם ועורכים תכניות-בניה לדיורם.
 הכינוס השנתי השני של "אירגון נשי החס-
 לים", שנתקיים בתל-אביב, הראה מרץ ויזמה
 של "אשת חיל". הוכנסו הצעות להגדיל את
 התקציב השנתי של האירגון, שעלה לליה

שטחים של פרנסה, הספקה, דיור ועוד. משערים, כי ביטול המס על החברות התעשייתיות היה מרחיב את פעולתן וגותן עבודה לעולים, משוחררים ופועלים מתפנים מן העסקנות הצבאית. באות בחשבון גם הכשרה חקלאית במידה רחבה והתחדשות הבנייה הגדולה עם הספקת החמריים הנחוצים. הצלת השארית עוררה גם בעיות רוחניות וחנינות. כיוון המוסדות של החינוך התורני, שנתקיים בימים האלה בתלאיב בהשתתפות חמש מאות רבנים וכמה עסקנים רוחניים, החליט לפנות לראשי הכנסיה הנוצרית בבקשת עזרה להוציא את המוני היתומים שלנו מן המנזרים ובתי החינוך הזרים ולהחזירם לרשות היהדות. הממשלה האמריקאית נדרשה לתמוך בשיבות ובתי תלמוד-תורה מן הנוסח המסורתי ולהרחיבם לקבלת חניכים חדשים, כשם שהיא תומכת ברשת החרדית גוף המודרני של הוועד הלאומי; ודרך-אגב התנהל פולמוס עז נגד מסי החינוך החדש, שהעיריות עומדות להטיל על התושבים לטובת בתי-ספר הכלליים. לוועד ההצלה הוגשה דרישה לדאוג לצרכיהם הדתיים של שרידי-החרב, להנפיק ספרי-קודש ולהכין תפילין ולצרפם למשלוחים הנשלחים לארץ רופה. צד רוחני ואידיאולוגי יהיה, כנראה, גם לעזרה שצטרך להושיט לעולי רוסיה הסובייטית.

שאלה כלכלית חשובה ביותר, הקשורה בחיסול ענייני המלחמה — היא רכישת רכוש הרב של האפנסיה הצבאית. המשלחת הכלכלית שלנו שביקרה בלונדון, הגישה לממשלה תזכיר בדבר הצורך למכור לארץ המדינה רכונה מן המלחמה, את הסחורות והחמרים שנשארו בידי הספקת-הצבא במדינות המזרח הקרוב.

ואם הדבר יצליח בידנו, והיתה לנו הרווחה לא רק בהספקת ההזנה לכל ההמונים העתידים להגיע לארץ מן המשוחררים והעולים החדשים אלא גם בחמרי בניין ותעשייה וכמה סוגי מכשירים ומכונות שהבתים קשה מחוסר אניות.

מר זוטרא

ירושלים, אלול.

המאמצים לחוסק ולהשיבם לחייהם הנורמליים, והם הראשונים בתור לקבל עבודה וכל צרכיהם. אך בענין הדיור קטנה עוד היכולת מן הרצון הטוב. אגיה ספרדית הביאה גם ארבע מאות העולים הראשונים ממערב-ארץ רופה אחרי סגירת הימים בשנות המלחמה ומחר תגיע האניה השנייה עם עולים מאנגליה, איטליה וצרפת, ואף הם יהיו נתונים באותם הקשיים למצוא מקלט ומחסה. בימים האחרונים החלו העיריות שלנו לפעול במרץ לתקן המצב בכל האמצעים האפשריים, ועיריית העיר העברית תלאיב עוברת בראש בשטח זה (עיריית ירושלים יצאה מכלל הפעולה הציבורית אחרי שנמסרה להנהלה ברית-הים, מאין אפשרות לפשר בין היהודים והערבים). היא הצליחה כבר להפקיע לצרכי שיון 205 דונם מאדמת שרונה, המושבה הגרמנית הגובלת בתחום העיר, שתושביה הושמו במעצר עם פרוץ המלחמה ורבים מהם חזרו לגרמניה ועזרו לרעוץ את היהודים. כן הציעה עיריית תלאיב לפני הממשלה לאשר ועדה מיוחדת להחרמת החדרים המתפנים וחלק מהתפוסים בעיר לצרכי המשוחררים והעולים, ולהרשות לה להוסיף ולהפקיע שטחי-אדמה למטרות שיון, ובכיוון זה ילכו גם שאר העיריות והמועצות המקומיות שלנו, כדי להקל את קשיי הדיור והסיוע של תושבים חדשים. שיחזור המגויסים והמגויסות לפי הדרגות יתחיל בקרוב, ואין לדחות עוד את ההכנות הדרושות להשתתפותם והחזרתם לחיים אזרחיים תקינים.

כמו כן קרובה מאוד העליה המוגברת מארצות אירופה ההרוסות עם הסרת מכשול התחבורה והמעצורים הרשמיים. ביחוד עומדים אנו לפני קליטה גדולה של ילדים ובני-צעירים, שניצלו מן השמד. עניין הצלת השרידים הולך ונקשר מאליו בהעברתם אל הבית הלאומי במידה שמתבררים הקשיים לחדוש חיי אחינו באירופה גופה על בסיס רחב ונאמן, מחכים לזרם עלייה של ניצולים מרוסיה הסובייטית, העומדת לפלוט מהשבלעה בשעת חירום. והכשרת תנאי-קליטה מתאימים לכל ההמונים שיבואו להתדפק על שערי הארץ דורשת הכנות גדולות בכמה

בְּעֵת וְנוֹת

מחולקת, ומובן מאליו שירושלים צריכה להיות מרכז המדינה הזו. זכותנו על ארץ ישראל אינה תלויה בזה, אם אנו מהחיים בה היום רוב או מיעוט, הואיל ומומן היינו מהחיים בה רוב, לולא היו שמים מעצורים מלאכותיים על דרכנו, ונהיה בה רוב בקרוב אם לא יפריעו לנו אלה שהתחייבו לעזרנו. אולם, בגמוק שבו משתמשים גדנו, היינו שהמיעוט אינו רשאי לשלוט כל זמן שהוא מיעוט, אינו חל על ירושלים, שהישוב היהודי מהווה בה רוב מכריע...

„נוסף לזה יש לנו יסוד להניח, שבמקרה ונותר על הראשות בעירית ירושלים יפורש הדבר כנכונות מצדנו לותר גם בשטחים אחרים, וזה מסוכן מאד...”

„וכשתתעורר מחדש תכנית החלוקה, ונטען שאין ארץ ישראל בלי ירושלים, הרי יגידו לנו: „כבר הסכמתם שירושלים תופשת מקום מיוחד, ובידינו מוסמך תחום על ידיכם...” בעצת ראשות ירושלים היתה מבחן מדיני חשוב למנהיגינו, והם נכשלו בצורה מחפירה...”

הכותב מתקיף את מנהיגינו בארץ ישראל בדברים חריפים מאד. הוא אינו מסתפק בזה שהוא קורא אותם „חכמי חלם בציון”, אלא הוא הולך ומפרש ש„חכמי חלם התפרסמו בעולם היהודי כולו כפשוותם, והם תופשים בעולם היהודי כמעט אותו המקום שתופשת אותה החיה האצילה בעלת האזניים הארוכות, ארבע הרגלים והזנב הארוך בעולם החיות”, וסמוך לזה הוא מוסיף שאין ברצונו, „כמובן, לפגוע בכבודה של אותה החיה, בהשואתה עם חכמי חלם שבציון...”

דברים אלו ודאי אייגמוסיים הם, ונשש

על הראשות בירושלים בירחון „החברה” היוצא לאור בתלאביב, בחוברת ניסן תשי״ה, דן אברהם ויגשל במאמרו „חכמי חלם בציון”, בבצית הראשות בירושלים, והוא אימר בין השאר: „ישנה עיר ושמה ירושלים, ורוב תושביה (כמעט שני שלישים) הם יהודים; והם גם משלמי המסים העקריים. העם היהודי בעולם כולו רואה בעיר זו את הסמל לתקומתו המדינית, ומרכז שאיפותיו ונגעועיו...”

„מצד הממשלה באה ההצעה שבראש עירית ירושלים יתחלפו בתורנות שנה שנה גוצרי, יהודי ומושלמי. נוסף לזה היא הציעה למנות שני חברים בריסיים בעיריה, כדי שיכריעו במקרה של חלוקי דעות בין חברי העיריה היהודים והערבים, שמספרם שוה. בלי ספק נוח מאד הפתרון הזה לשלטונות. הוא גותן להם את האפשרות להמנע ממנוי ראש עיריה יהודי, למרות העובדה שרוב תושבי העיר ומשלמי המסים הם יהודים; ויחד עם זה ניתנת האפשרות להתחמק ממלוי דרישת הערבים, הסוענים, שהמשרה הזאת, שהיתה בידי המושלמים בעבר, צריכה להשאר בידיהם בעתיד.”

„נוסף לזה מבטיחה ההצעה הזו השפעה מכרעת לממשלה על הנהלת עניני העיריה והופכת את העקרון של שלטון עצמי לפיקציה מוחלטת.”

„מה צריכה היתה להיות עמדתנו כלפי ההצעה הזו? הרי ברור שבצית ירושלים אינה ניתנת לפתרון ללא קשר עם הפתרון הכללי של בצית הארץ... התשובה היהודית צריכה להיות: ירושלים היא בירת הבית הלאומי ומרכזה. אנו דורשים מדינה יהודית בלתי

ש"בית לאומי בארץ ישראל" אינו מדינה יהודית, והוא מסיים:
 "מי לא יבהל לאור מציאות כזאת מפני הדרישות הראדיקאליות שמשמיעים בישוב? מאין לוקחים האנשים האלה את האמץ לתבי עותיהם, מי ישמע להם ואת מי הם רוצים לרמות? את הישוב? את היהדות העולמית? את אומות העולם? ..."

"במשך כל השנים באו דרישות גמרצות מצד ערבי א"י על בטול הצהרת בלפור והמנדט והקמת מדינה ערבית בא"י. הממשלה המנדטורית התנגדה בתוקף לדרישות האלה. על כל פניות הערבים בענין זה באה התשובה שנתן להם וינסטון טשורטשיל באגרת למש"לחת הערבית הא"יית (1. 3. 1922): "מר טשורטשיל מצטער לציין, שהסברותי הא"י שיות לא הצליחו לשכנע את משלחתכם בכך, שמ. המ. אין לה כל כוונה לדחות את ההתחייבות שקבלה על עצמה כלפי העם היהודי. הוא מסר לכם יותר מאשר בהזמנות אחת, שאין הוא יכול לדון בענין עתיד א"י, שלא על בסיס האגרת של מר בלפור ללורד רוטשילד והמנדט..."

"עכשיו באות מצד היהודים דרישות אשר משמענותן בטול הצהרת בלפור והמנדט. מי יודע אם תחת הלחץ הזה משני הצדדים לא תסכים המשלה הבריטית לעשות את הצעד הזה. האם אנו רוצים בכך? נהיה גלוי לב — וכנים!"

בקראנו את הדברים הללו אנו שואלים את עצמנו: מי מדבר מתוך גרונו של הכותב? וכי משום שהערבים דורשים בטול הצהרת בלפור והמנדט והקמת מדינה ערבית בא"י, צריכים אנו לחתור על דרישותינו אנו בארץ האבות? וכלום באמת חשוב כתוב המאמר שהדרישה של מדינה יהודית בא"י היא דרישה שמשמעוטה "ביטול הצהרת בלפור והמנדט"? מנין לו, ל"פרשנותא" דגא כל זה? ודאי זהו הבאר הנשמע תמיד מהערבים ומשונאי ציון בכלל, אולם הרי הרשות לאוהבי ציון לגרוס אחרת... הכותב דורש מאתנו להיות גלוי לב וכנים, ואף אנו נענה אבתריה: "נהיה גלוי לב — וכנים!"

היפה תהא סולדת מפולמוס מעין זה. אולם בעיקר טענותיו של המתקיף יש הרבה מן ההגיון. מנהיגינו בארץ ישראל לא עמדו באמת על הגובה הראוי ביחס לשאלת הראשות בארץ ישראל, וסופו של הענין מוכיח על תחלתו, שלא טפלו בו כהוגן, כלומר מנקודת השקפה לאומית, ומשום כך יצא קלקול, שאפשר שיהיה בכיה לדורות..."

דרישת מדינה יהודית בארץ ישראל

בירחון "בעיות", היוצא לאור בירושלים, בחוברת שבסאדרה, מבקר ד"ר ש. ש. קשה במאמרו "נהיה גלוי לב — וכנים" את אלו הדורשים מדינה יהודית בארץ ישראל, ואומר:

"הגישה הזאת אל הבעיות הפוליטיות, הגישה המסחרית", מקורה בגלות, בזמן שחינו בלי קרקע, באויר, בלי אפשרות של מדיניות עצמאית ואחראית. היא דומה להתנהגות הסוח, אשר דורש תמיד יותר מהמחיר הנכון, כי בלי הפרזת המחיר לא יקבל את מבוקשו. המנהג הזה אינו הוגן ויש לבערו מחיי המסחר. במדיניות ובמערכה הפוליטית הוא לא רק בלתי הוגן אלא גם מסוכן. הוא מעורר אשליות והיות בצבור שאינו מכיר את המציאות, כאילו הושג כבר איזה דבר ע"י דרישה והקמת רעש. התביעה הקולנית כלפי חוץ מסיחה את הדעת מן המציאות האמיתית, היא רוצה לפעמים להסחיר את החולשה הפנימית אשר כביכול אינה ידועה בחוץ. לעומת זה היא מחלישה את הדרישה כלפי פנים להתאמצות של 100%, אשר תעורר כוחות רעניים ותחולל נפלאות, עד שאפילו הבלתי אפשרי ייעשה אפשרי... והוא הולך ומביא ראיות לדבריו, שאעפ"י שהרצל הסופר כתב ספר על "מדינת היהודים", לא השתמש הרצל המנהיג, המדינאי הגדול והאחראי במונח "מדינת היהודים" באיזו הופעה פומבית או מסמך רשמי. אח"כ הוא תומך את הנחותיו ב"עובדות", שכמה הצעות למדינה יהודית, בתור פירוש להצהרת בלפור, גתו ע"י אנגליה, ומביא ספוקים מלורד בלפור עצמו ומיינסטון טשורטשיל הצריכים להוכיח

שיצאו לקרב נגד הסוציאליסט העממי על רקע כלכלי יותר מעל רקע דתי, אין לה כל יסוד.

הסופר ברוסיה ברשימה שנתפרסמה

ב"הצופה" (16.3.44) ונעתקה ב"מאזנים", סיון, תש"ה, כותב גרי-גורי חסין בין השאר כדברים האלה:

"ליד אגודת הסופרים קיימת מחלקה מיוחדת לטיפוח כשרונותיהם של סופרים מתחילים. מחלקה זו מורכבת אותם ומכוננת אותם בעבודתם על נושאים שונים. היא מעמידה לרשותם ספרייה מקצועית עשירה ומאפשרת להם לשמחבר רואה צורך לבקר במקומות אשר אותם הוא עומד לתאר בחיבורו דוגמת האגודה לכיסוי ההוצאות הכרוכות בדבר וכן היא מטפלת בסידורים הטכניים של הנספח. עתה כשמחבר גומר את יצירתו ניתנת לו האפשרות להשמיעה בפני קהל סופרים בעלי סמך שנותנים למחבר הערות ביקורת מתוך גישה ידידותית. אגודת הסופרים עוקבת אחרי התקדמותה של כל יצירה חדשה ומפרסמת בקבצי ספרות, בעלי תפוצה רבה, קטעי סיפורים, שירים ומחזות בעלי ערך ספרותי כדי לתת פרסום למחבר ולהכניסו בקהל.

... על הסופרים המובהקים במדינה מוטלת חובה להגיש את מיטב עזרתם לפיתוח כשרונותיהם של החברים הצעירים המתקבלים לים לאגודה ומוסדות אגודת הסופרים מגישים לחברים החדשים תמיכה חומרית בצורת שונות, הממשלה מקציבה סכומים גדולים למען הטבת תנאי החיים של הסופרים וסכומים אלה עולים משנה לשנה. בשנת 1944 הוצאו למסרה זו למעלה מ-12 מיליון רובל ובשנה זו תגיע ההקצבה לסכום של 16 וחצי מיליון, קרן מיוחדת לספרות עזרת לסופרים בתקופת יצירתם וכמו כן היא מפתחת כשרונות חדשים. הקרן מעמידה לרשות הסופרים בתים ומועדונים מיוחדים בהם יכול הוא לעשות את עבודתו בתנאים הטובים ביותר: חדרים נוחים ומרווחים, סביבה יפה המרחיבה דעתו של אדם, מזון משובח, שירות מעולה וכו'. במקרה של מחלה מקבל הסופר את משכורתו במלואה

בעתון היומי "הסוציאליסט ליברמן" הארץ-ישראלי "משמר", בגלל

יון מיום ה' סיון, תש"ה, אנו מוצאים צד שלם מוקדש להולדת שנת המאה של הסוציאליסט העברי הידוע אהרן שמואל ליברמן. בצד זה נמצא מאמר "הסוציאליסט והמגיד", מאת צבי קרול, האומר בין השאר כדברים האלה:

"באמונה לא אתגרה" — הכריז ליברמן במכתבו על תוכנית "הפטיש", העתון שאמר להוציא לפני "האנח", ואף על דפי "האמת" אינו מקדיש תשומת-לב יתירה לשאלות הדת. ואף-על-פי-כן לא נוקה מהתנגשות עם "כהוגי הדת" במפעלותיו בחילנה ובלונדון כאחד. אופייני הדבר ש"כהוגי הדת" האלה היו "מגידים". לא רבנים גאונים ומוריהוראה, שהתחללו מרעיונות של כפירה באלוהים ועירעור עקרונות האמונה, יצאו אל היתרה, אלא מטיפים, מגידים, תעמלנים שכנגד שמהלכים להם בקרב ההסון. מבין "כהוגי הדת" לא נמצא טוב מה"מגיד" העטסי לצאת לקרב כנגד הסוציאליסט העממי. והחיכוכה יותר משהיה על רקע דתי היה על רקע כלכלי ובדיני. עם התרמת האגודה בחילנה לאחר פרשת המאסרים והבריחות של ליברמן, זונדרלביץ, יוכלסון ועוד, נקראו פרנסי הקהילה אל שר-העיר ודבריו אליהם היו: "עד עתה חשבנו אתכם, היהודים, כרמאים ועתה תהיו גם כמורדים!" — נימוק זה הוא שהביא את "המגיד דק"ק ווילנא" לחבר נאום בכתב נגד "המורדים" ולקראו מעל הבמות בכל בתי הכנסת והמדרש שבעיר.

על זה יש להעיר שה"מגיד דק"ק ווילנא" לא היה סתם מגיד אלא המרא דאתרא של ווילנא. מכורת של שנים היתה בוילנא שלא למנות רב אלא מוריהוראה ואב-בית-דין, והמגיד דמתא היה האב-בית-דין, ולרוב באון בתורה, וההנהגה של הכותב ש"כהוגי הדת" שנלחמו נגד ליברמן לא היו רבנים-גאונים, שהתחללו מרעיונות של כפירה באלוהים ועירעור עיקרי האמונה, אלא מטיפים, מגידים ותעמלנים

בקרים המתחילים. ואף של אלו שכבר נת-
פרסמו ושמן יצא לתהלה, המוסדות העב-
ריים, לרבות גם התרבותיים, יוצאים ידי
חובתם לסופרים לרוב בהמלצות, ולכל היותר
בתמיכות פעוטות וועידות שאינן מספיקות/
גם ללחם צר ומים לחץ. יחסו של עם-הספר
לסופריו הוא קר ואדיש, והעם העברי הקם
לתחיה צריך בגודן זה לקחת לדוגמה את
העם הרוסי ויחסו לסופריו, ולעשות כמתור-
קנים שבהם...

כ. מרדכי

ואחרי המחלה הוא נשלח לבית הבראה על
חשבון קרן הסופרים. גיל הזקנה אינו מטיל
פחד על הסופר ברוסיה. באבדו את כושר
יצירתו או בהגיעו לגיל 60 הוא מקבל פנסיה
מבלי להתחשב עם עודגו ממשך להוציא
מפרי עטו לשוק הסופרים".

מוסדותינו והסתדרויותינו בתפוצות וגם
בארץ-ישראל יכולים ללמד הרבה מרוסיה
בענין זה. גם הסוכנות היהודית צריכה להסב
את תשומת לבה לכל האמור לעיל. כולנו
יודעים את הרפתקאותיהם של הסופרים והמ-

מכתב אל העורך

כבודו, "הישוב מה עונה אבתריה?" יש
להשיב: קריינא דאגרתא וכו'.

אדרבה, יואיל גא כבודו לשכנע את צי-
יוני אמריקה הצפונית והדרומית ולהביאם
לידי כך שהם ידאגו דאגת תקציב האוניברסי-
טה בגודל הסכום שחסידי ד"ר מגנס מספ-
קים לו, או נוכל להוציא את כוחו מידינו
בפועל, אז גם נפסוק לו את הפסוק: "לא
מעוקצך ולא מדובשך". ואם כבוד הרב יעשה
מעשה רב זה — אז יבוא על התודה ועל
הברכה מטעם הישוב, העם העברי וגם מטעם
שוחרי האוניברסיטה אלפיהם ולרברבותיהם,
שדעתם כדעת כבודו, אלא בדליכא גיחא ליה...
מתוך תקוה שכבודו יתחיל לפעול בפעולה
זו, אני אומר למפרע, ישר כוחו. ואני מאתל
לו הצלחה במפעלו.

מוקירו ומכבדו הנאמן, המחכה לתשובתו...
(החתימה)

גם אנחנו שדעתנו כדעת הנ"ל בענין הגידון
מצרפים את חתימותינו על האמור לעיל...
(החתימות)

הערת העורך:

הנני מצא לנחוץ לפרסם את המכתב הזה
שחתומים עליו כמה מהשובי שוחרי האוני-
ברסיטה, אבל בלי פרסום שמותיהם של
החתומים, מפני שלא נתנו לי מ פ ו ר ש
רשות על זה.

הל-אביב, ארץ-ישראל.

לעורך ה"בצרון" ניו-יורק, רב שלום.

רב ועורך מאוד נכבד.

כחבר לאגודת שוחרי האוניברסיטה העב-
רית בירושלים וכאחד מני רבים ממתנגדי
שיטתו "הציונית" של הד"ר מגנס, אני פונה
לכבודו בשורות הבאות, בקשר למאמרו בשם
"אם לא עכשיו אימתי", שהופיע בבצרון ג'
שבת תש"ה.

כבודו מסיים את המאמר הנ"ל, בפניה
להישוב העברי כאן, לאמור! "עד מתי
יתן לו הישוב לשבת על הר הצופים, שממש
יהיה נוח לו יותר לירות חצים ואבני בליטי-
טראות על המדינה העברית".

הלא ידוע לכבודו שכוחו של ד"ר מגנס
לכהן כנשיא האוניברסיטה מקורו בזה, שחסי-
דיו והתלויים בו בין יהודי אמריקה, הם
הם התומכים העקריים והתורמים את החלק
הארי לתקציב האוניברסיטה מה שאין ביכלתו
של הישוב לעשות. אמנם גם הישוב הקטן
מפריש כבר סכום הגון לאוניברסיטה, אבל
אין הקומץ משיביע וכו' בפרט בימינו הסו-
ערים והזועפים, שעל הישוב הוטל להושיט
עזרה דחופה לאחינו האומללים בגולה ואלה
הדחיים הבאים ארצה.

לכן, בדלית ברירה, על הישוב להסכים
מתוך אונס לנשיאותו של הלה. כדברי חז"ל
"חמרה למריה וטיבותא לשקיה". ועל דברי

בְּקֵרַת סְפָרִים

תשובה למבקר

זה בנפעל. בן יהודה (שם) מוסיף בהערה: במשנה מנוקדת נדפס תארם, יארע, בנפעל, וכן יסטרוב.

מקור המלה "מדרון" לא נתברר. בתלמוד באה מלה זו תמיד בלי י"ד אחר המי"ם, מכאן קצת ראייה שהיו מבטאים "מדרון" במי"ם פתוחה. בן יהודה, גראוובסקי ויאסטרוב מנקדים אח המי"ם בפחה, ולא בחירק, וככה נקדתי גם אני. אמנם בתרגום תהלים פג, יד יש "מדרון" במי"ם חרוקה, אולם בהוצאת לאגארד יש במקומה "מודרון". ואשר לניקוד של התרגום שבידינו, "אין לסמוך עליו כי הסופרים [=המעתיקים] בחסרון ידיעתם בטיב דקדוק לשון ארמית שבשו הרבה, ובפרט בנקוד" (בער, סדר עבודת ישראל, עמוד 127). מר גליק כותב: "לא על מה שיש בספר יש לבוא אל המחבר בטענה, אלא על מה שאין בו, כלומר על מה שהשמיט ממנו... בעמוד 13... מביא המסדר, וכן הכעס מזה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר וילמד עצמו שלא יכעס, ואפילו על דבר שראוי לכעס עליו, והוא משמיט את המשך ההלכה: "ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו... יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי ליסרם... מאיזו טעם השמיט המסדר את חלק ההלכה, המחיר לפעמים לאדם להראות עצמו שהוא כועס כדי להחזיר משהו למוסב...?" אלמלי קרא המבקר הנכבד את ראשית הספר בשים לב לא היה מוצא טעם לשאלתו זו, כי במהדרות המקוצרות, עמוד 11, כבר הוכבד דברי הרמב"ם בענין כעס, והם מאירי עינים: "לא יהא בעל חמה נוח לכעס ולא כמת שאינו מרגיש אלא ביונו: לא יכעס אלא על דבר גדול

לכבוד עורך ה"בצרון" שלום רב — הסופר החשוב מ. גליק פרסם ב"בצרון" (חוברת ב, תש"ה) הערכה על "משנה תורה לרמב"ם במהדורה מקוצרת". לא רציתי להשיב עליה, למרות עצת מכירי, הואיל וראיתי שכוונתו של המאמר היתה רצויה. אולם כאשר התבוננתי למה שכתב "מבקר" אחר ב"מארגען וזורנאל", שלא בחן את הספר אלא סמך על מר גליק והעתיק מדבריו מבלי להזכיר שמו עליהם, גמרתי בדעתי לפנות לעורך ה"בצרון" בבקשה שיואיל למען האמת לתת מקום להערות אחדות ביחס לבקרתו של מר גליק הנכבד, כדי שלא יכשלו בה עוד. מר גליק כותב: "בעמוד 14, שורה א, לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, היריד של ישנה' מנוקדת כאן חירק, בבנין קל, וראוי לנקודה פתח, בהפעיל, כי בקל פירושה של מלה זו הוא ילמד הוא גופו, אולם בהפעיל פירושה ילמד לאחרים. ואמנם כך מנקדים ביאליק ורבניצקי... בספר המשלים והפתי גמי"ם. המבקר חשב וטעה, כי בחלמוד יש: "רבי, שנית לנו בילדותך" (כבא מציעא מה, א); "שונה לתלמיד שאינו הגון... כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנום... כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס" (חולין קלג, א). הרמב"ם מצטט את המאמר האחרון בהלכות תלמוד תורה ה, א, והוא משתמש בפעל "שונה", בבנין קל, בהוראת סלמד לאחרים.

מר גליק פוסק: "אין הפעל ארע בא בנפעל כלל". ברם בן יהודה מביא במלונו (ערך ארע) ציטאסה זו מתשובות רבנו תם: "שכבר פשט האיסור על ידי המאורעות הנאורעות", כלומר, בן דורו של הרמב"ם השתמש בפעל

לא הושיבו, מחריבין את העיר, שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן... ואין מבטלין התינוקות ואפילו לבנין בית המקדש...". ובעמוד 25: "ממור תלמיד חכם קודם לכוון גדול עם הארץ... אין לך מצוה בכל המצוות כלן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה כנגד כל המצוות כלן...".

ועוד כותב המבקר: "במקום ראשי התיבות באות בספר תיבות שלמות בשביל להקל את השמוש בו. לדעתנו מן הראוי היה להשתמש בטקסט בראשי תיבות ולהביא את התיבות השלמות בחצאי עיגול, כדי להרגיל את התלמידים, ביחוד במוסדות החנוך הגבוהים, בקריאת ראשי תיבות...". על רעיון כזה מצד סופר ומחנך יש באמת להתפלא. הרמב"ם, המורה למופת, לא השתמש בראשי תיבות כמעט כלל וכלל, כפי שרואים בעליל מתוך עצם כתב ידו שנחפרסם בצלומים על ידי ד"ר שמואל אטלס (קטעים מספר יד החוקה לרמב"ם, לוגדון ת"ש). המדפיסים היו בעוכרי הרבה ספרים על ידי שהכניסו בהם הרבה ראשי תיבות המביאים לידי טעויות גסות. הם עשו זאת אך ורק לקמץ בהוצאות, ולעולם לא כתב הרמב"ם ראשי תיבות מעין: אאחע"א (= אין איסור חל על איסור) אאיבי"ח (= אין אדם יוצא בו ידי חובתו), יבמנ"ט (= יש בו משום נותן טעם) וכדומה וכדומה. וכי מרה היא זו לעשות את מוח התלמיד כמרחקה וללמד אותו "שבע חכמות" בבת אחת? לא לבלבל את הקורא בטקסט משונה, מעין זה שהמבקר מצייע, בא הספר המבוקר אלא להבהיר לו ככל האפשר וכמה שאפשר את הדברים הנשגבים שכתב רבנו משה בן מימון "לקטן ולגדול".

אגב, היה מי ששאל במכתב פרטי מדוע השמטתי את הסעיף: "קודם מתן תורה היה אדם פוגע באשה בשוק... מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה...". (אישות א, א). ואחר הצייע, שאכניס במהדורה השנייה: "מספר כל הגלגלים המקרי פין את כל העולם שמונה עשר, ומספר הגלגלים הקטנים שאינן מקיפין שמונה...". (יסורי התורה ג, ה). ובא שלישי והצייע

שראוי לכתס עליו, כדי שלא יעשה כיוצא בו פעם אחרת". ובעמוד 27 שטוחות שתי הלכות בזה הלשון: "הרב שלימד ולא הבינו התלמידים — לא יכעס עליהם וירגז... במה דברים אמורים? בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עמק או מפני דעתן שהיא קצרה; אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפיין עליהן ולפיכך לא הבינו — חייב לרגז עליהם ולהכליטן בדברים כדי לחדדם". הרי לו למר גליק היתר לכעוס במקום הראוי! המסדר ראה את עצמו אגוס לקצר במה שהרמב"ם כבר הביע בשני מקומות הסמוכים זה לזה במהדורה המקוצרת, המכילה ארבע מאות עמוד, כדי שלא להגדיל את כמות הספר הנועד להיות שוה לכל נפש.

"מטעם בלתי ידוע" למר גליק השמטתי את ההלכה: "מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחודש השביעי, שנאמר...". (עמוד 79). והטעם פשוט: הכל יודעים, שביום הכפורים צריך לשבות ממלאכה כמו ביום השבת. ולא עוד אלא באותו עמוד כתוב מפורש: "כל מלאכה שחיבין על זווגה בשבת סקילה חיבין על זווגה בעשור כרת... וכל דבר שאסור לעשותו בשבת, אף על פי שאינו מלאכה, אסור לעשותו ביום הכפורים... כללו של דבר: אין בין שבת ליום הכפורים בענינים אלו אלא שזוון מלאכה בשבת סקילה, וביום הכפורים — בכרת". יש להוסיף, כי "סור" וב"שלח ערוך" (אורח חיים, תרי"א), ששם נמצאת לשונו של הרמב"ם, גם כן חסרות אותן המלים שהמבקר הנכבד מצטער על השמטתן — והטעם לזה מובן גם לינוקא דלא חכים ולא טיפש.

מר גליק משתאה ומשתומם על שהשמטתי חלק הלכה שבו "משחקף ומתבטא יחס ההלכה לערכו וחשיבותו של תלמוד תורה, שביהמ"ד, מקום תלמוד תורה, עולה בקדושתו על בית הכנסת, מקום התפילה! וכי אין יהודי אמריקה ביחוד זקוקים להטעמה חינוכית כזו?" הגה הקורא ימצא בעמוד 24 של המהדורה המקור צרת, כלומר שני עמודים לפני ההשמטה האמורה, דברים אלו: "וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן, מחרימין את אנשי העיר על שמושיבין מלמדי תינוקות; ואם

להם משפט כגון זה ברש"י: "יש מרבתינו אומרים הבערה ללא יצאת ויש אומרים לחלק יצאת" ? כיצד אפשר לכאר את העובדה, שנערים כאלה צוללים במעמקי הפלפול התלמודי "שהוא בלשון ארמקתן מעורבת] עם לשונות אחרות... אין אדם מכיר אותה הלשון עד שמלמדים אותו" (הקדמת הרמב"ם) ?

מבקרינו יכולים וצריכים ללמוד מהתנהגותו של רבנו משה בן מימון בבואם להביע איוון דעה מתנגדת. כידוע, היתה קהלה בפוסטאט, מצרימ, שעוד בימי הרמב"ם החזיקה במנהג הארצישראלי להשלים את התורה בשלש שנים, אף על פי שכל חלקי העם כבר קבלו עליהם את המנהג הבבלי להשלים את התורה בשנה אחת. דעת הרמב"ם לא היתה נוחה מקהלה המוציאה את עצמה מן הכלל, כי הוא שאף לאחד את כל העם ללא התפלגות ופירוד, והוא הביע את התנגדותו בצורה אדיבה זו: "המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת... ויש מי שמשלים את התורה בשלש שנים — ואינו מנהג פשוט" (תפלה יג, א).

ד"ר פלטיאל בירנבוים

שאנסי גם: "אבידת גוי מותרת... והמתן זיהה הרי זה עובר עבירה... סעות הגוי — כאבדתו, ומותרת... כגון שעשה הגוי חשבון וטעה; וצריך שיאמר לו ישראל: ראה, שעל חשבונך אני סומך — ואיני יודע, אלא מה שאתה אומר אני נותן לך, כגון זה מותר. אבל אם לא אמר לו כן — אסור, שמא יתכוין הגוי לבדוקי, ונמצא שם שמים מתחלל" (גולה ואבדה יא, ג-ה).

גלוי וידוע שברחבי אמריקה נמצאים בתי ספר המגדלים באמת בנים לתורה. בהם יש תלמידים למאות, בני י"ב-י"ד, המצטיינים בלמודי חומש, נביאים ורש"י. גם לאלה, הרבה כמותם העתידים להופיע ביהדות האמריקאית ההולכת ומתבצרת, מיועדת המה-דורה המקוצרת של משנה תורה. שמעון ברנפלד כבר כתב במקום אחד, כי מי שלא למד רש"י על התורה בילדותו, לא יביגהו בנקותו. מר גליק טובר, כי המושגים "קלות ראש", "אחריות נכסים", "חזקה" וכיוצא בהם הם למעלה מכח בינתם של בני י"ב וי"ד. אם כן, כיצד מלמדים רש"י לתלמידים מן הגיל האמור? איך, למשל, אפשר לבאר

הערות להערות

בנקוד המלה ישנה צדק ד"ר בירנבוים. הערתו בנוגע להשמטת ההלכה, "ואם רצה להטיל אימה על בניו" וכ"י היא שלא ממין הטענה. לא "ההיתר לכעוס" היה חשוב למבקר בהמשך המושמט, אלא המצב הנפשי, שבו מתיר הרמב"ם לכעוס, ש"היתה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו, כאדם שהוא מדמה כועס בשעת כעסו והוא אינו כועס". וביחוד המשפט הבא אח"כ "אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאילו עובר עכו"ם", שעל יסודו נוצר הפתגם העממי באיית "כעס אינו עבודה זרה". הדבר הזה הוטעם בפירוש ברשימתי. כזו היא גם הערתו בדבר השמטת ההלכה "מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחרש השביעי". טענת המבקר ברשימתו היתה, ש"בעמוד 97, הלכה ד', מביא המסדר, מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והוא לשבות

הפעל "ארע" אינו בא בנפעל עפ"י המלוגים של יעקב לוי, גרוזובסקי, צרוך השלם, מלון שמושי ומלון עברי אנגלי מאת ראובן גרוסמן. אף בן יהודה, בערך ארע, מנקד את המלים תארע, יארע בקל ובהערה ב' שם הוא אומר "והקריאה המסורה גם ספרדים ותימי תארע בקל וכן במשנה יוצא א, א וכן הביאו לוי וקוה, אך במשנה מנוקדת גנפי תארע יארע בנפעל וכן יאסטרוב". היות שיאסטרוב הוא יחיד כנגד רבים והיות שהפעל ארע הוא פעל עומד, שמלבד במקרים יוצאים מן הכלל, אינו בא בנפעל, אני סובר שמן הראוי לנקד את העתידי של הפעל הנוצר בקל. המ' שבמלה מדרון מנוקדת חירק כמעט בכל המלוגים. יאסטרוב מביא את שניהם. ובכן גם כאן פסקתי על פי הכלל הידוע: יחיד ורבים — הלכה כרבים.

מלאה ר"ת. הכל מודים שמטרתם החינוכית של מוסדות התורה הגבוהים שלנו היא להכין ולהכשיר את התלמידים, הדור הבא, לקריאת הספרות הנזכרת ולא לקריאת כתבי יד. וכי זו היא מידה שנוגית את ראשי התיבות, התופסים מקום חשוב בספרים, לגמרי? וכי היו ר"ת שכיחים ומצויים כמו יוה"כ, ביהמ"ד וכיוצא בהם "מבלבלים את הקורא" ועושים "את מוח התלמיד כמרקחה"? הגסיון הורני, שאין הדבר כן. ודוקא מנקודת ראות חינוכית יש להרגיל את התלמיד לאט-לאט בקריאת ר"ת כדי שתהיה הספרות התורנית, זו שבספרים ולא שבכתבי היד, פתוחה לפניו. כאן, בהערותיו לרשימתי, מודיע ד"ר בירנבוים, שהמהדורה המקוצרת של משנה תורה נועדה "לאנשים בינונים שעדיין לא הספיקו לשכוח לגמרי את תלמודם" ולתלמידי בני י"ב-י"ד. אולם בהקדמה ובמבוא לספר הוא אומר בפירושו, שהספר נועד לשיבות, לתלמידי בתי הספר הגבוהים והנמוכים, לרבנים ולבעלי בתים, למורים ולכל מי שיש לו, או ששואף לקנות לו ידיעה בעברית וכו', ואני כתבתי את רשימתי על יסוד מה שקראתי בהקדמה, במבוא ובספר. ד"ר בירנבוים מיחס אלי כאן דברים שלא כתבתי ברשימתי. אני כתבתי "כי לבתי הספר הנמוכים, לבתי הת"ת, הוא קשה יותר מדי וכו'. התוכן והמושגים המשפטיים המופשטים שבספר אינם לפי כח תפיסתם של תלמידים קטנים". ואילו בני י"ד, שעליהם מדבר כאן ד"ר בירנבוים, אינם תלמידים קטנים ואינם תלמידי בתי הספר הנמוכים, כי אם בתי הספר הגבוהים. ועוד דבר. כאן מתפעל ד"ר בירנבוים מהעובדה, שנערים בני י"ב-י"ד "צוללים במעמקי הפלפול התלמודי" ובהערותו בנוגע לר"ת הוא חשש, שמא יעשה חס וחלילה "מוח התלמיד כמרקחה" על ידי זה שיכניס לטקסט של הספר ר"ת שכיחים ומצויים, כי הלא גם הד"ר בירנבוים מבין שלא כותתי לר"ת מסוג של אהאח"ע, אאיבי"ח וכיוצא בהם. אורבה, ילמדנו ד"ר בירנבוים: מעמקי פלפול תלמודי ור"ת פה ושם בטקסט — מה קשה ומסובך ממה?

מ. גליק

בו מאכילה ושתייה וכו'. הלכה זו מדבר על מצות עשה אחרת, משמע שדובר עוד על מצות עשה ביחס ליום הכפורים, אולם בספרנו אין זכר לזה. ובכן הלשון מצות עשה אחרת מחייבת להביא את ההלכה, שבה מדובר על מצות עשה קודמת. בא ד"ר בירנבוים ואומר לנו שהשמיט הלכה א' משום "שהכל יודעים שביום הכפורים צריך לשבות ממלאכה כמו ביום השבת". אם כן מדוע לא השמיט מאותו טעם גופו גם הלכה ד'? מגין לו שהכל יודעים על איסור מלאכה ביום הכפורים ואין הכל יודעים על איסור אכילה ושתייה ביום זה? ובכלל אם נבוא להשמיט מה ש"הכל יודעים" אין כאן מדה כלל, יש שיודעים כל התורה כולה ויש שאינם יודעים כלום.

הערתו של הד"ר בירנבוים בדבר השמטת המלים "וקדושת ביהמ"ד חמורה מקדושת בתי הכנסיות" אף היא אינה ממין הטענה. המבקר העיר על ההשמטה הנזכרת בלשון זו: וכי אין יהודי אמריקה וזקוקים ביחוד להטעמה חינוכית כזו, שביהמ"ד, מקום ת"ת, עולה בקדושתו על ביהכ"ג, מקום התפילה? — הן ידוע גם "לינוקא דלא חכים ולא טיפש" שיהודי אמריקה, בניגוד ליהודי אירופה וארצות אחרות, מעמידים את היהדות על ביהכ"ג והתפילה יותר מאשר על ביהמ"ד ות"ת. הילכך מן הראוי היה שלא להשמיט את חשיבות התורה וביהמ"ד על חשיבות התפילה וביהכ"ג, ברוח היהדות המסורתית שבכל הדורות. וכי אמר המבקר, שאין בספר משנה תורה במהדורה מקוצרת הלכות המדברות על חשיבות ת"ת, שהמחבר מראה לו ביצחון על הלכות כאלו בספר הנזכר?

ד"ר בירנבוים מתפלא על דעתו של המבקר, שיש להרגיל את תלמידיו, ביחוד במוסדות החנוך הגבוהים, בקריאת ראשי תיבות. והוא גותן לנו הרצאה בתולדות ראשי התיבות בישראל וההפסד הרב שהביאו לספרים רבים. אין זה מענייני להכנס עמו כאן בווכוח על עצם שאלת ראשי התיבות. אולם עובדה בלתי מוכחשת היא, שהספרות הרבנית והפרשנית, כמזכיר הספרות התורנית שלנו, שתלמידי חכמים ויודעי ספר בישראל מצויים אצלה,

ידיעות ושימועות

להיפתת כל כתבי רביצ'ער
 מר שמואל כץ, ראש ועד היובל להוצאת כל כתבי רביצ'ער,

מבקשו להודיע ולפרסם שכבר הופיע הספר „מסכת זכרונות“, הערכות על חכמים וסופרים בני דורנו בשני חלקים. החלק הראשון כולל „חכמי אודיסה“, הערכות מלאות ענין רב על אישים וסופרים באודיסה שבמחיצתם עבד רביצ'ער ויחד אתם השתתף במערכות התחיה הלאומית, כמו מנשה מרגלית, מנדלי - לילינבלום, אחד העם, ביאליק, רביצ'ק, זלמן אפשטיין, לוינסקי, זבוטינסקי, בן-עמי, ועוד. החלק השני, „חכמים וסופרים“, כולל בין השאר מסות על סוקולוב, ברדיסבסקי, הורר דצק, איינשטיין, ד"ר הייז ועוד.

הספרים הנמצאים תחת מכבש הדפוס והירצאים על ידי ועד היובל, הם: „תולדות ההלכה“, חלק ד', תקופות הסופרים והזוגות; „תולדות ההלכה“, חלקים א' ג' במהדורה שניה; „תולדות הפוסקים“ בשני חלקים, מתקופת המאוונים ועד אחרי תקופת השולחן ערוך ונושאי כליו; „קצור התלמוד“ מס. ברכות, מהדורה שניה. מהספרים ההולכים ומסתדרים לדפוס הם: „תולדות ההלכה“ חלקים ה', ו', ד'; „בשפרי ציון“ מסות ומאמרים, חדשים וגם ישנים, בהלכה, בהיסטוריה ובמשפט העברי; „פרקי משנה“ עם ביאור משנה כפשוטה; „אגרות רביצ'ער“, שאלות ותשובות בעניני תורה ודעת ובעיות הזמן. ראש היובל מר כץ מבקשו גם כן להודיע שבקרוב תתקיים חגיגה נהדרה לכבוד הפרופ. חיים סרגוביץ, רביצ'ער, לרגל יובלו הספירות, וכבר הולכות ונעשות ההכנות הדרושות לזה.

שיעור בתנ"ך מאת הגאון ר' חיים העליר
 למשכילי גיו יורק וחכמיה תנתן בקרוב הודמנות שאינה מצויה לשמוע שיעור בחקר

התנ"ך מאת הגאון ר' חיים העליר, גאון חוקרי התנ"ך ותרומיו ופרשניו העתיקים. מחקריו המפורסמים של ר' חיים בחקר תרגומי התנ"ך, תרגום השבעים, התרגום הרומי הנוסח השומרוני לתורה ותרגום הפשיטא ערערו את יסודות בקורת הנוסח התנ"כי של מבקרי המקרא מן הגויים שבגו תלי תלים של „תיקונים“ ושינויים על סמך גוססות אות התרגומים. בבקיאותו העצומה והמפליאה בכל התרגומים ובכל הספרות הפרשנית העתיקה הראה ר' חיים גאון את מקורות הסעויות והשבושים בתרגומים השונים והעמיד את גוסס התנ"ך המסורתי והמקורי. „כל חיבור של הגאון ר' חיים העליר“, הכריז פעם ח. ג. ביאליק ז"ל, „יש בו משום קיר דוש שם האמת והאומה“.

השיעור ינתן על פי הנמנת „יאנג איוראעל אינסטיטוט פאר דושוואיש סטאדיס“ באולם „קארנעגי האל“ ביום א', אוקטובר 7, ב' 8:30 בערב. השיעור יקף ענינים ובעיות חשובות בחקר התנ"ך על פי התלמודים והספרות התנאית הקדומה, התרגומים העתיקים, מתרגום השבעים עד תרגומו העברי של רב סעדיה גאון ז"ל, וראשוני מפרשי המקרא. על דבר פרטי השיעורים יש לפנות אל משרד „יונג איוראעל“ 3 מערבה רחוב 16, ניו-יורק.

Rav Tzair, A Misguided Siddur

IT IS fortunate for Professor Mordecai M. Kaplan that a ban was put on his new prayer-book. This has given him and his defenders an opportunity to flay the fanaticism of his opponents. It has also shifted the discussion from a consideration of the merits or demerits of the Siddur itself.

It is difficult to contribute anything to this controversy without being accused of taking sides. Prof. Kaplan attaches far-reaching importance to the controversy and asserts that it shows that we are not prepared for self-government. I should like to reassure him on this score and to remind him that we had many religious struggles in ancient Palestine which did not impair our power to govern ourselves, just as there have been constant religious conflicts practically in every self-governing state throughout history.

What concerns us most is that Prof. Kaplan views the whole matter as a question of "class struggle" rather than of religious differences. He explains away the opposition of various Yiddish writers by stating that the Yiddish press is in the control of the Orthodox Rabbinate. He quotes Maimonides to show that we are addicted to following authority blindly. This, however, is far from the truth.

There is no doubt that the instrument of the ban as such was unjustified but one cannot question the religious motives of the Rabbis who sponsored it. The main issue at hand is the Siddur itself and its contents. Though strongly opposed

to the ban, I feel moved to express my views on the Siddur itself. I do so not out of any partisan bias for I am not a member of any of the Rabbinical groups.

I consider it scandalous that a group of younger men in the Rabbinate who, except for Dr. Kaplan are not known for their contribution to Jewish learning, should have dared to make such radical changes in our prayer-book. The Siddur is more than a religious volume; it has deep national roots and to change it is to harm the character of our whole people. If only additional prayers were inserted it would be another matter but here we have a number of fundamental changes.

To mutilate such beautiful and time-honored passages as *Kriath Shema* is both illogical and irreverent. The removal of the prayers referring to immortality is a complete departure from our religious practice. Maimonides who interpreted this belief in a spiritual sense found no fault with these prayers. Yet, the compilers failed to remove consistently all traces of the belief and we find it retained in various places, and even added elsewhere.

Generally speaking, the entire Siddur gives one the impression of a job hastily gotten together. The Mussaf, for example, gives a distorted view of sacrifice. The style of the prayers is difficult even for those well-versed in Hebrew. Some smack of Christian influence and others are borrowed from non-Jewish sources. Among the glaring contradictions are the retention of

references to miracles and the omission of references to Zion at many points.

The introduction is a dogmatic statement presenting a misconstruction of the Jewish God idea, the chosen people concept, and the belief in national redemption. This viewpoint completely contradicts the religious faith of our people. Instead of the 13 principles of faith, the Siddur present 13 Wants, implying that Judaism has no fixed principles. Upon analysis we find these inadequate and out of place in a book of prayer. Some of the Wants are very general in nature, dealing with such points as learning how best to make use of our leisure. Such a Want could just as well serve as a motto for a business establishment. Taken as a whole, they show little depth of thought and express no attachment to the hallowed principles of Jewish belief, such as the Sabbath, the Festivals, and the study of the Torah.

One of the ideas which has suffered at the hands of the compilers is the chosen people concept. Claiming that it no longer applies in our time, they have removed it from our prayers, although inconsistently this time as well. It must be remembered that this concept runs through our Bible and that it is based not merely on the strength of the recognition of one God but also on the Covenant which God made with his people. It is thus an integral part of our belief in one God and cannot be dissociated from it.

The chosen people concept was retained even by the early exponents of Reform, though in modified form. What reason can we provide for our

existence in the *galut* if we deprive ourselves of any moral purpose or aim? If there really is nothing that separates us from the non-Jews why does the new Siddur substitute the words *asher kervanu la-avodato* for *babar banu*? There is really no difference in the context. We have a right to retain the chosen people idea if only for having introduced monotheism. There is certainly nothing in this idea that smacks of racial superiority.

The same sense of inferiority that led the compilers to tamper with the chosen people idea probably led them to omit the *av ha-rahamim*, the prayer for the martyrs in Israel which contains references to the hope for revenge. They have failed to understand that in the Bible revenge or *nekamah* is equated with *din* or justice. This is the same type of thinking which led to the omission of the *shfokh hamatkha* in the Haggadah.

Another cardinal belief which has no place in the new Siddur is the principle of national redemption. There is not to be found here any belief in a Messiah or redemption from the *galut* but rather a belief in individual, personal redemption corresponding to the Christian concept of salvation. We fail to see why as national Jews the editors could not subscribe at least to a belief in a national redemption of the Jewish people. For this even the most modern Jew could pray without hesitation. This is especially surprising since the editors regard themselves as Zionists.

The new Siddur can only be considered an attempt full of inconsistencies and errors, misguided and misleading.

מערכת „בצרון“

מברכת את הסופרים והתומכים והקוראים
הוותיקים של „בצרון“ בשנת חיים ושלוש,
גאולה וישועה

ובכתיבה וחתומה טובה

אנו שולחים ברכה לבנינו ולכל משפחתנו
למודעינו וידידינו בארץ ישראל ובמדינה
זו. שומר ישראל ישמרם מכל צרה וצוקה
ויגאלנו גאולה שלמה מהרה.

חיים טשרנוביץ ורעיתו

ישראל מן ורעיתו

מברכים את כל קרוביהם וידידיהם ואת כל העברים הנאמנים בכל מקום שהם

בשנה טובה ומבורכת

תהא שנת תש"ו שנת שלום כללי לתכל, שנת גאולה וישועה
לעמנו ולארצנו, ושנת יצירה לאנשי הרוח שלנו,
לחכמינו, סופרינו ומחנכינו.

אחולים וברכות מעומקא דלבאי לשנה החדשה אני מביע כאן

לרבי ומורי, הרב הגאון החכם

פרופ. חיים טשרנוביץ (רב-צעיר) ורעיתו

לחברי ועד היוכל להוצאת כל כתבי רב-צעיר, למלאת המשים שנה לעבודתו
המדעית והספרותית, לכל התורמים המסייעים בעבודת ועד היוכל, לכל
תלמידי ישיבת אודיסה די ככל אתר ואתר, שבאו מעירם לעזור בהוצאת
כל-כתבי רבם הגדול, רב צעיר, שהיה מיסד הישיבה הידועה ורוח החיה
שבה, ולכל ידידי בכל מקום שהם.

יזכו כלם לראות בגאולת עמנו, ארצנו, תרבותנו

וטפרותנו, במהרה בימינו.

ש מ א ל כ ן

ראש ועד היוכל להוצאת כל כתבי רב-צעיר

המ"ל ומוכר ספרים יהודי

פ. פֶלדֶהיים

מודיע, כי אפשר להשיג אצלו את הספרים שהופיעו זה עתה:

נ"ך מקראות גדולות

ל"ב פירושים, שני כרכים די-לונס.

עין יעקב עם כל המפרשים, בשלושה כרכים

כפר חוסן יוסף

מהרה"ג ר' יוסף ענגיל, נדפס בפעם הראשונה.

אבות דרבי נתן

בשתי נוסחאות עם הערות מר' שניאור זלמן שכטר.

משניות עם פ' ברטנורא ועיקר תו"ט, בשני כרכים

יורה דעה

עם כל המפרשים והוספות חדשות, בשלושה כרכים

שיטה מקובצת בחמשה כרכים.

חידושי הרשב"א ס"ו שימות, בשני כרכים

חידושי תוספות רי"ד על מס' קדושין.

אבני מלואים על שו"ע אבן העזר.

שב שמעתתא עם צילוח דשמעתתא.

שו"ת דבר אברהם

הל"ק א', מהרה"ג ר' אברהם דוכער כהנא שפירא זצ"ל.

מהקרי אבות

על פרקי אבות, מאת הרב ר' יעקב לווינזון.

ספר עבודת הקודש מאת החיד"א זצ"ל.

קובץ מדעי לזכר פרופ' משה שור זצ"ל.

ספר היכל הקודש

קונטרס נציה על תנ"ך, מאת ד"ר שלמה מאנדלקרו.

ואנו מברכים את כל לקוחותינו וכל הבאים

אתנו בברית מסחר וידידות בכתיבה וחתימה

טובה, שנת נאולה וישועה לעמנו.

PHILIP FELDHEIM BOOK STORE

45 Essex St. New York 2, N. Y.

Tel. GRamercy 3-5093

חדשים גם ישנים:

הספרים החדשים נמצא אצלנו ספר חדש מאת פרופ' חיים משרנוביץ (רב צעיר) מסכת זרונות, המביא שני הלכות: א) חכמי ארדוסה, ב) אישים וספורים, המחיר 3 רולר. כמו כן, ספר שידים נדתי יצא מאת ר' עניאור (כפל פרס ביאליק הראשון). ספר זה יצא לאור בהוצאת חרשה, מתורגמת ומורחבת, עם כמה הוספות; מבוא ההלכות, ג' כרכים, מאת הרב י. פורת.

נתקבלו עכשיו מארץ-ישראל:

כל שירי ביאליק, כל שירי משרנובסקי, ספר האגדה (סדר שלם, מוקד) מלון גדול נרוזבסקי (גם תוספת), מלון אנגלי עברי, קופמן אנטולוניה ספרותי החישוב (מביאליק עד ימינו), 2 כרכים, ועוד...

רשימות לכל דורש.

בברכת כתיבה וחתימה טובה.

SOLOMON RABINOWITZ

HEBREW BOOK STORE

30 CANAL STREET

Tel. CO 7-2407 New York City 2

ההבן החדש למבחן מנונית

אווירנות העולה בכסום של

\$500,000, והנכונה עכשיו בבית

הזיקוק של סטאנדארד אויל

קומפאני (נ. דזש), פותח שער

לתקופה חדשה בהתפתחות

גזולין מעולה באוקטנים מרובים

לצרכי האווירנות הצמאית כמשך

המלחמה, ולאווירנות מסחרית

אהרי המלחמה.

מ-המנורה (THE LAMP), פברואר

1945, בהוצאת סטאנדארד אויל

קומפני.

**STANDARD OIL
COMPANY
(NEW JERSEY)
AND AFFILIATED
COMPANIES**

שמחה זאב זאלצמאן ורעיתו

מכרכים את כל ידידיהם ומכיריהם בשנה טובה. שנה שעניי המחים
מראות יפקחו ויראו שאם אין לנו מי לנו, שיכירו וידעו שעת
לעשות עתה, עת להתקומם ולתבוע זכויותינו, ארצנו ודמנו.

בשנה טובה ומוצלחת

נברך את ידידינו היקרים

הפרופ. חיים טשרנוביץ

עורך ה"בצרון"
ורעיתו

יהי רצון שכלנו נזכה בשנה הבאה לגאולה שלמה לעמנו ולמלכות ישראל
במלא זהרה בארץ ישראל הבנויה.

שושנה, יצחק, שילה ויהודה פינקל

ברוקלין, נ. י.

לואיס רימסקי ורעיתו

מכרכים את משפחתם, קרוביהם וידידיהם
בשנה טובה ומאושרה

תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה!
זה! יגן על עמו שארית הפליטה וישים קץ
לממשלת הזרון וינאלנו נאולה שלמה במהרה.

עריה תשיה, גיריוק

שנת שלום וברכה לידידינו היקרים

הפרופ. חיים טשרנוביץ

עורך ה"בצרון" ורעיתו

ד"ר משה טשרנוביץ

מנהל ה"בצרון" ומשפחתו

ולכל ידידי ומכרי מקרוב ומרחוק.

ד"ר מרדכי כץ ורעיתו

ד"ר משה טשרנוביץ ורעיתו

מכרכים את קרוביהם, ידידיהם

ומכיריהם ואת כל העברים הותיקים תומכי

ה"בצרון" וקוראיו

בשנה טובה ומבורכת

הרב ש. באראדקין ורעיתו

וחשפח

מכרכים את אמם

מרת זאב האלפרין ובי"ב
ואת כל ידידיהם ומכיריהם

ועורך ה"בצרון"

פרופ. חיים טשרנוביץ ובי"ב

ומנהל ה"בצרון"

ד"ר משה טשרנוביץ ורעיתו

בכרכת שנה טובה ומעוטרת

יהי רצון שהשנה הבאה תביא נאולה שלמה

לעמנו וארצנו.

אברהם מאזר ורעייתו

מברכים את

הפרופ. חיים טשרנוביץ

עורך ה"כפרון"

ומשפחתו

את ידידיהם וקרוביהם בכל מקום שהם וכל בית ישראל

בשנה טובה ומעוטרת

יהי רצון שתהיה השנה הזאת שנת התחלת השלום
העולמי לאנושיות, ושנת גאולה וישועה לעם ישראל

תכלה שנה ומלכותיה — תחל שנת וברכותיה!

והי ירחם על שארית הפליטה ויברך את עמו בשלום
ובביאת הגואל.

בית המדרש לתורה

בשיקגו

מברך את הרמ"ם, הפרופיסורים, המורים והתלמידים בכל מחלקות המכון, את הרבנים המוסמכים המשרתים בקודש בכל אתר ואתר, הדיקטורים, הפקידים והכרות אגודות העזרה של הנשים וכל המנדבים והתומכים בכל ערי המדינה, את כל הרבנים בשיקגו ובכל ערי ארצות הברית ואת כלל ישראל בכל ארצות העולם

בשנת חיים, בריאות ואושר

יהי רצון ששנת תש"ז הבאה עלינו לטובה תהא שנת שלום ושלחה לעמנו האומלל ותביא בכנפיה נחמה ומרפא לשארית הפליטה של יהודי אירופה, שימצאו מנוחה בארצוֹר תיהם וכי תקותנו לראות בארץ אבותינו קהליה יהודית עצמית תתקם בקרוב ונזכה לראות בנחמת ציון וירושלים ובהרמת קרן התורה וישראל.

בית המדרש לתורה בשיקגו

הרב שאול זילבר, נשיא
הרב יעקב גרינברג, מנהל

בשנה טובה ומוצלחת

אנו מברכים את כל קרובינו וידידנו,

את כל העברים הנאמנים ואת כל היהודים בכל אתר ואתר.

צבי גרשון ומשפחתו

בן ציון דאלל ומשפחתו

אברהם דעניס ומשפחתו

מרדכי הלוי ומשפחתו

מיטשעל מאיר ומשפחתו

ישראל עלמאן ומשפחתו

שלמה ריטשמונד ורעיתו

ד"ר משה שולזינגר ומשפחתו

סינסמי, אותיו

המועדון "קבלת שבת"

בשיקגו

מברך בשנה של תקומה, פעולה ויצירה עבריות את: ה"בצרון", עורכיו, סופריו וחותמיו; הפעילים בשדה התרבות ובמערך כות החנוך העבריים; את ששים ושנים (62) חבריו בצבא ובצוי; את מאה וחמשים חבריו וחברותיו בשיקגו ואת מאות אורחיו וידידיו.

בשם הוועד,

יעקב טארקוב-נעמני

ועד החינוך החרדי

ע"י המזרחי

הגנו מברכים בשנה טובה ומאושרת את המסדרות המזרחי, המסדרות נשי המזרחי והמסדרות הפוח"מ; את כבוד הרבנים ועסקני החינוך החרדי; את המנהלים והמורים של הישיבות שלנו, אותם ואת תלמידיהם.

ויהי רצון שכשם שזכינו לראות במפלתם של הצוררים הרשעים, נזכה גם כ לראות בנחמת עם ישראל, בהקמת החריפות ובכנין המולדת כרוח התורה והמסורה.

הרב ד"ר יעקב הופמן
נשיא

יצחק מרגלית, מנהל

מודעה השוכה מאת
ישיבת יבנה

510 ראהיל ראוד, ברוקלין, נ. י.
ברנשי שמחה הננו מודיעים שבזמנת חובכי תורה
השוכה נמנה בעזרת בנין נהדר בעד הישיבה (שדרה 54
רחוב 54, ברוקלין). לאחר שהכנינו הישו לא היה ראוי
למלא את צרכיה.
ישיבת יבנה נתיסרה לפני עשרים שנה כמסרה חתמי
רבנים ומחנכים ערבים בעלי השפעה על הקהילה היהודית
והנוצרית ההודית בארצנו זו.
לתלמידים ביישיבה מתקבלים מסייבי מתיבתות חתמי
ספר נבחרים, וכן מורים ומחנכים עבריים הרוצים
להשתלם במקצוע. רובם הנדול של מסייבי הישיבה
עומדים כיום בראש קהילות חשובות בתור רבנים ופניה
נים ורשתנים ולקופחים חלק פת בכל עיניו הציבור היהודי
הבנין החדש יאפשר קבלת מספר תלמידים נוספים
המבקשים להכנס ליישיבה וכן גם הסמת דרוס סודי
(אש"ש), אולסאכילה, ספריה גדולה, ועוד פעולות היינו
חשובות.
קריאתנו לכל חובכי תורה בכל אתר ואחר: קחו חלק
בבנינו החדש, ותנו יד לחזק את קיום התורה והיהדות
בארצנו זו!
בברכת כתיבה וחתמה טובה לכל יודי
המסור ולכלל ישראל.
הנהלת הישיבה
הרב נחום כהנא שפירא, נשיא
הרב מנחם נ. שפירא, מזכיר-חנה
יששכר פרנס, יו"ר ועד הפועל
מספר מוצמם של תלמידים מוכשרים
מתקבלים לכל מהלכות הישיבה
ליתר פרטים נא לפנות לחשר:
JEWISH THEOLOGICAL ACADEMY
510 Dahill Road Brooklyn, N. Y.

לקראת השנה החדשה
שנת החופש והגאולה
ברכתי שלחה לידידינו
בכל אתר ואתר.

רבי עמנואל גרין
נשיא "בית בהרמאן"

BEHRMAN HOUSE, Inc.
Publishers and Booksellers
1261 BROADWAY
New York, N. Y.
MU. 4-2743

ב"ה. הנהלת
הישיבה והמתיבתא
תורת חיים

631 בעלמאנט עוועניו
איסס ניו יורק ברוקלין
מברכת כתיבה וחתמה טובה את
הרבנים והעסקנים, הרמי"ם,
המורים ותלמידיהם.
משרד הישיבה פתוח בכל יום, משעה
9 בבוקר עד 9 בערב
להרשמת תלמידים חדשים
בכל כתות הישיבה והמתיבתא, ביחוד בני
הילדים, שבו מתקבלים ילדים
מבני 4 שנים ומעלה.
1) הישיבה של הישיבה בעבר מרבנים כשרים
שירות אסוכובס לכתנודורים ברוחק סקום.
2) ממתב ומסערה לארחות ולשתית חלב.
3) חובשת ורופא חמיר ביישיבה.
4) מורים מומחים מוסמכים כבית-הסדר היסודי
והנכות האנגלי.
5) ראשי ישיבה ומורים מצוינים 55 יסודי-הסודש.
6) בנין הישיבה נהדר ביותר, מצא אור ויופי ותו
קנים מודרניים.
7) שבר תלימוד שוה 55 נפש בעני בעשיר.
8)
Yeshiva & Mesivta Toras Chaim
631 BELMONT AVENUE
Brooklyn, N. Y. Applegate 7-9841—7-5450
הרב יצחק שמידמאן הרב ניסן טעלישקין
ראש הישיבה ראש ועד החנוך
ענדרו נ. מילער מנחם נ. קאטימסקי
ראש ועד הנהלה ראש ועד הפועל
יחזקאל בראנד נתן פרבר
נשיא ועד הפועל יוסף שכטר
יוסף שכטר מוכיר
ראש קרו התרבות

ההרשמה של ילדים וילדות
פתוחה עתה בכל מהלכות
תלמוד-תורה רבנו יעקב דוד
רד"ב"ז

וישיבת הרב יוסף קאנוויץ
JACOB DAVID SCHOOL and
YESHIVA KONVITZ
313 Henry St., 509 Grand St.
New York City

תלמוד-תורה
כתות עהרים וערב לתלמידים שסיימו את תלמוד-תורה
או בית-ספר עברי, תכנית-ישיבה מלאה של חנה
נמצא רש"י, שולחן ערוך, עברית, אידית וכו'.
יישיבה —
ילדים וילדות, עם הכניות פרוניסיביות בלימודי
קודש ובלימודי חול, וראי, רבני, זאיי, לבי וכתות
נבחרות יותר הולכות ונוסדות עתה.
נ"ילדים —
ילדים ולילדות בני 4 עד 6 שנים. שתי כתות
נוסדות עתה (מתשע בבוקר ומאחת אחרי הצהרונים).
פעולות תרבותיות יהודיות —
55 פעולות מועדונים הנוטעים חיי יהדות עם תורה
יהדות בלכות ילדיכם.

רשמנו ילדיכם חיוב! הזמן קצר!
הסאלקה האנגלית של הישיבה היא תחת השנתה
ועד ההגיד של ערות ניו יורק.
ההרשמה — בכל יום: 9 בבוקר עד 9 בערב.
ביום א': משעה 9 בבוקר עד 2 אחרי הצהרונים.
ב. מנדלמן, נשיא
הרב ח. י. וויינברג, מזכיר
רבי ש. גולמאן, מנהל

הנרלי הציוני במנהטן

שולח את

ברכתו הלבבית לשנה החדשה
לכל חבריו ומשפחותיהם ולכל חברי
ההסתדרות הציונית באמריקה ולראשי
התנועה הציונית העולמית.

תביא לנו השנה הכאה עלינו למוכה
את התגשמות שאיפותינו ועיינו
תחיינה בכנין מדינת ישראל בארץ-
ישראל השלמה בתוך עולם של שלום
וזדק לכל העמים ולכל אחינו באשר
הם.

השופט הימן רייט, נשיא
יעקב טורטשינר, מזכיר
מנחם פוי, מנהל

התד האמריקאי

— ש 7 —

בית-החסד המהולל

מושב זקנים המאוחד

פונה בבקשה נמרצה אל כל יהודי
אמריקה להציל את מוסד הצדקה
הגדול בארץ-ישראל מהמשבר שהוא
נמצא בו.

הקשיבו לקול 400 זקנים וזקנות
חולים, חלשים וזלמודים הקוראים
אליכם:

אל תשליכנו לעת זקנה!
דכו בימי הימים הנוראים את נדבותיכם
למוסד הרחמים הגדול הזה!

בברכה

כתיבה וחתימה טובה

הרב יוסף חיים לוקשמיין, נשיא

הרב יעקב רדלחיים, סגן נשיא

יעקב בנושאמין, גזבר

הרב יעקב ליב מוינשטר, מזכיר

**UNITED AGED HOME
OF JERUSALEM**

145 Nassau Street
New York, N. Y.

האיזנו לקולם של מאות יתומות

— ש 7 —

בית היתומות הנרלי בירושלים

המוסד הארצי היחיד ליתומות בכל ארץ-ישראל,
הקים למעלה מ-43 שנים. מאות יתומות
מתחנכות ומתכלכלות ומסבלות בו כל צרכיהן.

מלבד המספר הרב של יתומות קרבנות הפלחמה
שנתוספו עתה, מן התכרת ליצור מיד קרו מיוחדת
כדי לאפשר את קליטתם של עוד מאות ילדים נעים,
הנעים ונדים בארצות שונות, בחוסר כל, ועלינו
להצילם, אם יהיו בירינו האמצעים הדרושים,
ואמצעים אלה אפשר להם לבוא רק מידו העיקר
היהודי המאושר —

מידכם, אחינו היהודים יושבי אמריקה!
שלחו מיד את תרומתכם הנדיבה. קחו חלק
במצות פיקוח נפש. בזכות זה תאריכו ימים
אתם ובניכם ולא תדעו לעולם שכול ויתמות.
אנו מברכים אתכם בהודמנות זו
בשנת אושר וברכה

וכתיבה וחתימה טובה!

כל הכספים נשלחים באוחד טלגרפי לירושלים
והם מקבלים אותם בתוך שלושה ימים.

**GENERAL ISRAEL ORPHANS HOME
FOR GIRLS**

250 East Broadway, N. Y. 2, N. Y.
ORchard 4-3035

שייכה ומתיבתא

רננו שלמה קלוזנר

376 איסט האוסטון, ניוירוק

(ALgonquin 4-8570)

אנו מברכים את כל קהל ערת ישראל

בכתיבה וחתימה טובה

ומודיעים כי התחילה כבר

התרשמה של התלמידים

לכל הכתות, מן גני-ילדים עד הכתה

שבה לומדים נמרא ותוספות.

השייכה שלנו היא אחת הראשונות

באיט מיד.

תבר מורים ופרנונים מוכבחים נוטעים בלב

התלמידים אהבה וחיבה עם ישראל

ולכל הקדוש לו.

תנו לילדיכם חינוך יהודי אמתי!

בזה ורשמו את ילדיכם בשייכה שלנו!

אורי מעטסה, יו"ר ועד החינוך

יוחנן זילברמאן, נשיא

עבי וואהל, מנהל

ברכה לשנה החדשה

ע"י ה"בצרון" לעם ישראל
ולעורך ה"בצרון"

לשנת ה'תש"ו הבאה לקראתנו אברך על ידי
ה"בצרון" את עמי הנורד בנוים באין בסיס
לרגליו, שיזכה להרמת קרנו על ארצו ונהלתו
שנגולה ממנו זה אלף ותשע מאות שנה,
ומתנענע אליה כל ימיו. וברכה מיוחדת
לידירי הרב המפורסם בירועותיו בכל מקצו
עות התורה חיים טשרנוביץ, עורך ה"בצרון",
ועוזריו, שיזכו לחיים טובים ומאושרים.

המברך:

הרב רפאל מרדכי בארישנסקי

ברונקס, נ. י.

לראשית השנה אנו שולחים את ברכותינו
לאמותינו, לבנינו, לאחינו ואחיותנו, למערכת
ה"בצרון" ו"הדואר" ולכל הסופרים העברים
בכל אתר ואתר, לחברינו בהסתדרות העב-
רית, הציונית, הרסה, בניציון, אחיעבר,
בית הכנסת העברי בורו פרק, לכל קרובינו
וידידינו. תהא השנה הזאת שנת הקמת
מדינה עברית בארצנו, שנת אושר ובריאות
וכל טוב לכל.

אסתר ואברהם שפייזהנדלך

ברוקלין, נ. י.

הנני מברך בברכת שנה טובה ומאושרה את
מהותני הר"ד יעקב לוינסון, רעיתו וכל
משפחתו, ואת מהותני יונה רוב דינאוויץ,
רעיתו ומשפחתו בני ד"ר צדוק, רעיתו
ובנותיו, ואת בני חיים יהודה, רעיתו, בנו
ובהו, ואת ניסי ד"ר שמעון ברנשטיין ורעיתו
וכל משפחתו, ואת כל מנהלי ישיבת ר'
ישראל סלנטר.

משה מעסילוף

ברונקס, נ. י.

ברכה לבבית לירחון ה"בצרון", שנעשה
מבצר איתן להספרות העברית. מי יתן
שהעברים, שעזבו את העברית מאז בואם
לאה"ב, ישובו ל"בצרון" לעשותו מבצר כספי
לקיומו. וברכה להרה"ח אהר מגדולי דורנו
פרופ. חיים טשרנוביץ הי"ו, שיאריך ימים
ויעשיר חכמת ישראל וספרותו.

הרב משה ראזענבלאט

ברונקס, נ. י.

הנני מברך את אבני מורי, את כל בני
משפחתנו ואת כל ידידי וחברי בברכת
שנה טובה ומתוקה
שנת שלום וגאולה לעמנו בארץ ישראל
ובכל תפוצות הגולה.

הרב ישראל חיים לוינטל

רעיתו

ברוקלין, נ. י.

דוד וצפורה פודולסקי

מברכים בשנה טובה ומאושרת את ידידיהם,
מכריהם, חבריהם פ"ה, חברותא" ואת כל
המשתתלים לטובת עמנו, שפתנו וארצנו.
הלוואי שנזכה במהרה להניע למחוז הפצנו
למדינה יהודית בארצנו ולשלום ושלחה בכל
מחננו.

ניוירוק

הנני מברך
בשנה טובה ומתוערת
את עורך ה"בצרון" פרופ. חיים טשרנוביץ
ומשפחתו ואת כל קרובי ידידי והעברים
הוותיקים בכל אתר ואתר.

הרב עמנואל גרין

ניוירוק

אנו מברכים
בשנה טובה ומתוערת

את

פרופ. חיים טשרנוביץ ורעיתו.

דוד אהרנסון ומשפחתו

מנהטן ביטש, ברוקלין

אנו מברכים את בתנו ניטה ואת בעלה משה
רוזין, את בתנו פרומה ואת כל קרובינו
ומיודעינו די ככל אתר ואתר
בשנה טובה ומאושרה.

מ. ב. לזין ורעיתו

ברוקלין, נ. י.

יעקב קעסטענבוים ורעיתו

ומשפחתו

מברכים את קרוביהם וידידיהם

בשנה טובה ומתוערת

תהא השנה הבאה עלינו שנת גאולה וישועה
לכל היהודים. תכלה שנה וקללותיה ותחל
שנה וברכותיה.

ברוקלין, נ. י.

דוב בער קוברין ורעיתו

מברכים את קרוביהם, ידידיהם ומכריהם
ואת כל אחינו בני ישראל בכוח"ט, בשנת
חיים, נצחון וגאולה שלמה לעמנו וארצנו.

ניוירוק

אנו מברכים את כל קרובינו וידידינו בשנה טובה ומאושרת. יהי רצון שתהא השנה הבאה עלינו שנת גאולה שלמה לעמנו ולבוגני ביתנו הלאומי די בכל אתר ואתר.

ד"ר ומרת יהודה פיימן

קאנטון, אורחין

שנה טובה ומבורכת

למורי ורבי היקר פרופ. חיים טשרנוביץ ולרעיתו ולכל בני משפחתו. יאריך ד' ימך ויוסיף לך כח ועצמה להמשיך את עבודתך הסדעית לתועלת כל מוקירי ספרותנו ותרבותנו.

גדליה גייער ורעיתו

ליברטי, ג. י.

נפתלי צבי חשייקאבס
ומשפחתו

מברכים את רב צעיר ומשפחתו ואת כל מאן דעסקין באורייתא די בכל אתר ואתר ואת כל קרובינו ומיודעינו

בשנה טובה ומבורכת.

א. אראנז, ג. דו.

אחולי בצרון ושנה טובה לכל העומסים כסבל התרבות העברית בארץ זו ובכל אשר הם.

ועד החנוך היהודי באומהא
בכרסקה

ד"ר פיליפ שר — נשיא
שלמה מראה-נוף — מנהל

חובבי התרבות העברית

בסיניסני

מברכים את הסופרים והמחנכים העברים בשנה טובה ומוצלחת. מי יתן והיתה השנה הראשונה לשלום גם שנת גאולה שלמה לעמנו ולארצנו ושנת ברכה לספרות העברית.

מרדכי הלוי — נשיא

אני מברך את כל קרובי וידידי,

עורך ה"בצרון" וסופריו

בשנה טובה ומאושרת.

ו. אגרנוב

סורוסה, קנה

ברכת שנה טובה

למורי ורבי היקר
הפרופיסור הרב ר' חיים טשרנוביץ
לכל בני משפחתו
ולכל קרובי בכל אתר ואתר.

יעקב אברהם עפעל

דטרויט, מישיגן

מברכים אנחנו בשנה טובה ומאושרת את בנינו ונכדנו. אחינו ואחיותינו ודודתינו וכל ידידינו.

נחמן וינר ורעיתו

ושינגטון, ד. ק.

הקבוצה העברית דטולידו

אוהיו

מברכת את חבריה ואת כל העברים באמריקה בשנה טובה ומוצלחת.

ז. מוסטוב, נשיא
י. זינגער, נזכר
ש. סמולין, מזכיר
ש. מנדלסון, סגן נשיא

שנת ברכה והצלחה, גאולה וישועה

לאחינו די בכל אתר ואתר

יצחק רבינוביץ

מאמפטסט, מאס.

ברכת שנה טובה

לעורך ה"בצרון" ועורריו, ולכל
העברים בארצנו.

בן־ציון שיפמאן

ניריווק

שנה טובה וחבורת
שנת נאולה וישועה

אני מאחל לכל קרובי, מיודעי ומכרי.

ד"ר מ. קאניק

ברוקלין, נ. י.

ברכת שנה טובה

לעורך ה"בצרון" ולקרובי ומיודעי
בכל מקום שהם.

יוסף בונין

ברונקס, נ. י.

אני מברך את כל יירי ומכרי ואת כל חברי

"חברותא"

בשנה טובה ובכתיבה וחתימה טובה.

איזיק אלן

ניריווק

שנת שלום ושלחה, ברכה והצלחה
לכל קרובי ויירידי.

יעקב גודמן

ברונקס, נ. י.

הד"ר ח. י. אפשטיין ורעיתו

מברכים את כל יירידיהם ואת עורך ה"בצרון"
פרופ. חיים ששרנוביץ

בשנה טובה ומאושרת.

ברכת שנה טובה ומאושרה

לאחינו בכל מקום שהם.

דבורה ויצחק באקשט

ברוקלין, נ. י.

הנה באנו להגשר המעביר משנת תש"ה
שהיתה מלאה תלאות, שמים ופרעות לשנת
תש"ו, שאנו מקווים שתרפא את מובה לכבנו
ההרס, ותשקפי לברך את יירידי, אוהבי,
בני ובנותי, חתני, נכדי ונכדותי בשנה טובה
ומעוטרת, ונוכה לנאולה אמיתית.

ברוך הרשונוב

ברוקלין, נ. י.

בשנת נאולה וישועה

אני מברך את כל יירידי ומכרי
ואת בית ישראל כולו.

הרב א. מ. הלר

ברוקלין, נ. י.

ברכת שנה טובה

לכל בני משפחתי ומיודעי בכל אתר ואתר.

S. KAMENETZKY

42 Hampton Pl.

Brooklyn, N. Y.

הנני מברך בברכת שלום וישע רב את כל
קרובי ויירידי כאשר הם שם.

ד"ר אליעזר פרלמן

וב"ב

שנת ברכה והצלחה, גאולה וישועה
לאחינו די בכל אתר ואתר.

ה, מגנס

ברוקלין, נ. י.

שנה טובה וכוח"ט

למשפחתנו ולכל מיודעינו ומכרינו.

ד"ר מ. גרבר ורעיתו

קליולאנד, אוהיו

ד"ר א. י. לוי ומשפחתו

מברכים את משפחתם, קרוביהם ויירידיהם
בכל מקום שהם בשנת נאולה וישועה.

דיקסון, איל.

אנו מברכים את יירידינו בכלל ואת רב
צעיר ורעיתו בפרט בשנה טובה מעוטרת
ומבורכת.

צבי סטילל

ניריווק, קאנ.

תכלה שנת תש"ה עם צרותיה ואכזביותיה
ותחל שנת תש"ו ותקוותיה בנאולת ישראל
על אדמתו, שנת שלום וברכה לקרובי ויירידי
בכל מקום שהם.

מתתיהו צינר ומשפחתו

קינאשא, חייסק.

ברכת שנה טובה

הרב הג' ד. א. לוינטאל
השופט לואיס לוינטאל
הרב ד"ר שלמה גרינברג
יוסף קאהן, נשיא ציוני פילדלפיה
מאיר לוין, גזבר ציוני פילא.
מאקס מעלצער, נשיא ציוני וויניפלד, פילא.
שמואל קראצאק, נשיא קק"ל פילא.
בנימין שנדר, גזבר קק"ל פילא.
לואיס וואקס, נשיא ציוני צפון פילא.
אברהם סילבר, נשיא ועד הפועל לקק"ל
וחגבית הסתדרות שבפילא.

שמואל נעצקי
יצחק לאפער
מאיר מגיל
ד"ר יוסף לויצקי
ד"ר בית הלחמי
יעקב עלנרמן
יוסף הרשמן
ל. לויטמן
פ. פאול
חיים רוזן
יצחק רוזן

מר אטלס
נדליה שיינפלד
י. שור
ד"ר חיים הרים
ד"ר נתנאל שרף
מורים סן
שמואל טוקר
ראובן אייזיקמן
שמואל לוין
מ. ח. נרבר

כתיבה וחתימה טובה ושנה טובה ומבורכה
לכל בני משפחתנו ולקהלתנו, לחברי הרבנים
והמורחי ולכל העסקנים הציונים, ול ידידינו
הרב פרופ. חיים טשרנוביץ ורעייתו. ומי יתן
מציון ישועת ישראל!
המצפה לגאולה שלמה,
דוב אריה הכהן לוינטל
חופ"ק פילדלפיה
ורעייתו בלומה שרה

ברכת שנה טובה ומאושרת
לכל הנושאים בעול תרבותנו, לכל המורים
והמחנכים העברים בכל מקום שהם.

ד"ר ליאו ל. הונור

פילדלפיה, פא.

ארתור א. רייכמאן ורעייתו

מברכים את כל מכיריהם וקרוביהם וכל
חברי החברותא דפילדלפיה
בשנה טובה ומוצלחת.

ברכה משולשת

לשלושת צנתרי דרהכא ב, תכרותא":
ר' משה סטאל, ר' איזיק אלן,
ופרופ. נתן קלוין.

יואל כהן

ניו יורק

ד"ר ח. מ. טשארט

מברך את כל מוידעיו
בשנה טובה ובכתיבה וחתימה טובה.
ברונקס, נ. י.

שנת גאולה וישועה

לאחינו ואחיותינו הנידחים והמפורים
בכל קצוות תבל.

מאיר קימל ומשפחתו

אליהו, יעלה ולעדן יעקבוביץ
מברכים את כל קרוביהם וידידיהם לשנה
החדשה בשנת שלום, גאולה וישועה.

ברכה לפרופ. חיים טשרנוביץ ומשפחתו
ולכל העברים העומדים על משמרת
התחיה העברית.

ד"ר שמעון ברנשטיין

ורעייתו

ברכת שנה טובה

ד. לרנר
LIBERTY SHIRT CO.
NEW YORK, N. Y.

ברכת שנת שלום וסוב

לכל קרובינו וידידינו כאשר הם.
מנחם מ. אדלשטיין ומשפחתו
ברוקלין, נ. י.

לחברי "חברותא" ולכל העברים בכלל
שנה טובה ומבורכת.

משה אהרן רבינוביץ

ניו יורק

ש. צ. זעצער

מברך את כל קרוביו, ידידיו וקוראיו
בתוך שאר כל אחינו בני ישראל
בשנת חיים, שלום וברכה.

ניו יורק

שנת ברכה והצלחה

לכל קרובינו, ידידינו ומכירינו.
שלמה קאפלאן ורעייתו

בריב

ברונקס, נ. י.

האחים שולזינגר

מברכים

את אבי המשפחה

ר' יעקב זיידל שולזינגר

משפחתם וידידיהם

בארץ ובחוץ-לארץ

ואת כל הכאים אתם בקשרי מסחר

בשנת חיים, שלום וגאולה

לעמנו ולארצנו.

ברכת שנה טובה

לאחינו ואחיותינו בתפוצות ובא"י.

הרב יוסף צייטלין, ברוקלין

שאל קליימאן, קנזס סיטי, מיס.

מ. ציפרמאן, מיניאפליס, מינ.

יעקב מאלדאווער, אטלנטא דזש.

ד"ר ה. גומברג, שיטאנו

מרת חנה פיינמאן, ברוקלין

מ. ק. גולדבלום ורעיתו, מונטרעאל, קנדה

ד"ר ישראל אייזנברג, קליוולנד, אהיו

ישעיה משרניחובסקי, ניו הייוון, קונ.

מ. באנארט. קליוולנד, אהיו

הרב מיכאל בר' שמעון אלפער,

לונג ביטש, נ' י.

ד"ר משה אקין, אלטווייל, נ' י.

בנימין דיימונד, פילא.

Compliments of

METROPOLITAN PAPER BOX Co.

32 West 18th Street New York, N. Y.

ברכת שנה טובה

לכל ידידינו.

ברכת שנה טובה לכל ידידי וחברי.

תהי שנה זו שנת גאולה שלמה

לעמנו בארצו והיחידה.

אברהם צבי הלוי

ניו-יורק

AMDELTA
LEATHER CO., Inc.

Manufacturers of

UPPER, SOLE, & LINING LEATHER

17 STATE STREET NEW YORK CITY

ברכת שנה טובה

לאחינו ואחיותינו בכל תפוצות ישראל.

הרב אהרן סולומון

רוטסטר, נ. י.

לשנה טובה ומעוטרת יכתבו ויחתמו

כל ידידי ומכרי וכל היהודים

די בכל אתר ואתר.

מ. ווארקאוו

חינפג, קאנאדא

ברכת שנה טובה

וגאולה שלמה לעמנו ולארצנו.

דוד צבי אלפר

ושינגטון הכירה

ד"ר א. דובנוב

מאחל שנת נאולה, שלום, בריאות והצלחה.

דיטרויט, מיס.

אביעזר פאטינקין ורעיתו

ובניו

מברכים את קרוביהם וידידיהם

בכוחים ובשנה טובה.

שיקגו, איל.

שנת נאולה וישועה לעמנו ושנת ברכה

הוצלחה לכל קרובי וידידי.

זאב וואלף למפרט

פטרסון, נ. די.

שלום וברכה לעורך ה"בצרון" ותומכיו

הרב דוד אלמונד

שיקגו, איל.

שנה טובה ומבורכה לכל בית ישראל!

עזריאל גערשטיין ורעיתו

וב"ב

סמאטאנובא, טענסי

אני מברך את הורי, קרובי וחברי היקרים

וב"ב, סופרי "בצרון" וכלל ישראל

בשנת חיים טובים ושלום.

צבי קוטין וב"ב

לוס אנג'לס

לזכר עברי נאמן

אליהו רוכווארג ז"ל.

ד"ר מיכאל רוכווארג

בלהילי, נ. די.

החתימו עכשיו את ידיכם וקרוביכם על

„ בצרון „

(המשה דולרים לשנה — מחוץ לארצות הברית \$6.00)

כל הותם חדש מקבל הנם בתור פרם

הוברה רש"י או הוברה קב"ק.

אין מקום נוה יותר להדפסת

ספרים

מאשר אצל המדפיסים העבריים

האתים שולזינגר

מדפיסי תלמוד בבלי

SHULSINGER BROS.
Linotyping & Publishing Co.

23 EAST 4th ST., NEW YORK

Phone: GRamercy 3-3812 - 3

EX-LAX

The Chocolated Laxative

Ex-Lax acts gently, but thoroughly. Not too strong, not too mild—it's the "Happy Medium" laxative! . . . Its effectiveness and pleasant taste have made Ex-Lax America's most popular laxative—the favorite of children as well as grown-ups.

AT ALL DRUG STORES IN 10c AND 25c SIZES

As a precaution use only as directed

ד"ר ח. טשארם

H. M. CHARM, Sc. D.,

Director

Chemical & Bacteriological Laboratories

מעבדה לכימיה ולבאקטריולוגיה

1018 East 163rd St., New York City

Tel. DAyton 9-0857

יינות כרמל מבוקבקים
בייקבי ראשון לציון

אצל הסוכנות הראשית לארצות הברית

י. מ. קובלסקי

PALESTINE HOUSE

10 West 28th Street

New York

LExington 2-6263

אוצר החגים

חיבור מדעי, יש בו משום שינוי ערכין ומסורת מוכיח את מובנו האמתי של החג עליפי התורה והדת. כל יהודי, ביהוד הרבנים, חייבים בקריאתו. לא היה ככושם הזה מעולם. מעשה ידי הגאון והחוקר

RABBI N. WOLF

556 Seventh Ave., New York City

ככריכה נהררה, 500 עמוד, \$2.00

Published monthly by Bitzaron, 1141 Broadway, New York 1, N. Y., from October to May (bi-monthly from June to September). Prof. Chaim Tchernowitz, Editor; Dr. Maurice E. Chermowitz, Managing Editor. Annual subscription, payable in advance: \$5.00 per year; foreign \$6.00. Single copy 50 cents. Bi-monthly issue 75 cents. To members of the Armed Forces, half rate. Entered as second class matter, January 5, 1940; re entered as second class matter, August 6, 1940, at the Post Office of New York, N. Y., under the act of March 3, 1879. Copyright 1945 by Bitzaron. All rights reserved.

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Editor: CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)
Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Seventh Year of Publication

VOL. XIII

TISHRI, 5706 (October, 1945)

No. 1 (73)

CONTENTS:

A Misguided Siddur.....	<i>Rav Tzair</i>	1
The Thorny Road to Peace.....	<i>D. Gavronsky</i>	25
Rabbi Judah Hachassid on Music.....	<i>M. S. Gesburi</i>	33
My World, My Child (Poem).....	<i>A. Z. Halevy</i>	41
Lamentations at a Mountain Resort (Sketch).....	<i>Z. Werba</i>	42
NOTES AND COMMENTS.....		48
(a) In the Twilight— <i>L. Beinfi</i> ; (b) Palestine Letters— <i>Mar Zutra</i> ; (c) Press Comments— <i>K. Mordecai</i> .		62
BOOK NOTES.....		62
(a) Reply to My Critics — <i>P. Birnbaum</i> ; (b) Remarks on Remarks— <i>M. Glick</i> .		66
Literary News.....		68
Abstracts in English.....		68

BITZARON
1141 Broadway
New York

\$5.00 a Year (\$6.00 Outside of U. S.)
Single Copy 50 Cents — This Issue 75 Cents